T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AKDENİZ VE AVRUPA GÜÇ DENGELERİ BAĞLAMINDA OSMANLI HÜKÜMETİ İLE CEZAYİR EYALETİ ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER (1798-1830)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Moundir BOUMEKAH

BURSA - 2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AKDENİZ VE AVRUPA GÜÇ DENGELERİ BAĞLAMINDA OSMANLI HÜKÜMETİ İLE CEZAYİR EYALETİ ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER (1798-1830)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Moundir BOUMEKAH

Danışman:
Prof. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI

BURSA – 2025

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Moundir Boumekah**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Tarih Anabilim**
Bilim dalı	**Yakınçağ Tarihi**
Tezin niteliği	**Yüksek Lisans**
Mezuniyet tarihi	
Tez danışmanı	**Prof. Dr. Zeynep Dörtok Abacı**

Akdeniz ve Avrupa Güç Dengeleri Bağlamında Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti Arasındaki Diplomatik İlişkiler (1798-1830)

Bu çalışma, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Akdeniz ve Avrupa'daki siyasi ve askeri dönüşümlerin, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilere yansımalarını incelemektedir. 1798 yılında Fransızların Mısır Seferi ile başlayan süreçte, Avrupa'daki güç dengelerinde yaşanan değişim, Osmanlı-Cezayir ilişkilerini derinden etkilemiştir. Bu bağlamda tez, 1830 yılında Fransa'nın Cezayir'i işgaliyle sona eren dönemde, Osmanlı hükümeti ile Cezayir arasında kurulan diplomatik bağların yapısını, işleyişini ve dönüşümünü çok yönlü olarak analiz etmektedir.

Araştırmada, Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir yapıya sahip olduğu; dayılar tarafından yönetilen bu yapının, merkeze sembolik sadakat göstermekle birlikte, büyük ölçüde yerel dinamiklere dayandığı ortaya konmuştur. Özellikle diplomatik temsil, yazışmalar, hediyeleşme geleneği ve sadakat ritüelleri, Osmanlı-Cezayir ilişkilerinin temel taşıyıcı unsurları olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma, büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA) başta olmak üzere, İngiltere, Amerika ve Fransa ulusal arşivlerinden elde edilen diplomatik belgeler ile konsolos raporlarına dayanmaktadır. Yöntem olarak belge tarama ve içerik analizi tercih edilmiş; bu çerçevede, Osmanlı merkezî otoritesi ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik temasların mahiyeti tarihsel bağlamda ele alınmıştır.

Osmanlı hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki ilişkiler, yalnızca hiyerarşik bir merkez-taşra modeliyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlıdır. Diplomatik ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin hem Akdeniz'deki çıkarlarını koruma hem de Avrupa'daki güç dengeleri karşısında siyasal varlığını sürdürme stratejisinin önemli bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Babıali, Cezayir Eyaleti, Diplomatik İlişkiler, Osmanlı Devleti, Uluslararası Dönüşümler.

ABSTRACT

Name & surname	**Moundir Boumekah**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Science**
Field	**History**
Subfield	**Modern Age**
Degree awarded	**Master**
Date of degree awarded	
Supervisor	**Prof. Dr. Zeynep Dörtok Abacı**

The Diplomatic Relations Between the Ottoman Sublime Porte and the Regency of Algiers in the Context of Mediterranean and European Power Dynamics (1798-1830)

This study examines the impact of political and military transformations in the Mediterranean and Europe during the late 18th and early 19th centuries on the diplomatic relations between the Ottoman Government and the Regency of Algiers. Beginning with the French expedition to Egypt in 1798, the shifting balance of power in Europe profoundly influenced Ottoman-Algerian relations. Within this context, the thesis provides a multifaceted analysis of the structure, functioning, and evolution of diplomatic ties between the Ottoman Government and Algiers during the period that culminated in the French occupation of Algeria in 1830.

The research reveals that the Regency of Algiers functioned as an autonomous province within the Ottoman Empire, governed by local rulers (Deys), who demonstrated symbolic loyalty to the central authority while primarily operating according to local dynamics. Key elements such as diplomatic representation, correspondence, gift exchange practices, and rituals of allegiance are evaluated as foundational components of Ottoman-Algerian relations.

The study is based largely on primary sources obtained from the Presidential State Archives of the Republic of Turkey (BOA), as well as diplomatic documents and consular reports from the national archives of the United Kingdom, the United States, and France. The research employs document analysis and content analysis methodologies, examining the nature of diplomatic interactions between the Ottoman central authority and the Regency of Algiers within a historical context.

The relationship between the Ottoman Government and the Regency of Algiers cannot be fully explained through a simplistic center-periphery hierarchy. Rather, these diplomatic interactions formed an integral part of the Ottoman Empire's broader strategy to safeguard its interests in the Mediterranean and maintain its political presence amid the evolving European balance of power.

Anahtar kelimeler: Sublime Porte, Regency of Algiers, Diplomatic Relations, Ottoman Empire, International Transformations.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Osmanlı Devleti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkileri, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Akdeniz ve Avrupa'daki güç dengeleri çerçevesinde ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Tez süreci, yalnızca tarihsel bir inceleme değil, aynı zamanda Osmanlı diplomasisinin Kuzey Afrika'daki yansımalarını anlama yönünde önemli bir zihinsel yolculuk olmuştur.

Akademik hayatta her çalışmanın ardında güçlü bir destek ve rehberlik yatar. Bu bağlamda, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Zeynep Dörtok Abacı'ya, akademik rehberliği, sabrı ve kıymetli yönlendirmeleri için en derin şükranlarımı sunarım. Onun bilgi birikimi ve teşvik edici yaklaşımı, bu çalışmanın her aşamasında yolumu aydınlatmıştır.

Vakit ayırarak tezimi okuyan, öneri, eleştiri ve değerlendirmelerini benimle paylaşan tez savunma jüri üyeleri Prof. Dr. Cafer Çiftçi ve Prof. Dr. İsmail Yaşayanlar'a da saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi ve tecrübelerini cömertçe paylaşan Tarih Anabilim Dalı'nın tüm öğretim üyelerine ve Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne, akademik katkıları ve sağladıkları imkânlar dolayısıyla müteşekkirim.

Bir yabancı öğrenci olarak, bu akademik yolculuğa çıkma fırsatını bana tanıyan ve Türkiye'de yükseköğrenimimi güvenli, saygın bir biçimde sürdürebilmemi mümkün kılan Türkiye Cumhuriyeti Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na (YTB) en derin şükranlarımı sunarım. YTB'nin sağladığı Türkiye Bursları, yalnızca maddi bir destek değil; kültürlerarası anlayış, akademik gelişim ve kalıcı dostluklar açısından da çok kıymetli bir imkândır.

Bu zorlu akademik yolculukta bana her daim güç veren, sevgisi ve sabrıyla her an yanımda olan aileme, özellikle canım anneme yürekten teşekkür ederim.

Moundir BOUMEKAH

Bursa, 2025

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iii**
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iv**
YEMİN METNİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **8**
OSMANLI HÜKÜMETİ'NİN CEZAYİR EYALETİ'NDEKİ YÖNETİM SİSTEMİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN TEMELLERİ **8**
1.1. Cezayir Eyaleti'nde Osmanlı İdari Sistemi 8
1.1.1. Cezayir'in Osmanlı Himayesine Geçişi ve Eyalet Statüsünün Teşekkülü 8
1.1.2. Cezayir'de Dayıların Yönetimi ve Merkez Hükümeti ile İlişkiler 13
1.1.3. Cezayir Eyaleti'nin Divanı 19
1.2. Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı Hükümeti'ne Tabiiyetini Gösteren Sembolik ve Diplomatik Uygulamalar 27
1.2.1. Hediyeleşme Geleneği 28
1.2.2. Asker toplama izni 32
1.2.3. Cezayirlilerin Osmanlı Sultanına Sadakat Göstergeleri 37
1.3. Osmanlı Hükümeti Cezayir Eyaleti Arasındaki Diplomatik Temas Araçları 41
1.3.1. Cezayir'e Gönderilen Fermanlar 41
1.3.2. Diplomatik Heyetler ve Elçilikler 43
1.3.3. Cezayir Eyaleti Vekilleri 44
İKİNCİ BÖLÜM **47**
AVRUPA VE AKDENİZ'DE GÜÇ DENGELERİNİN DEĞİŞİMİNDE CEZAYİR **47**
2.1. Akdeniz'de Güç Dengesinin Değişiminde Korsanlık Faaliyetleri 47
2.1.1. Cezayir Eyaleti İçin Bir Güç Kaynağı Olarak Deniz Korsanlığı 51
2.1.2. Avrupa Devletleri ve Korsanlık Faaliyetleri 57
2.1.3. Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu 61
2.2. Akdeniz'de Etkin Güçlerle Cezayir Eyaleti Arasındaki İlişkiler 66
2.2.1. Fransa ile İlişkiler 68

2.2.2. İngiltere ile İlişkiler 71
2.2.3. İspanya ile İlişkiler 75
2.2.4. Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkiler 79
2.3. Avrupa'da Oluşan Uluslararası Dengenin Cezayir Üzerindeki Yansımaları 87
2.3.1. Fransız Devrimi ve Avrupa'daki Güç Dengesine Etkisi 87
2.3.2. Akdeniz'deki Fransız-İngiliz Güç Mücadelesinde Cezayir Üzerindeki Rekabet 93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 96
AVRUPA GÜÇLERİNİN AKDENİZ'DE YÜKSELİŞİ VE OSMANLI-CEZAYİR DİPLOMATİK TEMASLARI 96
3.1. Fransa'nın Mısır Seferi Sürecinde Cezayir'in Rolü (1798-1801) 96
3.1.1. Fransa'nın Mısır Seferine Karşı Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti Arasındaki Diplomatik Temaslar 98
3.1.2. Fransa'nın Mısır Seferine Karşı Osmanlı-Cezayir Koordinasyonu 101
3.2. Cezayir'e Karşı Oluşan Avrupa Birliği Karşısında Osmanlı Hükümeti 103
3.2.1. Viyana Kongresinde Cezayir'e Karşı Oluşan Avrupa Birliği 103
3.2.2. İngiltere'nin Cezayir'e Yönelik Müdahaleleri ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu (1815–1819) 105
3.3. Fransa ile Cezayir Arasındaki Çatışma Sürecinde Osmanlı Hükümeti'nin Diplomatik Çabaları (1827-1830) 111
3.3.1. Cezayir-Fransa İlişkilerinin Gerilmesi ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu 113
3.3.2. Fransa'nın Cezayir'i İşgali Sürecinde Osmanlı Hükümeti'nin Diplomatik Girişimleri 115
SONUÇ 120
KAYNAKÇA 124

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
AE.SLM.III	Ali Emiri Mustafa III
AE. SSLM	Sadaret Selanik Mektubi Kalemi
AE. SMHD.II	Aile Evrakı II
BOA	Türkiye Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C	Cilt
CCC	Commission des Captifs Chrétiens (Hristiyan Esirler Komisyonu)
C.AS	Cevdet-Askeriye
C.BH	Cevdet-Bahriye
C.DH	Cevdet-Dahiliye
C.HR	Cevdet-Hariciye
C.ML	Cevdet-Maliye
C.MTZ	Cevdet Mektubi Kalemi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
FO	Foreign Office
HAT	Hatt-ı Humayun
İ. DUİT	İrade-Dosya Usulü
MD	Ministère des Affaires Étrangères (Dışişleri Bakanlığı)
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
S	Sayfa
S	Sayı
Vol	Volume

GİRİŞ

Fransız devriminin ardından Avrupa'da şekillenen yeni güç mücadeleleri, özellikle İngiltere ile Fransa arasındaki rekabetin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Napolyon Savaşları ile ivme kazanan bu mücadele, zamanla Avrupa dışına taşarak Osmanlı topraklarını da doğrudan hedef haline getirmiştir. Bu çerçevede 1798 yılında gerçekleşen Fransızların Mısır Seferi ile başlayan süreç, Akdeniz havzasındaki jeopolitik dengeleri önemli ölçüde etkilemiş, başta Cezayir olmak üzere Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki eyaletlerine yönelik Avrupa ilgisini artırmıştır.

Bu tez, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkileri 1798–1830 yılları arasındaki dönemde, Akdeniz ve Avrupa'daki güç dengelerinin değişimi bağlamında incelemektedir. Çalışmada, 1519 yılından itibaren resmî olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Cezayir Eyaleti'nin, iç işlerinde büyük ölçüde özerk hareket etmesi ve yabancı devletlerle doğrudan antlaşmalar yapabilmesi gibi özellikleriyle Osmanlı merkez otoritesiyle kurduğu ilişkiler çok yönlü bir şekilde ele alınmaktadır.

Avrupa devletlerinin güç kazanarak bölgedeki etkilerini artırdığı bir dönemde, Cezayir Eyaleti ile Osmanlı Hükümeti arasındaki ilişkilerin niteliği ve yönü de daha yakından incelenecektir. Arşiv belgeleri, konsolos raporları ve dönemsel diplomatik yazışmalar kullanılarak, tüm olayların iki taraf arasındaki diplomatik iletişim ve dayanışma üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Osmanlı Devleti ile Cezayir Eyaleti arasındaki ilişkinin sadece merkez-taşra dinamikleriyle sınırlı olmadığını; aksine, dönemin uluslararası gelişmeleri ve Avrupa güçlerinin Akdeniz'deki yayılmacı politikaları çerçevesinde şekillendiği aşikardır. Özellikle diplomatik belgeler ışığında yürütülen bu analiz, Osmanlı'nın batı sınırlarında yer alan eyaletlerinin merkezle olan bağlarını, iş birliği biçimlerini ve karşılıklı menfaat esasına dayalı diplomasi anlayışını anlamak açısından değer taşımaktadır. Ayrıca, bu tez çalışması, Fransa'nın Cezayir'i işgaline giden süreçte Osmanlı'nın pasif ya da etkisiz bir

güç olmadığına, aksine çeşitli diplomatik girişimlerde bulunduğuna dair somut deliller sunarak geleneksel yorumları sorgulama imkânı da tanımaktadır.

Amaç ve Yöntem

Bu tezin temel amacı, 1798-1830 yılları arasında Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkileri Akdeniz ve Avrupa'daki değişen güç dengeleri bağlamında incelemektir. Çalışma, Cezayir'in Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı ile dış ilişkilerdeki özerk hareket kabiliyeti arasındaki dengeyi ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, Fransa'nın Mısır Seferi, Napolyon Savaşları ve 1830'daki işgal süreci gibi dönemin önemli olaylarının Osmanlı-Cezayir diplomatik ilişkilerine etkisi değerlendirilerek, bu ilişkinin mahiyeti, niteliği ve tarihsel gelişimi analiz edilmektedir. Tez aynı zamanda, Cezayir'in Osmanlı Devleti için Akdeniz'deki stratejik konumu ve Avrupa güçlerine karşı oynadığı rolü anlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, belge inceleme ve nitel içerik analizi yöntemleriyle yürütülmüştür. Tarihsel yöntem temelinde arşiv belgeleri, resmi yazışmalar, konsolos raporları ve döneme ait birincil kaynaklar kullanılarak hazırlanmıştır. Osmanlı Arşivi'nden elde edilen fermanlar, yazışmalar ile Fransa ve İngiltere gibi Avrupa devletlerinin diplomatik belgeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca dönemin seyyah anlatıları, hatıratlar ve çağdaş tarih yazımı da ikincil kaynak olarak değerlendirilmiştir. Nitel bir yaklaşım benimsenerek, olayların yalnızca kronolojik sıralaması değil, aynı zamanda diplomatik ilişkilerin arkasındaki dinamikler, siyasi niyetler ve güç dengeleri analiz edilmiştir. Belgeler tematik olarak sınıflandırılmış, merkez-taşra ilişkileri, diplomatik temsil, Avrupa müdahaleciliği ve askeri-siyasi dayanışma gibi ana başlıklar etrafında yorumlanmıştır. Böylece Osmanlı-Cezayir ilişkileri çok boyutlu ve disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada temel araştırma sorularına cevap aranmaktadır:

Babıâli ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkiler hangi yöntem ve araçlarla gerçekleştirilmiştir?

1798-1830 yılları arasında Osmanlı hükumeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin temel meselelerini belirleyen dinamikler nelerdir?

Akdeniz ve Avrupa'daki siyasi ve askerî gelişmeler, Babıâli ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilere nasıl yansımıştır?

Babıâli ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin iç istikrarının korunmasına hangi açılardan katkıda bulunmuştur?

1827-1830 yılları arasında Fransa'nın Cezayir'i işgal süreci, Osmanlı Hükumeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilere nasıl yansımıştır?

Bu araştırma soruları doğrultusunda yürütülen inceleme neticesinde, belirtilen soruların her birine çalışma kapsamında kapsamlı ve belgelerle desteklenen yanıtlar verilmiştir.

Literatürlere Değerlendirmesi

Çalışmada ayrıca, modern akademik kaynaklardan kapsamlı biçimde yararlanılmıştır. Türkiye, Cezayir, Fransa, İngiltere ve Amerika'da farklı üniversitelerde yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri, hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler ve modern tarihçilerin çalışmaları hem analizlerin kavramsal çerçevesini kurmak hem de karşılaştırmalı yorumları desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, konuya yakın bazı doktora tezlerinden de faydalanılmıştır. Bunlar hem araştırmanın yönünü belirlemede hem de literatürdeki boşlukları tespit etmede önemli katkılar sunmuştur. Bu bağlamda ilk olarak, Caitlin GALE tarafından Oxford Üniversitesi'nde hazırlanan ve 2016 yılında tamamlanan "Beyond Corsairs: The British-Barbary Relationship during the French Revolutionary

and Napoleonic Wars" başlıklı doktora tezi dikkate değer bir çalışmadır. GALE bu tezde, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları döneminde İngiltere ile Cezayir arasındaki ilişkileri korsanlık ekseninde incelemiştir. Özellikle deniz güvenliği, ticaret yolları ve karşılıklı çıkarlar temelinde gelişen diplomatik temasları detaylı biçimde ele alarak, Avrupa'nın Kuzey Afrika'daki varlığına ışık tutmuştur. Bu tezde devletler arası ilişkiler büyük oranda ikili bir düzlemde ele alınmış olsa da çalışmamızda bu ilişkilere ek olarak Osmanlı merkezi otoritesinin sürece etkisi ve Babıâli-Cezayir eksenindeki diplomatik konumlanmalar daha kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir.

Bir diğer önemli tez çalışması, Veysel ÇETİN tarafından İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2022 yılında tamamlanan "Kuzey Afrika'da Bir Garp Ocağı: Cezayir (Cezayir-i Garb Ocağı) (1789-1830)" başlıklı doktora tezidir. Bu çalışmada Cezayir'in tarihsel yapısı, kurumları ve özellikle Fransız Devrimi sonrası Avrupa'daki gelişmelerin Cezayir üzerindeki etkileri kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Ancak ÇETİN'in çalışması daha çok Avrupa'daki siyasi ve askerî gelişmelerin doğrudan Cezayir üzerindeki yansımalarına odaklanmakta, Osmanlı Devleti'nin merkezî rolünü ikinci planda tutmaktadır. Buna karşın bu tezde, Babıâli'nin diplomatik tepkileri, destek girişimleri ve eyalet üzerindeki otorite iddiası, olayların çok taraflı bir analizine olanak tanıyacak şekilde işlenmiştir.

Her iki tez çalışması, bu tezin kuramsal ve tarihsel çerçevesini şekillendirmede önemli referanslar sunmuş hem benzerlikler hem de farklılıklar bakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin, yalnızca merkez-taşra düzeyinde değil, aynı zamanda Avrupa'nın bölgedeki politikaları ile bağlantılı olarak nasıl şekillendiği bu çalışmanın temel katkılarından birini oluşturmaktadır.

Araştırmada Kullanılan Kaynaklar ve Tezin İçeriği

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin doğasını, araçlarını ve dönüşüm süreçlerini anlamak amacıyla hem birincil hem de ikincil kaynaklara geniş ölçekte başvurulmuştur. Çalışma, arşiv belgeleri, klasik dönem

kaynakları, çağdaş akademik literatür ve çok dilli yazılı belgelerle desteklenmiş olup, disiplinler arası bir kaynak kullanımı benimsenmiştir.

Araştırmanın temel dayanaklarından biri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden (BOA) elde edilen belgeler olmuştur. Bu belgeler, Osmanlı Hükumetinin diplomatik yazışmalarını, Cezayir Eyaleti'ne gönderilen fermanları ve çeşitli olaylara dair devlet içi yazışmaları içermektedir. Bu belgeler, dönemin diplomasi kültürünü, idarî reflekslerini ve iletişim ağlarını anlamada birincil kaynak niteliğindedir.

Bunun yanında, Fransa Dışişleri Arşivi (Archives du Ministère des Affaires étrangères – La Courneuve)'nde yer alan konsolos raporları, diplomatik yazışmalar ve Fransa-Cezayir ilişkilerine dair barış antlaşmaları gibi belgeler, özellikle 1798 sonrası Fransa'nın Kuzey Afrika politikalarının Cezayir üzerindeki etkisini analiz etmede kullanılmıştır. Aynı şekilde, İngiltere Milli Arşivi'nde (The National Archives) yer alan belgeler, İngiliz elçiliği ve konsolosluklarının İstanbul ve Cezayir ile olan temaslarını, İngiltere'nin Osmanlı ve Cezayir üzerindeki stratejik çıkarlarını ortaya koymuştur. Amerikan Founders Online Arşivi,[1] üzerinden ulaşılan yazışmalar ise özellikle ABD'nin Kuzey Afrika'daki erken döneme dair politikalarını ve korsanlıkla mücadele çerçevesinde Osmanlı ve Cezayir ile ilişkilerini yansıtan özgün kaynaklardır.

Arşiv belgelerine ek olarak, 18. ve 19. yüzyıla ait çağdaş kaynaklara da başvurulmuştur. Özellikle Cezayir toplumuna ve siyasetine içeriden bakış sunan yerli kaynaklar, bu çalışmanın özgün yönlerinden biridir. Hamdan Khodja'nın Al-miraat,[2] adlı eseri, Cezayir'in Osmanlı yönetimi altındaki sosyal yapısını, iç idari işleyişini ve 1830 öncesindeki dönemi ayrıntılı biçimde betimleyen önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır. Bir diğer yerel kaynak olan Cezayir Nakibüleşrafı Ahmed Şerif ez-Zehar'ın hatıratları,[3] özellikle Cezayir kıyılarına yönelik Avrupa saldırılarını ve bu bağlamda eyaletin dış ilişkiler ağını anlamada temel başvuru metinlerinden biri olmuştur. Eserde, dönemin

[1] https://founders.archives.gov/.
[2] KHODJA Hamdan, *Al-miraat*, Cezayir: ANEP, 2005.
[3] EZ-ZEHAR Ahmed Eş-şerif, *Müzekirat el hac Ahmed eş-şerif Ez-Zehar*, Cezayir: Eş-şerike El Vataniye, 1974.

siyasi çalkantıları yerel bakış açısıyla aktarılmış, Cezayir idaresinin dış politikasına dair özgün bilgiler sunulmuştur. Her ne kadar Türkçe kaynak sayısı sınırlı olsa da Aziz Samih İlter'in Şimali Afrika'da Türkler adlı eseri, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki siyasi, askerî ve idari varlığına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Yazarın detaylara verdiği önem ve arşiv temelli yaklaşımı sayesinde, Cezayir'in Osmanlı sistemi içindeki özel konumu hakkında kapsamlı çıkarımlar yapılabilmiştir. Çalışmada ayrıca Avrupalı ve Amerikalı tanıklıklar da değerlendirilmiştir. Bunlar arasında, 1816-1824 yılları arasında ABD'nin Cezayir Konsolosu olarak görev yapan William Shaler'ın "Sketches of Algiers" adlı eserinde, Osmanlı-Cezayir diplomatik ilişkilerine dair gözlemleriyle dikkat çekmektedir. Shaler, her ne kadar eleştirel bir bakış açısı taşısa da dönem siyasetine dair birinci elden tanıklıklarıyla eserin önemli bir referans kaynağı olmasını sağlamıştır. Özellikle korsanlık faaliyetleri ve Akdeniz'deki güç dengeleri üzerine yaptığı analizler, Osmanlı'nın bu dönemdeki deniz politikalarıyla ilgili çıkarımlara zemin hazırlamıştır. Bir başka önemli Batılı tanık ise, Amerikalı denizci James Leander Cathcart olmuştur. Cezayir'de esir olarak bulunduğu dönemi anlattığı "The captives" adlı eserinde, dayının himayesinde geçirdiği yıllarda edindiği gözlemler, diplomatik ilişkilerin perde arkasına dair eşsiz bilgiler sunmuştur. Yazarın, Osmanlı idari yapısı içerisindeki yerel Cezayir uygulamalarına dair detaylı anlatımı, çalışmanın içerik analizine nitelik kazandırmıştır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüm, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihsel bağlamını ve dinamiklerini açıklamaya yönelik olarak kurgulanmıştır.

Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'ya yönelik genişleme süreci bağlamında Cezayir'in Osmanlı hâkimiyetine girişi ve bu süreçte şekillenen idari yapısı ele alınmıştır. Bu çerçevede, Cezayir'in "eyalet" statüsü kazanma süreci, idari teşkilatı, yönetsel özerkliği ve Babıâli ile olan yapısal bağları ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Ayrıca, bazı tarihsel yaklaşımlarda ileri sürülen "Cezayir'in fiilen bağımsız olduğu" yönündeki görüşlere karşılık olarak, Eyaletin Osmanlı Devleti'ne olan sembolik ve diplomatik bağlılığını gösteren uygulamalar detaylandırılmıştır. Bu bölümde ayrıca, taraflar arasındaki diplomatik iletişim araçları incelenerek, merkezin taşrayla olan bağlarını nasıl sürdürdüğü açıklanmıştır.

İkinci bölüm, 18. yüzyıl sonlarında Akdeniz'de güç dengelerinin nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır. Özellikle bu dönemde deniz korsanlığı faaliyetlerinin, bölgedeki güç ve kontrolün önemli bir göstergesi hâline geldiği ortaya konmuştur. Cezayir'in korsanlık faaliyetleri üzerinden elde ettiği deniz gücü ve ekonomik kapasite hem eyaletin özerkliğini sürdürmesini sağlamış hem de Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki çıkarlarının korunmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, Cezayir'in başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupa devletleriyle geliştirdiği ikili ilişkiler ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise, Fransız İhtilali'nin bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkisi ve bunu takip eden Fransız-İngiliz rekabetinin, Osmanlı ve Cezayir açısından yarattığı güvenlik ve çıkar tehditleri tartışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, 1798–1830 yılları arasında yaşanan bölgesel krizler, Fransa'nın Mısır Seferi, Napolyon Savaşları, Avrupa kongreleri ve nihayet Cezayir'in Fransızlar tarafından işgal edilmesi süreci ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu gelişmelerin, Osmanlı ile Cezayir arasındaki diplomatik ilişkiler üzerindeki etkileri; dayanışma, diplomatik destek, temsil yapıları ve müdahale sınırları bağlamında analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI HÜKÜMETİ'NİN CEZAYİR EYALETİ'NDEKİ YÖNETİM SİSTEMİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN TEMELLERİ

Bu bölümde, Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı hâkimiyetine giriş süreci ve bu süreçte şekillenen idari yapı ele alınacaktır. Öncelikle Cezayir'in Osmanlı yönetimine geçişi ve eyalet statüsünün teşekkülü incelenecek, ardından Osmanlı idaresi altında zamanla gelişen ve değişen yönetim biçimleri açıklanacaktır. Dayılar döneminde ortaya çıkan idarî özerklik ve bunun Osmanlı merkezî hükümetiyle ilişkiler üzerindeki etkisi detaylandırılacaktır. Devamında, Cezayir divanının teşkilatı, üyeleri ve bu yapının Osmanlı idari sistemiyle olan benzerlikleri değerlendirilecektir. Bölümün ikinci kısmında ise, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin temelini oluşturan sembolik ve fiilî uygulamalara yer verilecektir. Bu bağlamda hediyeleşme geleneği, asker toplama izni, bayrak kullanımı ve Osmanlı padişahına dua edilmesi gibi sadakat göstergeleri mercek altına alınacaktır. Böylece, Osmanlı-Cezayir ilişkilerinin hem kurumsal yapısı hem de diplomatik temelleri bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulacaktır.

1.1. Cezayir Eyaleti'nde Osmanlı İdari Sistemi

1.1.1. Cezayir'in Osmanlı Himayesine Geçişi ve Eyalet Statüsünün Teşekkülü

16. yüzyılın başlarında Barbaros kardeşlerin İspanyol işgaline karşı Cezayir sahillerini kurtarması, Cezayir halkının Osmanlı yönetimine ve onların kendilerini dış tehditlere karşı koruyabilecek gücüne olan güvenini artırmıştır.[4] Ancak Oruç Reis'in 1518 yılında Tlemcen'de öldürülmesi, bu olumlu süreci kesintiye uğratmış ve ülkenin farklı

[4] Mohammed Derradj, *Osmanlıların Cezayir'e Girişi1512-1543*, İstanbul: Akademik Titiz Yayınları, 2012, s. 123.

bölgelerinde isyanların çıkmasına neden olmuştur.[5] Oruç'un ölüm haberinin ulaşmasının ardından Cezayirli ulema, ileri gelenler ve halk, Kardeşi Barbaros Hayreddin Paşa'ya biat ederek onu lider olarak kabul etmişlerdir.[6]

Hayreddin Paşa, biatin ardından hem iç isyanlara karşı askeri hazırlıklara başlamış hem de Cezayir kıyılarını tehdit eden muhtemel İspanyol saldırılarına karşı savunma tedbirlerini almıştır. Ancak Oruç Reis'in ölümünden sonra olayların hızla gelişmesi, Hayreddin Paşa'nın karşı karşıya kaldığı koşulları son derece karmaşık bir hale getirmiştir. Hayreddin, İspanyol tehdidinin ciddiyetinin tamamen farkındaydı, zira bu tehdidin her an yeniden ortaya çıkabileceğini biliyordu. Diğer yandan, kurmaya çalıştığı idari sistemin sağlam temellere oturmaması, özellikle Cezayir'deki halk, bazı ileri gelenler ve bazı ulemadan sadakat görmemesi nedeniyle zayıf kalmıştı.[7] Hayreddin Paşa, defalarca ihanete uğraması üzerine, Cezayir gibi stratejik öneme sahip geniş bir bölgenin ancak güçlü bir devletin himayesi altında güvenli bir şekilde yönetilebileceği sonucuna varmıştır. Bu bağlamda ona göre, gerekli askerî ve siyasî desteği sağlayabilecek tek güç Osmanlı Devleti olduğunu kanaatindeydi.[8]

Cezayir'deki iç güvenliği sağladıktan sonra Hayreddin Paşa, İspanyol tehdidini bertaraf edebilmek amacıyla Osmanlı Devleti ile doğrudan siyasi ve askeri ilişkiler kurmanın zaruretini görmüştür. Bu doğrultuda Cezayirli ulema ve ileri gelenler ile acil bir toplantıya çağırarak içinde bulundukları durumu açık bir şekilde onlara izah etmiştir.[9] Hayreddin, şehri savunmak için elinden geleni yaptığını, fakat artık Cezayir'den ayrılıp başka bölgelerde mücadelelerine devam etmek istediğini ifade etmiştir. Ancak ulema ve halk, onun bu düşüncesine şiddetle karşı çıkmış, kendisinden Cezayir'de kalmasını ve halkı korumasını talep etmişlerdir. Aksi takdirde, İspanyol saldırılarının durmayacağı ve daha da şiddetleneceğini ifade etmişlerdir.[10] Bu gelişmeler, Hayreddin Paşa'ya Osmanlı

[5] Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.1, s.83.
[6] Henri Delmas de Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination turque 1515-1830*, Paris: Ernest Leroux, 1887, C.2, s.29.
[7] Sander Rang, Ferdınand Denis, *Fondation De La Régence d'Alger: Histoire Des Barberousse, Chronique Arabe Du XVIe Siècle*, Paris: publié sur un manuscrit de la Bibliothèque royale, 1837, C. 2, s.183-184.
[8] Derradj, *a.g.e.*, s.125.
[9] Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004, s.164.
[10] Düzdağ, *a.g.e.*, s.165-167.

Devleti ile bağ kurma fikrini açıkça dile getirme fırsatı sunmuştur. Toplantıda, Cezayir'in güvenliğinin ancak güçlü bir devlete bağlanarak sağlanabileceğini belirtmiş ve bu gücün Osmanlı Devleti olduğunu ifade etmiştir. Eğer gerçekten vatanlarını korumak istiyorlarsa, Osmanlı Sultanının egemenliğini kabul etmeleri, onun adına hutbe okunması, adına sikke basılması ve siyasi bağlılıklarını açıkça ilan etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.[11]

Toplantı sonunda, Hayreddin Paşa'nın önerisi ileri gelenler ve ulemadan destek görmüş, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'e tabi oldukları bildiren bir mektup kaleme alınması kararlaştırılmıştır.[12] 3 Kasım 1519 tarihli bir mektupta, Cezayir'in karşı karşıya kaldığı zorluklar ve artan İspanyol tehdidi karşısında, Oruç Reis'in sergilediği kahramanlık ve fedakârlık vurgulanmış, onun şehit düşmesinden sonra Hayreddin Paşa'nın halk tarafından lider olarak kabul edildiğini ifade edilmiştir. Mektupta, Cezayir'in ileri gelenleri tarafından Osmanlı Devleti'ne itaat edildiği ve himayesine girme talebi açıkça belirtilmiştir.[13]

Hayreddin Paşa, mektubu ve beraberindeki hediyeleri taşıması için dört gemi hazırlamış ve heyetin başına fıkıh âlimi Ebü'l-Abbas Ahmed bin el-Kadı'yi tayin etmiştir.[14] Bu heyetin İstanbul'a göndermesi, Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasında gerçekleşen ilk resmî diplomatik temas olarak kabul edilmektedir.

Heyet İstanbul'a ulaştığında Yavuz Sultan Selim tarafından kabul edilmiş, sunulan hediyeler ve Cezayir halkının talepleri memnuniyetle karşılanmıştır.[15] Heyetin dönüşü sırasında padişah, Cezayir'e destek olmak amacıyla yaklaşık 2000 yeniçeri ve gönüllü asker göndermiştir.[16] Ayrıca Hayreddin Paşa'ya sultanlık nişanesi olarak bir kılıç, saltanat elbisesi (Hil'at), sancak ve beylerbeyi olarak tayin edildiğini belirten bir ferman da verilmiştir.[17] Bu gelişmeler sonucunda, Cezayir 1520 yılında resmî olarak Osmanlı

[11] Derradj, *a.g.e.*, s.126.
[12] Düzdağ, *a.g.e*., s.168.
[13] *BOA*, TSMA. 1/6456, 10 Zilkade 925 (3 Kasım 1519).
[14] Derradj, *a.g.e*., s.126.
[15] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.2, s.368.
[16] Diego de Haëdo, *Histoire des rois d'Alger*, trad. Henri Delmas de Grammont, Alger: Libraire Editeur, 1881, s.36.
[17] Derradj, *a.g.e*., s.126.

Devleti'ne bağlı bir eyalet hâline gelmiş ve Hayreddin Paşa, Cezayir Eyaleti'nin ilk beylerbeyi olarak atanmıştır.[18]

Cezayir'in Osmanlı topraklarına katılması, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki resmî ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilmekte olup, bu süreci takiben eyaletin Osmanlı Devleti'ne tabiiyetini pekiştirmek amacıyla bir idari yapı tesis edilmiştir. Osmanlı hükümeti tarafından kurulan bu yapının temel amacı, Akdeniz'in batısındaki stratejik bölgeyi istikrarlı bir şekilde yönetmek ve özellikle dış tehdidi karşısında Osmanlı hâkimiyetini pekiştirmek olmuştur.[19]

Osmanlı egemenliğinin altında Cezayir'in idarî tarihi, klasik kaynaklarda genellikle dört dönem çerçevesinde incelenmiştir. Bu dönemlerden ilki, 1519-1587 yıllarını kapsayan Beylerbeyiler Dönemi'dir. Bu dönemde, Osmanlı Padişahı tarafından tayin edilen beylerbeyiler İstanbul'dan gönderilmiş ve Cezayir'de doğrudan merkezî otoriteyi temsilen görev yapmışlardır.[20] Bu süreçte eyaletin Osmanlı Devleti ile olan bağları oldukça kuvvetliydi. Bunun temel nedeni, İspanyollardan gelen dış tehdidin devam etmesi ve Osmanlı himayesinin Cezayir için bir güvenlik teminatı oluşturmasıydı.[21]

1587 yılında başlayan ve 1659 yılına kadar süren Paşalar Dönemi olarak adlandırılan ikinci evrede ise yine İstanbul'dan doğrudan tayin usulü sürdürülmüş, ancak paşaların görev süreleri üç yılla sınırlandırılmıştır.[22] Sık değişen bu yöneticiler, yerel halk tarafından çoğunlukla "yabancı memur" olarak görülmüş, bu da halk ile yöneticiler arasında aidiyet duygusunun zayıflamasına neden olmuştur.[23] Paşaların idari görevlerinden ziyade ganimet ve mal toplama faaliyetlerine ağırlık vermeleri, eyaletin iç işlerinde ciddi huzursuzluklara yol açmış ve bu ortam, Yeniçeri Ocağı'nın güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Neticede paşalarla Yeniçeri Ocağı arasında başlayan

[18] İlter, *a.g.e.*, s.84.
[19] Seyfullah Aslan, "*Akdeniz'de Cezayir Korsanlığı (1770-1830)"*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.8.
[20] *A.g.t.*, s.9.
[21] İlter, *a.g.e.*, s.85.
[22] Arezki Chouitem, "La nature du règne ottoman en Algérie (1519-1830)", *Revue d'histoire Méditerranéenne,* Vol. 04, No. 01, Algérie: Université Abderrahmane Mira de Béjaia, 2022, s.105.
[23] *A.g.m.*, s.106.

çatışma, zamanla yönetim yetkisinin paşalardan alınarak Yeniçeri ileri gelenlerine devredilmesiyle sonuçlanmıştır.[24]

Bu gelişmeler neticesinde 1659 yılında, Ağalar Dönemi olarak adlandırılan yeni bir evre başlamıştır. Bu dönemde, eyaletin yönetimi doğrudan Yeniçeri Ocağı tarafından belirlenen ve iki ay süreyle görev yapan ağaların eline geçmiştir.[25] Her ne kadar bu süreçte de İstanbul'dan sembolik olarak paşalar gönderilmeye devam edilmişse de bu yöneticiler fiilî yetkeden yoksun bırakılmış ve sadece Osmanlı sultanını temsilen görev yapmışlardır.[26] Kısa görev süreleri nedeniyle ağalık makamı, Yeniçeriler arasında yoğun bir rekabet alanına dönüşmüş ve eyalet idaresinde istikrarsızlıklar baş göstermiştir.[27]

1671 yılına gelindiğinde ise Yeniçeri Ocağı içerisinden çıkan ve denizci sınıfına mensup olan reislerin, eyalet yönetimini tamamen ele geçirdiği ve böylece Dayılar Dönemi'nin başladığı görülmektedir.[28] Bu yeni dönemde İstanbul'dan gönderilen paşalar, sadece temsilî yetkilere sahip olmuş, idarî otorite ise tamamen dayıların elinde toplanmıştır. Dayıların seçimleri Yeniçeri Ocağı tarafından yapılmış, Osmanlı padişahı ise bu seçimleri sadece onaylamıştır.[29] Öte yandan, bazı Cezayirli tarihçiler bu klasik dörtlü tasnife farklı bir yaklaşım getirmişlerdir. Nitekim tarihçi Abou-Al-Kacem Saadallah,[30] Cezayir Eyaleti'nin idarî yapısının söz konusu dönemler boyunca esas itibariyle değişmediğini, beylerbeyi ve paşa unvanlarının yalnızca idarî birer rütbe olduğunu, bu nedenle iki ayrı idarî sistemden söz etmenin isabetli olmayacağını belirtmiştir.[31] "ağa" unvanı, 1659'dan sonra Yeniçeri Ocağı tarafından tayin edilen yöneticiyi tanımlarken, 1671 itibariyle bu

[24] İlter, *a.g.e*., s.168.
[25] Edouard Cat*, Petit Histoir de L'Algérie, Tunisie, Maroc, Alger: Adolphe Jourdan*, 1889, s.294.
[26] Chouitem, *a.g.m*., s.107.
[27] Cat, *a.g.e.*, s.295.
[28] *A.g.e*. s.299.
[29] Chouitem, *a.g.m.*, s.107.
[30] Abou-Al-Kacem Saadallah: Cezayirli tarihçi ve düşünür, modern Cezayir tarih yazımının öncülerinden biri olup, yetiştirdiği akademisyenler ve kaleme aldığı çok sayıda eserle çağdaş Cezayir tarihçiliğine önemli katkılarda bulunmuştur. Bkz: Louceif Sofiane, "El-Müerrih Abou-Al-Kacem Saadallah ve Ketâbetü Târîẖi'l-Cezâir", *Dirassat & Abhath*, Vol. 9, No. 1, (2017), s. 263.
[31] Abou-Al-Kacem Saadallah, *Târîẖu'l-Cezâir es-Sekâfî*, Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1998, C.1, s.139.

unvanın yerini "dayı" almış ve bu isimle anılan reisler, Cezayir'in fiilî yöneticisi hâline gelmiştir.[32]

Bu idari yapının dönüm noktası ise 1711 yılıdır. Bu tarihte Ali Dayı, İstanbul'dan gönderilen yeni paşa İbrahim Paşa'yı kabul etmeyerek hem dayı hem de paşa unvanlarını kendi şahsında birleştirmiş ve böylece Cezayir'in mutlak yöneticisi olduğunu ilan etmiştir. Böylelikle İstanbul'dan vali gönderilmesine fiilen son verilmiş ve Cezayir'in yöneticileri artık yalnızca yerel Yeniçeri Ocağı tarafından seçilmeye başlanmıştır. Osmanlı sultanı ise bu yöneticileri sadece tasdik eden bir konumda kalmıştır. Bu yapı, 1830 yılında Fransız işgaline kadar herhangi bir yapısal değişikliğe uğramaksızın sürmüştür.[33]

Sonuç olarak, Osmanlı idaresinde Cezayir'in yönetsel tarihi, 1520-1659 arasında İstanbul'dan tayin edilen valiler aracılığıyla yürütülen merkezî yönetim, 1659-1711 arasında Yeniçeri Ocağı ile merkezî otorite arasında paylaşılan ikili yönetim ve 1711-1830 arasında ise tamamen yerel seçime dayalı tekçi idare olmak üzere üç temel evrede ele alınabilmektedir.

16. yüzyıldan itibaren Cezayir, idarî bakımdan dört sancak beyliğine ayrılmıştı. Doğu sancak beyliğinin merkezi Konstantin şehriydi. Batı sancak beyliği ise 1563 yılında kurularak ilk olarak Mazuna'yı merkez edinmiş, 1701 yılında ise merkezi Muaskar'ya taşınmıştı. Ancak 1792 yılında Vahran (Oran) şehri İspanyol işgalinden kurtarıldıktan sonra, batı sancak beyliğinin idarî merkezi buraya nakledilmiştir. Titeri Sancak beyliğinin merkezi ise Medea şehriydi. Osmanlı valisinin sarayının da yer aldığı eyaletin idarî merkezi, Cezayir şehrinde bulunmaktadır.[34]

1.1.2. Cezayir'de Dayıların Yönetimi ve Merkez Hükümeti ile İlişkiler

[32] Henri Delmas de Grammont, *a.g.e*., s.209.
[33] Eugene Plantet, *Correspondance Des Deys D'Alger avec La Cour de France 1579-1833*, Paris: Ancienne Librairie Germer Bailliére, 1889 C.2, s.63.
[34] İlter*, a.g.e.,* s.109-110.

1711 yılı itibariyle Osmanlı Sultanı tarafından İstanbul'dan Cezayir'e Paşa gönderilmesi uygulamasına son verilmesiyle birlikte, Cezayir'deki idarî yapısında kayda değer bir dönüşüm geçirmiştir. Bu tarihten sonra, Cezayir'in fiilî yöneticileri olan dayılar hem dayılık hem de valilik unvanlarını bir arada taşımaya başlamışlardır. Resmî yazışmalarda ve toplumsal hitaplarda "Cezayir Dayısı ve Beylerbeyi" olarak anılan bu yöneticiler, Osmanlı merkezî otoritesinden görece bağımsız, yerel dinamiklere dayalı bir yönetim tarzı benimsemişlerdir.[35] Artık dayılar, eyaletin iç işleyişinde doğrudan İstanbul'dan gelen emirlerle sınırlı olmaksızın karar alabilmekteydiler. Bu gelişme, Osmanlı merkezî otoritesinden görece bağımsız bir idarî yapılanmanın ortaya koymaktadır.[36] Ancak her ne kadar geniş idarî serbestiye sahip olmuşlarsa da Osmanlı Devleti'yle olan bağlarını tümüyle koparmış değillerdi. Eyaletin askerî ve idarî istikrarını sürdürebilmek adına, diğer Osmanlı eyaletlerinden asker temin edebilmek gibi stratejik açılardan hâlâ merkeze bağlı kalmaları gerekiyordu. Bu nedenle, Osmanlı padişahına ve merkezî hükümete sadakat göstermek, dayılar açısından hem siyasî meşruiyetin hem de askeri gücün teminatı olarak önemini korumuştur.[37]

Cezayir Eyaleti'nde dayı unvanını taşıyacak kişinin seçimi ise belirli bir teamüle dayanırdı. Genellikle hazine sorumlusu, yeniçeri ağası gibi yüksek rütbeli görevliler arasından bir isim ön plana çıkmaktaydı. Ancak bu uygulama kesin bir kural teşkil etmiyordu. Özellikle kriz dönemlerinde veya iç karışıklıklar sırasında, bu makam için olağandışı isimler de öne çıkabilmekteydi.[38] Nitekim dayılık makamı büyük bir yetki ve güçle donatıldığından dolayı, bu görevi yürüten kişiler zaman zaman ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmışlardır. 1671 sonrası dönemde Cezayir'i yöneten 28 dayıdan yalnızca 11'inin doğal olarak hayatını kaybetmiştir. Geriye kalan dayılar ise suikast veya darbe sonucu öldürülmüşlerdir. Çoğu zaman, bir dayının öldürülmesini takiben suikastı gerçekleştiren grup, doğrudan Cenine sarayına[39] giderek kendi içlerinden bir ismi yeni

[35] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.4\2, s.250.
[36] Thomas Shaw, *Voyage dans la régence d'Alger*, trad. Mac Carthy, Paris: Marlin, 1830, s.152.
[37] 1711 yılında ve sonrası Cezayir dayıları Avrupa devletleriyle gerçekleştirdikleri resmî yazışmalarda, Osmanlı padişahı ve devleti adına hitap edilmiştir. Bu durum, Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasındaki güçlü bağları göstermektedir. Bkz. Plantet, *a.g.e*., s. 60.
[38] Jean-Michel Venture de Paradis, *Alger au XVIIIe siècle*, Alger: Typographie Adolphe Jourdan, 1898, s.105.
[39] Cenine Sarayı: Cezayir dayısının ikametgâhı ve resmî yönetim merkezi. Bkz. Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler,* İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.2, s.3.

dayı olarak ilan etmekteydi. Bu tür iktidar değişimleri ise çoğu zaman geniş çaplı iç çatışmalara ve kanlı sokak olaylarına neden olmaktaydı. Taraflardan birinin yeşil bayrak kaldırarak ve top atışlarıyla teslimiyetini ilan etmesiyle bu çatışmalar son bulmaktaydı.[40] Buna karşılık, eğer dayı doğal sebeplerle hayatını kaybetmişse, çoğu zaman yerine kimin geçeceği önceden vasiyetle belirlenmekte veya divan tarafından üzerinde uzlaşılan bir aday, seçim yoluyla işbaşına getirilebilmekteydi.[41] Yeni dayının seçilmesi için Cezayir divanı geniş katılımlı bir toplantı düzenliyordu. Bu toplantıya eyaletin ileri gelen yöneticileri, yüksek rütbeli askerî yetkililer, ulema sınıfı ve yeniçeri ocağı komutanları katılmaktadır.[42] Oy birliğiyle uygun aday belirlendikten sonra, yeni dayının meşruiyeti geleneksel ve sembolik birtakım törenlerle pekiştirilirdi. Bu çerçevede, adayın resmî törenle tahta oturtulması, kendisine Osmanlı hil'atının[43] giydirilmesi ve halkın huzurunda biat merasiminin gerçekleştirilmesi önemli yer tutmaktaydı.[44] Törenin devamında, Cezayir müftüsü yeni dayıya görev ve sorumluluklarını hatırlatırdı. Bu görevler arasında adaletli yönetim, kamu düzeninin sağlanması, suçluların cezalandırılması, askerî disiplinin muhafazası, Cezayir'in savunulması ve güvenliğinin sağlanması, asker maaşlarının temin edilmesi ve gerektiğinde Osmanlı Devleti'ne destek verilmesi öne çıkmaktaydı.[45] Daha sonra divandakiler dua eder, dayının elini öperek bağlılıklarını bildirirlerdi. Bu töreni, Osmanlı sancağının göndere çekilmesi, müzik ve top atışları gibi kutlamalar izlerdi. Ardından tellallar şehre gönderilerek halk arasında yeni dayının tayin edildiği ilan edilirdi. Aynı zamanda doğu, batı ve güneydeki sancaklara da haberciler yollanırdı.[46]

Yeni dayı tahta çıktıktan sonra, bir arzuhâl hazırlayarak bu değişikliği Osmanlı padişahına bildirirdi. Bu raporda, yönetim değişikliğinin sebepleri, süreci ve dayının meşruiyet

---

[40] İlter, *a.g.e*., C.2, s.3.
[41] De Paradis, *a.g.e*., s.106.
[42] Filippo Pananti, *Relation d'un Séjour à Alger*, Paris: Imprimeur Libraire, 1907, s.414.
[43] Osmanlılar 'da Hil'at: *"Çeşitli devlet görevleri verilenlere veya bu görevler kapsamındaki yetkileri tasdik edilenlere, padişaha bağlılıklarını gösterenlere ve taltif edilmek istenen kimselere takdir, tebrik veya teşvik için (bazılarına da te'dib gayesiyle) hil'atler giydirildiği bilinmekte, bunun bazan da cülûs bahşişleri içinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle resmî törenler ve sûr-ı hümâyun gibi şenlikler hil'at verilmesi için önemli vesilelerdi"*. Mehmet Şeker, "Hil'at", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, s.25.
[44] Shaw, *a.g.e*., s.153.
[45] Pananti, *a.g.e*., s.414.
[46] Ahmed Eş-şerif Ez-Zehar, *Müzekirat el hac Ahmed eş-şerif Ez-Zehar*, Cezayir: Eş-şerike El Vataniye, 1974, s.95.

temelleri açıklanırdı. Söz konusu belge yalnızca dayı tarafından değil, aynı zamanda hazine kâtibi, yeniçeri ağası, kadı, müftü ve nakibüleşraf gibi ileri gelenler tarafından da imzalanırdı. Bu yolla yeni dayının göreve gelişi, Osmanlı hükümeti tarafından meşru ve geçerli kabul edilmiştir. [47] Bu uygulama, Cezayir eyaletinin Osmanlı Devleti'yle olan idarî bağının sürdürülmesinin bir göstergesi niteliğindeydi.

Dayının gönderdiği arzuhâl İstanbul'a ulaşmadan önce, onun tayin haberi çoğunlukla zaten Babıâli'ye intikal etmiş olurdu. Bu erken bilgilendirme, Osmanlı donanmasının en üst makamı olan Kaptan-ı Derya aracılığıyla İstanbul'a ulaşırdı. Özellikle Cezayir gibi sahil eyaletlerinden gelen haberleri toplamak için Akdeniz'de sefer yapan ticaret gemilerini başlıca bilgi kanalı olarak kullanıyordu ve gelişmeleri düzenli biçimde toplar, elde ettiği bilgileri vakit kaybetmeden sadrazama, gerekirse doğrudan padişaha arz derdi.[48]

Arzuhâlin ardından, Cezayir'in geleneksel uygulamasına uygun olarak padişaha değerli hediyeler gönderilirdi. Bununla birlikte, dayı her ne kadar eyaletin yönetiminde kayda değer bir özerkliğe sahip olsa da görevine resmen başlayabilmesi ancak padişahın tarafından gönderilen ferman, kılıç ve hil'atın ulaşmasıyla mümkün oluyordu.[49]

Padişah, Cezayir Eyaleti'nin atanan yeni dayıya gönderdiği fermanda ona "Mir-i Mirân"[50] rütbesini veriyordu, aynı zamanda eyaletin ocaklarına özen göstermesi, halkın korunması, eyaletin savunulması ve birliğinin muhafazası, güvenliğin sağlanması, hüküm verirken şeriat esaslarına riayet edilmesi ve adaletin tesisi için kanunların uygulanması hususlarında tavsiyelerde bulunurdu. Ayrıca, Babıali'ye itaat gösterilmesi, Osmanlı

[47] Cezayir Beylerbeyi Ömer Paşa'nın kötü idaresi, ulema ile halkın ortak seçimi sonucu Ali Paşa'nın yerine dayı (mutasarrıf) olarak tayin edilip bu durumun padişaha arz olunduğu bildirilmektedir. *BOA*, HAT. 455/22474, 25 Zilkade 1232 (6 Ekim 1817).

[48] Kaptan-ı Derya'nın sunduğu raporda, Cezayir halkı tarafından Ömer Paşa'nın öldürüldüğü bilgisi padişaha iletilmiştir: *BOA*, HAT. 685/33301, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815). Buna karşılık, onun yerine dayı seçilen Ali Paşa'nın Babıâli'ye hitaben kaleme aldığı tayin arzı daha sonra ulaşmıştır: *BOA*, HAT. 455/22474, 25 Zilkade 1232(6 Ekim 1817). Bu iki belge, Cezayir'deki gelişmelerin çoğu kez yeni dayının resmî yazısı gelmeden önce İstanbul'a ulaştığını açıkça göstermektedir.

[49] William Shaler, *Sketches of Algiers: Political, Historical, and Civil*, Boston: Cummings Hilliard and Company, 1826, s.17.

[50] Mir-i Mirân: Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri. Bkz: Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1992, s.69.

Devleti'nin dost devletlerine saygı duyulması ve yabancı devletlerle çatışmalardan kaçınılarak sadakatle hareket edilmesi gerektiği hatırlatılır. Fermanda, Cezayir ocaklarının ve Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine katkı sağlayacak araç ve imkânların temini için gayret sarf edilmesi de vurgulanmıştır.[51]

Osmanlı Devleti'nin idarî teamüllerine göre her yıl Ramazan Bayramı'nda yapılan görev yenilemeleriyle uyumlu olarak, Cezayir Divanı da bayram münasebetiyle toplanır, geleneksel merasimler eşliğinde dayıya hil'at giydirilerek biat yenilenirdi.[52] Buna karşılık, dayının Osmanlı merkezi hükümeti nezdindeki tasdiki üç yılda bir yenilenirdi. Bu uygulama, dayının suikast ya da azil gibi istisnai durumlara maruz kalmadan uzun süre görevde kalması hâlinde geçerlilik kazanmıştır. Ancak Babıali'nin bu üç yıllık tasdik işlemi, Cezayir'den padişaha sunulan hediyenin yenilenmesi şartına bağlıydı.[53]

Cezayir dayılarının padişahtan tasdik almaları veya mevcut tasdiklerini yenilemeleri, esasen Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasında diplomatik bağları pekiştirmeyi ve padişahın eyalet üzerindeki hâkimiyetini sembolik düzeyde vurgulamayı amaçlayan yerleşik bir teamülden ibarettir. Diğer taraftan ise, bu merasimlerin Cezayir'deki dayının görevini güçlendirmek veya olası bir suikast durumunda onu korumak açısından önemli bir etkisi yoktu.[54] Nitekim bu durum, Osmanlı Devleti'nin Cezayir'i coğrafî olarak yakın diğer eyaletlerde olduğu gibi sıkı bir idarî denetim altında tutamadığını göstermektedir. Cezayir, resmi olarak Osmanlı toprakları içinde yer almasına rağmen, merkezi yönetimden bağımsız olarak kendi iç işlerini yönetme konusunda önemli bir serbestliğe sahipti. Bu durum, eyaletin Osmanlı otoritesine bağlı kalmakla birlikte, pratikte geniş bir idarî özerklikle işlediğini ortaya koymaktadır.[55]

Cezayir dayısı hem şahsiyetiyle hem de yaşam tarzıyla Osmanlı Devleti'nin siyasal, askerî ve toplumsal düzenini yansıtan bir konumda bulunmaktaydı. Kendini Osmanlı

[51] *BOA*, HAT. 1541/29, 4 Cemazeyilahir 1233 (11 Nisan 1818).
[52] Renaudot, *Tableau du Royaume de La Ville d'Alger*, Paris: P. Mongie Aîné, 1830, s. 115-116.
[53] Shaler, *a.g.e*., s.17.
[54]Ahmed Paşa'nın Cezayir Eyaleti'nin dayı olarak resmî tayini. *BOA*, C.DH. 237/11842, 25 Cemazeyilevvel 1221 (10 Ağustos 1806). Bu tarihten bir buçuk yıl sonra, Ramazan 1223 (Kasım 1808) Cezayir ocakları tarafından suikastla öldürülmüştür. Bkz. Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.98-99.
[55] Aslan, *a.g.t.*, s.13.

padişahına mutlak sadakatle bağlı bir yeniçeri askeri gibi görmüştü, sahip olduğu tüm imkânları bu bağlılık doğrultusunda kullanmayı görev bilirdi. Göreve seçildiği andan itibaren hem yaşam tarzı hem de kişisel davranışları bakımından sıkı bir disiplin altına girerdi. Kendisine evlenme izni verilmez, evli olduğu takdirde ise seçildiği gün ailesinden kesin olarak ayrılması gerekirdi. Ailesi saraydan uzak bir yerde yerleştirilir.[56] kadınların saraya girişi, genel teamül gereği kesin olarak yasaktı. Kadınların saraya yalnızca mahkeme günlerinde girebilmelerine izin verilirdi. Dayının ailesiyle görüşmesine ise yalnızca haftada bir kez, perşembe öğle namazından cuma namazına kadardı. Cuma namazı sonrası doğrudan saraya dönerdi ve haftanın geri kalan günlerinde sarayda kalarak eyaletin idaresiyle meşgul olmuştur.[57]

Dayının maaşı, sahip olduğu yüksek makamına rağmen diğer yeniçeri askerlerinin maaşlarıyla aynı düzeydeydi. Bu durum, onun malî açıdan herhangi bir ayrıcalığa sahip olmadığını göstermekteydi.[58] Ancak bu eşitlik içerisinde sembolik bir fark bulunuyordu, maaşların dağıtıldığı gün, listede ilk sırada yer alır ve ödemesini ilk alan kişi olmuştu.[59] Bununla birlikte, dayının makamına bağlı olarak elde ettiği maddî imkânlar bu maaşın ötesindeydi ve çoğunlukla farklı kaynaklardan sağlanırdı. Bu kaynaklar arasında, kanunlara aykırı davrananlara uygulanan müsadereler, gayrimüslimlerden alınan cizye vergileri, korsanlık faaliyetlerinden elde edilen gelirler, esir fidyelerinden sağlanan kazançlar ve yabancı konsoloslarla sancak beylerinden gelen hediyeler yer almaktadır.[60] Dayının vefatı durumunda ise saraydaki tüm şahsî malları ve hazinede biriktirdiği serveti devlete intikal ederdi. Mirasçılar ise yalnızca, ailesinin saray dışında ikamet ettiği konutta bulunan özel eşyalar üzerinde tasarruf hakkına sahiptir.[61]

Cezayir dayısı, eyaletin idaresinde son derece geniş yetkilerle donatılmış güçlü bir otorite konumundaydı. Toplum içinde itibarlı bir konumda bulunan dayı, idari teşkilatın tüm kademelerinde etkiliydi.[62] Özellikle yüksek rütbeli görevlilerin tayini doğrudan onun

[56] Jean-Michel Venture de Paradis, *Tunis et Alger au XVIIIe siècle*, Paris: Sindbad, 1983, s.205.
[57] Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.2, s.4.
[58] Shaler, *a.g.e*., s.20.
[59] Louis de Baudicour, *La Guerre et Le Gouvernement de l'Algérie*, Paris: Sagnier et Bray, 1853, s.261.
[60]İlter, *a.g.e.*, C2, s.4.
[61] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e*., s.221.
[62] De Paradis, *Alger au… a.g.e*, s.109.

iradesiyle gerçekleşirdi. Bu durum, dayının siyasi gücünü kullanabilmesini sağlayıp karar alma süreçlerinde belirleyici bir konumda bulunmasına imkân tanımıştır. Aynı zamanda en üst yargı makamı konumundaydı hem medeni hem ceza davalarında doğrudan hüküm verebiliyordu.[63] Kararlarını açıklamak zorunda kalmadan, ağır suçlarda istediği ceza uygulayabiliyordu. Cinayet, hırsızlık, gasp, kasıtlı yangın çıkarma, zina ve vatan hainliği gibi suçlar için idam cezası vermişti. Siyasi suçlular genellikle gizli yöntemlerle, boğularak idam edilirdi. Öte yandan, sıradan vatandaşlara verilen cezalar çoğunlukla açık şekilde ve halkın gözü önünde infaz edilmiştir.[64]

Dayı, Cezayir'de vergi ve cizye uygulamalarını belirlemekten, genel idarî işleyişi düzenlemeye kadar pek çok alanda yetkiliydi. Divanı toplantıya çağırmak onun inisiyatifindeydi ve çoğu zaman alınan kararlar onun onayı doğrultusunda şekillenir, uygulamaya konulurdu. Kendi güvenliğinden sorumlu olan subayları da doğrudan kendisi seçer ve tayin ederdi. Dış ilişkiler alanında da etkin rol oynayan dayı, savaş ilân etmek, barış yapmak, yabancı konsolosları kabul etmek ve diğer devletlerle eyalet adına antlaşmalar imzalamak gibi diplomatik işlemleri yürütürdü. Hatta bazı durumlarda, yabancı hükümdarlar ve devlet başkanlarıyla doğrudan yazışmalarda bulunmaktadır.[65]

Cezayir dayılarının sahip olduğu idarî yetkiler, Osmanlı idaresi içerisinde Cezayir Eyaleti'ne özgü yönetsel yapının en dikkat çekici özelliklerinden birini teşkil etmişti. Diğer Osmanlı eyaletleri merkezi hükümetin idaresine tamamen bağlıyken, Cezayir Eyaleti ise iç işlerini yürütme konusunda belli bir idarî özerkliğe sahiptir.

1.1.3. Cezayir Eyaleti'nin Divanı

Osmanlı Devleti'nin Cezayir'de kurmuş olduğu idari sistemin temel yapı taşlarından biri olan divan, eyaletin yönetiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı idaresi, devletin farklı bölgelerinde olduğu gibi Cezayir'de de eyalet düzeyinde bir divan teşkil etmiştir. Bu divan paşa başkanlığında onun yardımcıları, ulema sınıfı ve ileri gelenlerden oluşarak

[63] Pananti, *a.g.e*., s.416.
[64] Shaler, *a.g.e.*, s.20.
[65] Pananti, *a.g.e.*, s.416.

eyalete dair meselelerin görüşülüp karara bağlandığı bir müzakere ve icra organı işlevi görmüştür. Divanın aldığı kararların uygulanması, paşanın sorumluluğunda bulunmaktaydı.[66]

Cezayir Eyaleti'nde teşekkül eden bu divan, başlangıçta eyalet işlerinin yürütülmesinde paşaya yardımcı olmak üzere kurulmuş, başta Yeniçeri Ocağı'na mensup kıdemli askerler olmak üzere, ulema ve yerel eşrafı da içine alan bir meclis yapısına sahipti. Osmanlı padişahı gönderdiği paşa ile Yeniçeri Ocağı'nın içinden seçilen Ağa arasında kurulan ikili yönetim yapısı döneminde de divan sistemi varlığını sürdürmüştür. Bu ikili idare, 1711 yılında İstanbul'dan paşa gönderilmesinin son bulması ve idarenin tamamen dayının eline geçmesiyle sona ermiştir. Bu tarihten itibaren Cezayir'de idarî yetkiler bütünüyle dayının sorumluğuna geçmiştir.[67]

Cezayir'de divan yapısı esasen iki ana meclisten oluşmaktaydı: Küçük Divan ve Büyük Divan. Küçük Divan, daha dar kapsamlı bir yürütme organı niteliğinde olup, eyaletin günlük idaresine dair kararların alındığı bir platformdu. Bu divanda paşa, Yeniçeri ağaları, kadı, müftü, kâtip ve ileri gelenler yer almaktaydı. Yaklaşık elli kişilik bir yapıya sahip olan bu meclis, idarî uygulamaların sevk ve idaresinde önemli bir rol oynamaktaydı. Diğer yandan, Büyük Divan, daha geniş katılımlı ve çoğunlukla onay merci olarak işlev gören bir kuruldu. Yüksek rütbeli askerler, ileri gelenler, ulemalar ve denizciler (reisler) bulunduğu bu meclis, Küçük Divan'da alınan kararları gözden geçirmek ve bunlara dair nihai mutabakatı sağlamak amacıyla toplanmaktaydı. Böylece Cezayir'de hem idarî hem de toplumsal meşruiyeti temin eden iki kademeli bir danışma ve karar alma mekanizması oluşmuştur.[68]

Bu iki temel divan yapısına ilaveten, denizcilik faaliyetlerinin bölgedeki önemi göz önüne alındığında, Reisler Divanı adıyla bilinen bir üçüncü yapının da varlığı dikkate değerdir. Bu divan, denizciler bir araya getirmekte olup, eyaletin deniz ticareti ve askerî stratejilerine yön veren kararların alındığı bir meclis olarak faaliyet göstermekteydi.[69] Bu

[66] Shaler, a.g.e., s.15.
[67] Shaw, *a.g.e.*, s.151-152.
[68] Chouitem, *a.g.m.*, s.110.
[69] *A.g.m.*, s.110.

yönüyle Cezayir'deki divan yapılanması, klasik Osmanlı idari yapısından farklılaşan ve yerel şartlara göre şekillenmiş bir yönetim modelinin ifadesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Ancak zamanla, Cezayir dayılarının yönetim üzerindeki otoritelerinin genişlemesiyle birlikte divanların idarî ve siyasî işlevlerinde belirgin bir gerileme yaşanmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren büyük ölçüde sembolik bir yapıya dönüşmüş, düzenli toplantılar yapmaktan ve karar süreçlerine yön vermekten uzaklaşmıştır. Divanların eski yetkilerinin ortadan kalkması, eyalet yönetiminde dayının otoritesi etrafında yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durumu, 1816–1824 yılları arasında Cezayir'de görev yapan Amerikan Konsolosu William Shaler, döneme tanıklık eden değerlendirmelerinde açık biçimde ortaya koymuştur. Shaler şu sözlerle ifade etmiş:

> *"Eskiden devletin gerçek bir birliğiydi, düzenli oturumlar düzenliyordu, kendisine fonlar tahsis ediliyordu ve hükümetin tüm önlemlerini belirleme iddiasında bulunuyordu; ancak salt bir hayalet haline geldi."* [70]

Nitekim, 1816 yılında Cezayir ile Britanya arasında yaşanan savaş tehdidi üzerine Ömer Paşa'nın divanı toplantıya çağırması, bu kurumun anlamlı bir şekilde işlev gördüğü nadir durumlardan biri olmuştur. Bu toplantı gerçekleştirilmemiş olsaydı, divanın yalnızca biçimsel bir varlık olarak kaldığı açıkça ortaya konulabilmektedir.

Divan, 1817 yılında Ali Paşa eyaletinin yönetim merkezini Cenîne Sarayı'ndan Kasaba Sarayı'na taşımasının ardından, fiilen tüm önemini yitirmiştir.[71] Artık divan yalnızca bazı geleneksel ve törensel görevlerle sınırlı bir biçimde toplanmakta, herhangi bir siyasî yetki veya karar mekanizmasında etkili bir konuma sahip olmamaktaydı. Bu toplantılar arasında; eyalet askerlerinin maaşlarının dağıtımı, Ramazan Bayramı münasebetiyle Dayı'ya biat töreninin yenilenmesi, yeni seçilen Dayı'nın tahta çıkışının ilanı gibi tamamen teamül gereği sürdürülen uygulamalar yer almaktaydı. Ayrıca Osmanlı sultanı tarafından olağanüstü bir durum veya hassas bir mesele nedeniyle gönderilen resmî elçilik

[70] Shaler, *a.g.e.*, s.16.
[71] *A.g.e.,* s.16.

heyetlerinin kabulü gibi sınırlı ve sembolik nitelikli görevler de bu kapsamda yürütülmekteydi.[72]

Divan, her ne kadar klasik anlamda dayının danışma meclisi olma işlevini bütünüyle yitirmiş olsa da dayının yanında görev yapan ve eyaletin üst düzey idaresinden sorumlu bir yürütme kurulu niteliğini muhafaza etmiştir. Bu dönemde divan yalnızca, eyaletin idarî yapısında önemli görevler üstlenen yüksek rütbeli memurlardan oluşmaktaydı. Bu görevliler doğrudan dayı tarafından tayin edilmekteydi. Bu dönemde divanda yer alan başlıca idarî görevliler şunlardı: mali işlerden sorumlu hazineci, kamu gelirlerinin idaresini yürüten beytülmalci, yeniçeri ocağının başındaki yeniçeri ağası, sipahi ağası devlet harcamaları ve dış ticaretle ilgilenen vekilharç ve çeşitli idari uzmanları kapsayan hocalardır.[73]

Cezayir Eyaleti'nde görev yapan yüksek dereceli divan mensuplarının sorumlulukları, büyük ölçüde Osmanlı merkez teşkilâtındaki karşılıklarıyla benzerlik arz etmekteydi. Bu durum, her ne kadar Cezayir belirli ölçüde iç işlerinde özerklik bir yönetime sahip olsa da idarî yapılanmanın temel esaslarının Osmanlı hükümetinin idari sistemine bağlı kaldığını göstermektedir.

1.1.3.1. Hazineci

Eyaletin en önemli idarî pozisyonlarından biri olan hazineci, unvanı kökeni itibariyle hazine kelimesine dayanmaktadır. Osmanlı idari terminolojisinde bu terim devletin nakit varlıkları ile kıymetli eşyalarının özellikle altın, mücevher ve değerli silahların muhafaza edildiği yeri ifade etmekteydi.[74] Bu çerçevede Cezayir'de hazineci temel vazifesi, eyaletin merkez hazinesinin yönetimini üstlenmekti. Bu görev, hazinedeki nakdî varlıkların ve kıymetli eşyaların korunması, aktarımı ve kaydının titizlikle yürütülmesini

[72] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s. 167.
[73] Chouitem, *a.g.m.*, s.111.
[74] Cengiz Orhonlu, "Hazine", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, s.130.

kapsamaktaydı.[75] Bu görev, Babıali'deki divan-ı hümayunda defterdarın ifa ettiği sorumlulukla büyük ölçüde örtüşmekteydi.[76]

Hazine sarayının girişinde, divan meclisinin tam karşısında konumlandırılmıştı. Bu yerleşim düzeni, dayının hazineyi doğrudan denetleyebilmesini kolaylaştıracak şekilde tasarlanmıştı.[77] Hazineci ise, her sabah mesai başlangıcında hazine odasının anahtarlarını bizzat dayıdan teslim almakta, öğle saatlerinde ise mesai sonunda yine dayıya iade etmekteydi.[78] Bu uygulama, malî işlemlerin doğrudan dayının gözetimi altında gerçekleştirilmesini temin ediyordu. Hazinedeki nakit işlemleri, görevli memurların huzurunda ve kayıt altında gerçekleştirilmekteydi. Bu memurlar arasında iki muhasebeci özellikle dikkat çekerdi: biri büyük muhasebeci, diğeri ise küçük muhasebeci olarak anılırdı. Bu görevliler, paranın sayımı, kaydı, askerlerin maaşları ve günlük hazine defterlerinin tutulmasından sorumluydular.[79] Hazineci, Cezayir'deki idari teşkilâtı içerisinde yüksek bir konumda bulunmaktaydı. Kendisine büyük hazine emini unvanı verilmiş, ayrıca Avrupalı konsoloslar tarafından baş vezir olarak da adlandırılmıştır. Bu görev, onu dayıdan sonra eyaletteki ikinci şahsiyet konumuna yerleştirmiştir.[80]

1.1.3.2. Beytülmalci

Osmanlı idarî teşkilatında kullanılan beytülmalci unvanı, ocak kurumuna ait beytülmalin idaresinden sorumlu olan ve bu kuruma bağlı malların muhafaza ve denetimini yürüten görevliyi ifade etmekteydi. Merkezî teşkilatta bu görevli genellikle ocak beytülmalcisi olarak anılmaktaydı.[81] Cezayir Eyaleti'nde ise beytülmalci yalnızca mali işlerin yürütülmesinden ibaret bir memuriyet olmayıp, aynı zamanda eyalet divanında yer alan nüfuz sahibi bir görevli olarak dikkat çekmekteydi. Geniş yetki alanına sahip olan beytülmalci hem ocak mensupları hem de halk üzerindeki mali işlemlerde belirleyici bir

[75] Pananti, *a.g.e*., s.430.
[76] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s.364.
[77] Shaw, *a.g.e*., s.167.
[78] De Paradis, *Alger au… a.g.e*, s.107.
[79] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e*., s.206-207.
[80] Shaler, *a.g.e.*, s.17.
[81] Mehmet Erkal, "Beytülmal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1992, s.90.

rol üstlenmekteydi.[82] Bu çerçevede, Cezayir'de görev yapan asker ve memurların herhangi bir mirasçı bırakmaksızın vefat etmeleri hâlinde, geride kalan tüm malları devlet adına el konularak beytülmale kaydedilmesi sürecini yürütmekteydi.[83] Bu uygulama, Osmanlı merkez teşkilatındaki ocak beytülmalcilerinin üstlendiği işleve büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.[84]

1.1.3.3. Vekilharç

Osmanlı Devleti'nin idarî teşkilatında vekilharç unvanı, özellikle yeniçeri ocağına bağlı birliklerde iaşe işlerinden sorumlu görevlisi tanımlamak üzere kullanılmıştır.[85] Bu terim, benzer anlam ve işleve sahip bir biçimde Cezayir'de de kullanılmış ve burada da aynı görev tanımına işaret etmiştir. Ancak Cezayir'de vekilharcının görevi yalnızca askerî lojistikle sınırlı kalmayıp denizcilik faaliyetleri ve dış ilişkileri yürütülmesi gibi daha geniş bir yetki alanını da kapsamaktadır.[86] Bu çerçevede, denizcilik alanında liman bölgesinde yürütülen tüm askerî ve ticarî faaliyetlerin organizasyonu, denetimi ve yönetiminden sorumlu olacak şekilde geniş bir yetkiyle donatılmıştı. Dış ilişkilerin alanında ise eyaletin diğer devletlerle siyasî ilişkilerinde müzakere ve düzenleme görevini üstlenmekteydi. Bu durum, söz konusu makamın yalnızca idarî değil, aynı zamanda siyasî bir ağırlığa da sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.[87]

1.1.3.4. Yeniçeri Ağası ve Sipahi Ağası

Cezayir divanın yapısı içerisinde en yüksek askerî makamlardan ikisi, yeniçeri ağası ve sipahi ağasıydı. Bu iki görevli, yalnızca ocak içerisindeki rütbeleri bakımından değil, aynı zamanda divanedeki konumları itibarıyla da büyük bir yetki ve itibara sahiplerdi.[88]

---

[82] Shaler, *a.g.e*., s.17.
[83] Shaw, *a.g.e*., s.168.
[84] Tahsin Özcan, "Muhallefât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara: Diyanet Vakfı, 2020, s.405.
[85] Mehmet Canatar, "Vekilharç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.43, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2013, s.10-11.
[86] Pananti, *a.g.e*., s.430.
[87] Shaw, *a.g.e*., s.162.
[88] Pananti, *a.g.e*., s.430.

Yeniçeri ağası, Cezayir'de bulunan yeniçeri teşkilâtının en üst düzey komutanı olup, ordunun iç disiplini ve işleyişine dair geniş yetkilerle donatılmıştı. Kendi maiyetindeki birlikler arasında düzenin sağlanması, askerî emirlerin verilmesi ve disiplinsizlik durumlarında cezaların uygulanması doğrudan onun sorumluluğundaydı. Bu cezalar, genellikle onun ikametgâhında infaz edilirdi.[89] Ayrıca yeniçeri ağası, maaş günlerinde düzenlenen ve dayı ile yardımcılarının da hazır bulunduğu maaş ödeme meclisi başkanlığını üstlenirdi. Bütün askerlerin katılımıyla gerçekleşen bu toplantı, ocağın idarî işleyişi açısından büyük önem taşımaktaydı.[90]

Yeniçeri ağasının divan içindeki itibarı, sadece askerî ve idarî görevlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda diplomatik belgelerdeki görünürlüğüyle de dikkat çekmiştir. Nitekim Cezayir Eyaleti'nin yabancı devletlerle imzaladığı resmî antlaşmalarda, Dayının isminin hemen ardından yeniçeri ağasının adına da yer verilmekteydi. Divan toplantılarına çağrıldığında kendisine özel bir tören düzenlenir, silahlı askerler eşliğinde girişi sağlanırdı. Bu durum, onun sahip olduğu siyasî ve sembolik ağırlığı da ortaya koymaktadır.[91]

Cezayir'de yeniçeri ağasının bu itibarlı konumu, ocaktaki en kıdemli asker olmasından kaynaklanmaktaydı. Ancak bu makam, görünürde önemli bir konuma sahip olsa da özellikle savaş yönetimi gibi askerî yetkilerden yoksundu. Ayrıca görev süresi yalnızca iki ayla sınırlıydı; bu sürenin sonunda Yeniçeri Ağası otomatik olarak görevden alınır ve yerine yardımcısı yine doğrudan geçmiştir.[92]

Sipahi ağası ise, yeniçeri teşkilâtına bağlı sipahi birliğinin başkomutanı olarak görev yapmaktaydı. Onun sorumluluk alanı, özellikle Cezayir merkez şehri çevresinde yer alan iç bölgelerin idarî kontrolüydü. Bu bağlamda hem güvenlik hem de idarî düzenin tesisi açısından önemli bir rol üstlenmekteydi. Bazı kaynaklarda, özellikle Arapça metinlerde, bu görevliye Arap ağası şeklinde atıfta bulunulmaktadır.[93] Eyalet ordusunun savaş

[89] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.,* s.175.
[90] Pananti, *a.g.e.*, s.467.
[91] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s.178.
[92] Pananti, *a.g.e.,* s.463.
[93] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.48.

zamanında sevk ve idaresini üstlenmesi nedeniyle, sipahi ağasının görevi stratejik bir önem arz etmekteydi. Bu sebeple, söz konusu makama yapılacak atamalar doğrudan dayının inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir.[94]

1.1.3.5. Hocalar

Cezayir divanında yer alan önemli idarî görevlerden biri de hoca unvanını taşıyan görevlilere aitti. Osmanlı merkez teşkilatında bu unvan, okuma yazma bilen veya genel anlamda eğitimli bireyleri tanımlamak için kullanılmış, bu kişiler, genellikle eğitim-öğretim alanında veya devletin çeşitli kademelerinde hizmete alınmışlardır.[95]

Cezayir Eyaleti'nde de benzer bir anlam ve işlevle kullanılan bu unvan, genellikle okuma yazma bilen ve ocak mensupları arasından seçilen kimseler için geçerliydi. Dayı ve maiyetindeki ileri gelenler, bu kişiler arasından ihtiyaç duydukları kâtip ve eminleri tayin etmekteydi.[96]

Hocalar, ocak bünyesinde kendine özgü bir yapıya ve birlik niteliğinde bir zümre oluşturmaktaydı. Bu zümrenin başında baş hoca yer almaktaydı ve bu grubun içinden seçilecek kişilerin atanmasından ve bunların idarî görevlerine yönlendirilmesinden sorumlu idi. Bu görev alanları esas itibarıyla, eyaletin idarî işletilmesi ve resmî belgelerin kayıt altına alınmasıyla ilgiliydi.[97] Bu kapsamda hocalar, yeniçeri askerlerinin günlük harcamaları ve maaş ödemelerine dair kayıtların tutulmasından, eyaletin mülk, ticaret ve vergi gelirlerine ilişkin muhasebe defterlerinin düzenlenmesine kadar çeşitli alanlarda sorumluluk üstlenmişlerdir.[98] Eyaletin idaresi açısından büyük önem arz eden belgelerin her biri için birden fazla nüsha hazırlanırdı, bu nüshalardan biri ocak tarafından, diğeri

[94] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s.177.
[95] DİA, "Hoca", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, s.187.
[96] Pananti, *a.g.e.*, s.430.
[97] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s.188.
[98] Shaw, *a.g.e.*, s.165.

ise hocalar nezdinde muhafaza edilirdi. Gümrük işlemlerine dair kayıtlar ve yabancı devletlerle yapılan antlaşmaların metinleri de bu defterler arasında yer almaktaydı.[99]

Diplomatik ilişkiler çerçevesinde, bir devletin temsilci dayın huzuruna çıktığında, ilgili konuyla bağlantılı antlaşma ya da belgelerde geçen hükümleri öğrenmek amacıyla doğrudan hocaya başvurmakta ve söz konusu metinler hoca tarafından okunarak dayıya sunulmaktaydı. Böylece, dış temsilcilerle yapılacak müzakereler bu kayıtlar doğrultusunda cevap vermiştir. Bu uygulama, hocaların sadece idarî değil, aynı zamanda siyasî süreçlerde de dolaylı bir role sahip olduklarını göstermektedir.[100]

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Osmanlı Devleti'nin idarî sistemiyle Cezayir Eyaleti'ndeki idarî yapı arasında dikkat çekici bir paralellik olduğu görülmektedir. Özellikle Cezayir Divanın işleyişi, görev dağılımı ve üst düzey rütbelerin belirlenmesi açısından Osmanlı merkez hükümeti teşkilatıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu benzerlik, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki ilişkilerin yalnızca siyasî veya askerî düzlemde değil, idarî yapı bakımından da süreklilik ve bağlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

1.2. Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı Hükümeti'ne Tabiiyetini Gösteren Sembolik ve Diplomatik Uygulamalar

1711 yılında Osmanlı padişahı tarafından Cezayir'e doğrudan paşa gönderilmesine son verilmesi ve bu tarihten itibaren dayıların Cezayir'deki yeniçeri ocağı mensupları arasından seçilmeye başlanmasıyla birlikte, Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki ilişkiler yeni bir döneme girmiştir. Bu dönem, 1830 yılındaki Fransız işgaline kadar sürecek olan ve eyaletin idarî yapısında görece bir özerklik kazandığı bir süreci yansıtmaktadır. Cezayir, bu süreçte hem iç işlerinde hem de belirli ölçüde dış ilişkilerinde

[99] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s.215.
[100] Pananti, *a.g.e.*, s.431.

bağımsız hareket edebilen bir yapı kazanmış; böylece Osmanlı Devleti içindeki konumu, doğrudan bağlı bir eyaletten ziyade, müttefik bir güç görünümüne bürünmüştür.[101]

Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasındaki bu özel bağlılık ilişkisi, sıradan bir eyalet merkez bağı olarak değil, daha çok karşılıklı menfaatlere dayalı bir ittifak ilişkisi niteliği taşımıştır.

1.2.1. Hediyeleşme Geleneği

Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki hediyeleşme geleneği, iki taraf arasındaki siyasi ve askeri münasebetlerin sağlamlaştırılmasında temel bir unsur teşkil etmiş, bu diplomatik uygulama, 1830'daki Fransız işgaline kadar sürekli bir biçimde devam etmiştir. Hediyeleşme, Osmanlı padişahlarının rızasını sağlama ve Cezayir'in Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını resmî ve sembolik boyutlarda teyit etme işlevi görmüş, böylece iki taraf arasındaki bağların güçlendirilmesinde önemli bir diplomatik araç olarak kullanılmıştır. 1711 yılından itibaren, hediyeleşme geleneği, Cezayir'i yöneten her dayı tarafından Osmanlı padişahına olan bağlılığın ve eyaletin Osmanlı Devleti'ne tabiiyetinin sembolik bir ifadesi olarak yerleşmiş ve kurumsallaşmıştır.[102]

Osmanlı padişahına gönderilen hediyelerin hazırlanma ve gönderilme süreçleri, belirli standartlara bağlı olmaktan ziyade, çeşitli iç dinamikler tarafından şekillendirilmekteydi. Hediye tertibi ve gönderimi, dönemden döneme değişkenlik göstermekteydi; zira bu süreç üzerinde Cezayir Eyaleti'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasî koşulların yanı sıra, yeni göreve gelen dayının kişisel tutumu da doğrudan etkili oluyordu. Bazı dayılar, göreve atanmalarının ardından birkaç ay içinde hediyelerini hazırlayıp İstanbul'a göndermeyi tercih ederken, kimileri ise bu süreci iki yılı aşkın bir süre erteleyebiliyordu. Nitekim bu ikinci gruba giren yöneticilere, hediyelerini göndermeden önce padişah tarafından görev onay fermanı ile resmiyet tanınıyordu. Bu uygulama gönderenin içinde bulunduğu şartlara göre yaptığı siyasi ve idari tercihleri de yansıtmaktadır. Bu durumu somut biçimde ortaya koyan örneklerden biri, 14 Mayıs 1798 tarihinde Cezayir'de

[101] Shaw, *a.g.e.*, s.152.
[102] Shaler, *a.g.e.*, s.18.

yönetime gelen Mustafa Paşa'nın durumudur.[103] Mustafa Paşa, tayininden altı ay sonra padişah III. Selim tarafından resmen tasdik edilmiş;[104] ancak padişaha gönderdiği hediye 30 Ekim 1800 tarihinde, yani görev başlangıcından iki buçuk yıl sonra yola çıkarılabilmiştir. Bu gecikmenin temelinde, o dönemde Cezayir'i etkisi altına alan kuraklık, tarımsal üretimin gerilemesi ve eyalet gelirlerindeki ciddi düşüş nedeniyle yaşanan ağır ekonomik kriz yer almaktadır. Cezayir Eyaleti, bu kriz karşısında halkı kıtlıktan kurtarabilmek amacıyla Karadeniz bölgesine gemiler göndererek gıda maddeleri satın almak zorunda kalmıştır.[105] İlgili hediyenin gönderildiği süreç, iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin kırılganlaştığı bir döneme rastlamaktadır. Bu gerginliğin başlıca nedeni, Mustafa Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin savaş hâlinde bulunduğu ve Mısır'ı işgal etmiş olan Fransa ile bir barış anlaşması imzalamasıdır. Bu durum, Osmanlı merkezinde hoşnutsuzlukla karşılanmış ve neticede Cezayir'den gönderilen hediye reddedilmiş, beraberindeki heyetin kabulü de Babıâli tarafından geri çevrilmiştir.[106]

1805'te yönetime gelen Ahmed Paşa, hediyesini göreve başlamasından yalnızca yedi ay sonra, 14 Ağustos 1805 tarihinde Sultan III. Selim'e göndermiştir. Bu hızlı hareket, Ahmed Paşa'nın Osmanlı padişahı nezdindeki konumunu pekiştirme ve Mustafa Paşa'ya karşı gerçekleştirdiği darbenin gerekçesini meşrulaştırma amacı taşımaktaydı.[107] Zira Mustafa Paşa, Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerinde istikrarsız bir tutum sergilemişti. Öte yandan, Fransız işgali öncesinde Cezayir'i yöneten son vali olan Hüseyin Dayı, 15 Mart 1818'de göreve gelmiş[108] ve Sultan II. Mahmud tarafından 11 Nisan 1818 tarihinde fermanla resmen tasdik edilmiştir.[109] Ancak hediyesini İstanbul'a göndermesi, göreve gelişinden on dört ay sonra, Mayıs 1819'da gerçekleşmiştir.[110]

Cezayir dayıları tarafından padişaha sunulan hediyelerin içeriği, dayıların kişisel tercihlerine ve dönemsel koşullara göre farklılık göstermekle birlikte, genel hatlarıyla

[103] *BOA*, HAT. 140/5834, 7 Safer 1213 (21 Temmuz 1798).
[104] *BOA*, HAT. 1435/58993, 16 Rabiulevvel 1213 (28 Ağustos 1798).
[105] Hamdan Khodja, *al-miraat*, Cezayir: ANEP, 2005, s.96.
[106] *BOA*, AE.SSLM.III. 92/5529, 21 Rabiulevvel 1215 (12 Ağustos 1800).
[107] *BOA*, C. DH. 237/11842, 29 Cemazeyilevvel 1221 (14 Ağustos 1805).
[108] *BOA*, HAT. 458/22556, 7 Cemazeyilevvel 1233 (15 Mart 1818).
[109] *BOA*, HAT. 1541/29, 4 Cemazeyilahir 1233 (11 Nisan 1818).
[110] *BOA*, HAT. 1267/49036, 15 Recep 1234 (10 Mayıs 1819).

Cezayir'in yerel üretimine dayanan ve padişahın günlük kullanımına yönelik lüks tüketim malzemeleri ile değerli taş ve mücevherlerden oluşmaktaydı. Bu hediyeler, sadece maddi değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda siyasi bağlılık ve saygının sembolü olarak da işlev görmüştür.[111] Bu bağlamda, 1816 yılında Ömer Paşa tarafından gönderilen hediye, içerdiği altın ve değerli taşlarla süslü mücevherler ile özellikle altın işlemeli ve mücevherlerle bezeli at eyerleri gibi nadir ve kıymetli objeler nedeniyle dikkat çekmektedir. Söz konusu hediyenin değeri ne kendisinden önceki ne de sonraki diğer dayılar tarafından gönderilen hediyelerle mukayese edildiğinde, benzeri görülmemiş bir öneme sahip olduğu ifade edilmektedir.[112]

Dayı tarafından Osmanlı padişahına sunulan hediye, dönemin resmi terminolojisinde pîşkeş[113] olarak isimlendirilmekteydi. Bu hediyeyi teslim etmek üzere görevlendirilen heyetin başkanı ise "Pîşkeş Ağası" unvanıyla anılmaktaydı.[114] Bu terimler, Osmanlı bürokratik ve diplomatik dilinde hediyeleşme ritüelinin kurumsallaşmış bir parçasını oluşturmaktaydı.

Hediye ile gönderilen heyetin güvenli bir şekilde Osmanlı padişahına ulaşmasını sağlamak amacıyla, Cezayir Eyaleti geleneksel olarak hediyeyi yabancı bir devletin savaş gemileriyle ulaştırmıştır. Bu uygulama, özellikle Akdeniz'de başta Aziz Yuhanna Şövalyeleri olmak üzere eyaletin karşıt güçlerinin tehdidi göz önünde bulundurularak benimsenmiştir.[115] Hediyenin taşınma görevi verilen devletler ise bu sorumluluğu büyük bir onur olarak kabul etmiş ve bu durum hem diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi hem de Cezayir'in uluslararası prestijinin artırılması açısından önem arz etmiştir. [116]

---

[111] Cezayir dayıları tarafından Osmanlı padişahına sunulan hediyelere dair değerlendirmesinde William Shaler, bu hediyelerin maddî değerine ve Cezayir Eyaleti ile Osmanlı Hükümeti arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesindeki rolüne özellikle dikkat çekmiştir. Bu durumu şu ifadeleriyle dile getirir: *"Bu hediye her zaman muhteşemdir, genellikle yarım milyon dolara mal olur ve Osmanlı hükümetine olan tek bağımlılıkları gibi görünür".* Bkz: Shaler, *a.g.e.*, s.18.

[112] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.121.

[113] Pîşkeş: "Daha çok padişahı ilgilendiren pîşkeş uygulaması bir büyüğe hediye sunma geleneği olarak kuruluş döneminden beri mevcuttu. Bilhassa padişahı görme, huzura çıkma gibi durumlarda hediye takdim etme usulü yaygındı". Filiz Karaca, "Pîşkeş", TDV İslam Ansiklopedisi, C.34, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2007, s.294.

[114] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.145.

[115] Plantet, *a.g.e.,* s.406-409.

[116] Shaler, *a.g.e.,* s.18.

Osmanlı Hükümeti, Cezayir Eyaleti'nden gönderilen hediyelere büyük önem atfetmiş ve bu hediyeleri yüksek bir sevinç ve memnuniyetle kabul etmiştir.[117] Cezayir heyeti, Osmanlı Sultanı tarafından yüksek bir itibar ve nezaketle karşılanmış, heyetin İstanbul'da bulunduğu süre boyunca onur ve ikramlarla ağırlanması, Cezayir'in Osmanlı Devleti içerisindeki itibarlı mevkiini ve iki taraf arasındaki yakın bağlılığı göstermektedir.[118] Bu uygulamalar, Cezayir Eyaleti ile Osmanlı hükümeti arasındaki ilişkinin yalnızca siyasal ve idari bir bağlılık değil, aynı zamanda derin diplomatik ve kültürel bir etkileşim olduğunu ortaya koymaktadır.

Cezayir dayıları padişaha gönderdikleri hediyelerin karşılığında, Osmanlı hükümeti tarafından yönetimlerinin meşruiyetini teyit eden birtakım sembolik ve resmî belgelerle taltif edilmekteydi. Bu bağlamda, sultanın gönderdiği kılıç, hil'at ve ferman, dayının görevinin resmen tanındığını gösteren temel unsurlar arasında yer almaktaydı.[119] Bununla birlikte, Osmanlı Sultanı da çoğu zaman bu hediyelere mukabelede bulunurdu; Cezayir Eyaleti'nin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmış, kimi zaman gelen hediyelerden daha değerli hediyeler göndermekteydi. Bu iadeler çoğunlukla askerî teçhizat ve savunma araçlarını içermekte, özellikle de donanmanın güçlendirilmesine yönelik malzemelerle desteklenmekteydi.[120] Bu duruma örnek olarak, 1808 yılında Cezayir Eyaleti'nin Sultan II. Mahmud'un Osmanlı tahtına cülûsunu tebrik etmek amacıyla gönderdiği heyetle birlikte takdim ettiği hediyelere karşılık olarak, 1809 yılı başlarında Cezayir'e askerî nitelikte bir yardım sevkiyatında bulunmuştur. Farklı çaplarda 23 adet top, 100 humbara tanesi, 3.000 top mermisi, 200 kantar barut ve ham demir ile yine 200 kantar katran gönderilmiştir.[121]

Cezayir Eyaleti ile Osmanlı Hükümeti arasında gerçekleşen hediyeleşme pratiği, yalnızca yerleşik bir gelenek olmanın ötesinde, siyasi ve diplomatik ilişkiler açısından da son derece önemli bir işlev görmüştür. Cezayir dayıları tarafından Osmanlı sultanına sunulan bu hediyeler, eyaletin merkeze olan bağlılığını ve sadakatini sembolik biçimde ifade

[117] İlter, *a.g.e.* C.2., s.84.
[118] Ez-Zehar, *a.g.e.,* s.145.
[119] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e*., s.201.
[120] Khodja, *a.g.e*., s.134.
[121] Aslan, *a.g.t.*, s.20.

etmenin bir aracı olmanın yanı sıra, iki taraf arasında karşılıklı güveni pekiştiren ve iş birliğini kolaylaştıran bir etkileşim kanalı işlevi de görmüştür. Bu bağlamda, hediyeleşme geleneği, Osmanlı hükümeti ile Cezayir ilişkilerinin kurumsal sürekliliğini sağlamada ve diplomatik temasların sürdürülmesinde kayda değer bir rol üstlenmiştir.

1.2.2. Asker toplama izni

Osmanlı yönetiminin Cezayir'deki kurumsal yapısı büyük ölçüde askerî teşkilat üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede, yeniçeri ocağı yalnızca bir askerî unsur değil, aynı zamanda siyasî ve idarî düzenin istikrarını sağlayan temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmiştir. Cezayir'de Osmanlı yönetiminin devamını sağlayan en önemli unsurlardan biri yeniçeri sistemiydi. Bu durumu dikkate alan eyalet yöneticileri, Cezayir'deki yeniçeri ocağı Osmanlı Devleti'nin merkezindeki yeniçeri teşkilatına benzer şekilde düzenlemeye çalışmışlardır. Bu ordunun liyakatli ve sadık askerlerle güçlendirilmesi amacıyla, özellikle Anadolu'daki Osmanlı sancaklarından gönüllü askerlerin temin edilmesi ve Cezayir'e sevk edilmesi yoluna gidilmiştir.[122] Bu askerî toplama süreci, Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasındaki en güçlü bağlardan biri olarak değerlendirilmiş ve her iki taraf da bu bağın devamlılığına büyük önem atfetmişti.[123]

Osmanlı hükümeti, gönüllü asker akışının Cezayir'e kesintisiz şekilde sürdürülmesine en az Cezayir yönetimi kadar önem vermekteydi. Zira Osmanlı merkezi idaresi, gönüllü asker temininin yeniçeri ocağının güçlendirmesi yoluyla eyaletinin askerî gücünü pekiştirmede kritik bir işlev üstlendiğini açık biçimde görmekteydi. Bu doğrultuda, gönüllü asker teminine yönelik faaliyetler, mümkün olan her fırsatta devam ettirilmeye çalışılmıştır. Cezayir Dayısı tarafından ihtiyaç duyulduğunda, Osmanlı merkezî idaresine başvurularak gönüllü asker toplanması için izin talebinde bulunulmakta;[124] bu talepler genellikle olumlu karşılık bulmaktaydı. Ancak bu süreç, zaman zaman Osmanlı hükümeti

[122] Marcel Colombe, "Contribution a l'etude du recrutement de l'odjak d'Alger dans les dernières années de l'histoire de la régence". *Revue Africaine*, C.87, Alger: Société historique algérienne,1943, s.166.
[123] William Spencer, *Algiers in the age of the corsairs*, Norman: University of Oklahoma Press, 1976, s.47.
[124] Bu durum, Cezayir Valisi Hüseyin Paşa'nın İzmir ve civar bölgelerden gönüllü asker toplamak için izin talebinde bulunmasından anlaşılmaktadır. *BOA*, HAT. 637/32928, 29 Zilhicce 1240 (14 Ağustos 1825).

ile Cezayir dayıları arasında yaşanan siyasî anlaşmazlıklar nedeniyle kesintiye uğrayabilmekteydi.[125]

Osmanlı-Cezayir ilişkilerinde zaman zaman yaşanan gerginliklere rağmen gönüllü asker toplamasının sürdürülmesine müsaade edilmiştir. Bu durumun somut bir örneği, 1820'li yıllarda meydana gelen Yunan İsyanı sürecinde gözlemlenmiştir. Nitekim Mayıs 1826'da Kaptan-ı Derya Mehmed Hüsrev Paşa tarafından Sultan II. Mahmud'a sunulan resmî bir raporda, Cezayir'e ait gemilerin Osmanlı donanmasından izinsiz olarak ayrılarak geri döndüğünü bildirmiş, bu davranışın bir tür disiplinsizlik olarak değerlendirilmesi üzerine, Cezayir'e yapılacak gönüllü asker toplamasının durdurulması yönünde tavsiyede bulunulmuştur.[126] Buna karşılık Sultan II. Mahmud, önerilen askeri yardımın kesilmesini uygun bulmamış; zira Cezayir'in İngilizler gibi güçlü bir düşmanla karşı karşıya olduğu bir dönemde, İzmir'den sağlanan askerî desteğin kesilmesinin doğru olmayacağı kanaatindeydi. Bu nedenle, ilgili olaya ilişkin tekrarlanmaması yönünde Cezayir dayısına resmî bir uyarı gönderilmesi ile yetinilmiştir.[127]

Gönüllü askerlerin Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinden toplanması, Cezayir dayısının talebi doğrultusunda gerçekleştirilirdi. Bu süreçte, dayı tarafından Anadolu'nun bazı şehirlerinde veya Ege adalarında, özellikle İzmir, Girit ve Çanakkale gibi stratejik merkezlerde faaliyet gösteren Cezayir vekilleri görevlendirilirdi. Gönüllü asker kaynağının coğrafi dağılımına bakıldığında ise, en yoğun katkının Anadolu'nun kıyı bölgelerinden sağlandığı görülmektedir.[128]

Mali açıdan değerlendirildiğinde, Anadolu'da icra edilen gönüllü asker toplama faaliyetlerinin Cezayir hazinesi üzerinde kayda değer bir mali yük oluşturduğu anlaşılmaktadır. Zira söz konusu gönüllülerin iaşe, ibate, nakliye ve sair ihtiyaçlarına ilişkin tüm harcamalar doğrudan Cezayir ocakları tarafından karşılanmakta olup, bu durum söz konusu askerî toplama eyalet bütçesi açısından ciddi bir finansal külfet teşkil

[125] Aslan, *a.g.t.*, s.20.
[126] *BOA*, HAT. 890/39315, 12 Şevval 1241 (20 Mayıs 1826).
[127] *BOA*, HAT. 581/28565. 5 Zilkade 1241 (11 Haziran 1826).
[128] Colombe, *a.g.m.*, s.173-174.

etmesine yol açmaktaydı.[129] Ayrıca, bu tür harcamalara ek olarak, Osmanlı yönetiminde etkili bazı ileri gelenlere özellikle Kaptan-ı Derya ve yardımcıları ile asker toplama faaliyetlerinin yürütüldüğü şehirlerin yerel idarecilerine kıymetli hediyeler göndermekteydi. Bu hediyeler, onların desteğini kazanmak ve asker toplama sürecine katkılarını sağlamak amacıyla bir teşvik aracı olarak kullanılmaktaydı.[130]

Cezayir gönüllü asker toplama sürecini başlatabilmesi için doğrudan Babıali'nin onayını alması gerekiyordu. Bu doğrultuda eyaletin askerî durumu ve ihtiyaç duyulan insan gücüne dair ayrıntılı bir değerlendirmeyi içeren bir raporu Kaptan-ı Derya'ya sunmakla yükümlüydü.[131] Söz konusu rapor, merkezî idarede değerlendirmeye tabi tutulur ve padişahın onayı doğrultusunda bir ferman çıkarılarak İzmir'e gönderilirdi. Bu ferman, gönüllü asker kaydı işlemlerinin resmen başlatılmasına olanak sağlardı. Bu sürecin en dikkat çeken yönlerinden biri, gönüllü temininde sivil iradenin korunmasına verilen önemdi. Zira, Babıali tarafından açıkça belirtilen ilkeye göre, asker temin faaliyetleri sırasında halk üzerinde herhangi bir baskı uygulanmaması ve kişilerin kendi hür iradeleriyle bu sürece katılmaları esastı.[132] Ayrıca, gönüllülerin can ve mal güvenliğinin sağlanması, gerçekleştirilen asker alımına dair ayrıntılı bir sayımın yapılması ve bu bilgilerin hükümete sunulması, Cezayir dayısının sorumluluğunda bulunmaktaydı.[133]

Ancak her zaman belirlenen asker sayısına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu durum, 25 Şubat 1802 tarihli bir belgeyle de teyit edilmektedir. Belgeye göre, önceden verilen izne istinaden yürütülen gönüllü asker temin faaliyetlerine rağmen hedeflenen kontenjan tamamlanamamış; bu doğrultuda, Cezayir Yeniçeri Ocağı'nın askerî ihtiyacını karşılamak

[129]Gönüllü asker toplama faaliyetlerine ilişkin olarak, bu askerlerin maaşlarının doğrudan Cezayir Ocağı tarafından ödendiği anlaşılmaktadır. *BOA*. C.MTZ. 12/573. 29 Ramazan 1171 (6 Haziran 1758). Belge. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, Ankara, 2010, s.70. yayınlanmıştır.
[130] Colombe, *a.g.m.*, s.175.
[131] Bu durum, Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'nın İzmir'de gönüllü asker toplama faaliyetlerine başlamak üzere izin talep etmesinden açıkça anlaşılmaktadır. *BOA*, HAT. 283/16872, 29 Zilhicce 1231 (20 Kasım 1816).
[132] Bu durum Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa tarafından İzmir'deki temsilciliği baş dayı el-Haç Saiz'e gönderilen emirde, hiç kimsenin zorla askere alınmaması ve Cezayir'e gönderilmemesi gerektiği açıkça belirtilmektedir. *BOA*, HAT. 283/16872, 29 Zilhicce 1231 (20 Kasım 1816).
[133] Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, Ankara, 2010, s. 70-73.

üzere ilâveten iki yüz gönüllü askerin daha gönderilmesine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.[134]

İzmir merkezli resmî gönüllü asker toplama sürecine ilaveten, Osmanlı merkezi otoritesinin doğrudan gözetimi dışında gelişen ve dolaylı yollardan işleyen alternatif bir asker kaynağı daha mevcuttu. Cezayir'de uzun süre hizmet etmiş olan birçok yeniçeri, görevleri süresince önemli miktarda servet biriktirdikten sonra memleketlerine dönerek ailelerini ve yakınlarını ziyaret etmekteydi. Bu askerler, dönüşlerinde yakın çevrelerine Cezayir'deki hayat şartlarını, sahip oldukları imkânları ve toplumsal statülerini anlatarak, gençleri bu yönde motive etmekteydiler. Bu anlatımlar, pek çok genç, herhangi bir zorlama olmaksızın gönüllü olarak Cezayir'e gitmekte ve akabinde yeniçeri ocağına kaydedilmekteydi. Bu durum, Cezayir Eyaleti'nin askerî yapısının sadece resmî yollarla değil, aynı zamanda toplumsal etkileşim ve bireysel ilişkiler yoluyla da desteklendiğini ortaya koymaktadır.[135]

Buna rağmen, Cezayir Eyaleti, mevcut gönüllü asker sayısıyla yetinmeyerek, belirli dönemlerde Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerine özel heyetler gönderme yoluna gitmiştir. Bu heyetler, bulundukları bölgelerde doğrudan gönüllü asker toplama görevini üstlenmişlerdir. Nitekim, Eylül 1800 tarihinde Rodos Adası'na sevk edilen bir heyet, bir yıl sonra 117 gönüllü askerle birlikte geri dönmüştür.[136]

Askerlerin kökeniyle ilgili olarak, gönüllülerin Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafi bölgelerinden toplandığı görülmektedir; bu durum, asker toplama merkezlerinin devlet sınırları içerisinde geniş bir alana yayılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Cezayir Eyaleti'ne asker sağlayan başlıca bölgeler arasında İzmir, Aydın, Eskişehir ve İzmit gibi şehirler yer almaktaydı. Bunun yanı sıra Midilli ve Rodos gibi diğer bölgelerden de askerler gelmekteydi.[137]

---

[134] Aslan, *a.g.t*., s.21.
[135] Khodja*, a.g.e*., s.119.
[136] Colombe, *a.g.m.,* s.173.
[137] *BOA*, HAT. 278/16429, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

Eyaletin erken dönemlerinde, gönüllüler arasından yapılan asker seçimi, İslami değerler ve ocak sistemi normları çerçevesinde cesaret, güvenilirlik, dürüstlük ve ahlaki erdemler gibi üstün niteliklere sahip bireyler temel alınarak titizlikle gerçekleştirilmekteydi. Ancak zamanla, gönüllü sayısındaki azalma ve asker ihtiyacındaki artış nedeniyle, bu süreç giderek sistematikliğini kaybetmiş, asker temini, disiplinli ve kurallara bağlı bir yöntemden uzaklaşarak, düzensiz uygulamalara dönüşmüştür.[138] Hatta Osmanlı hükümeti dahi, kamu düzeni açısından tehdit oluşturduğu değerlendirilen haydut ve suçluları, kendi yerleşim bölgelerinden uzaklaştırmak amacıyla Cezayir Eyaleti'ne gönüllü asker olarak gönderilmesini teşvik etmiştir. Bu durum, Kaptan-ı Derya tarafından kaleme alınan resmi raporda açıkça ortaya konmaktadır. Söz konusu raporda, Kıbrıs'tan yıkıcı faaliyetlerde bulunan elli haydudun Cezayir'e sevk edildiği, bunlardan on dördünün ise idam edilerek cezalandırıldığı belirtilmiştir.[139]

Cezayir Eyaleti'nde askerî teşkilatın güçlendirilmesi ve gönüllü asker toplaması belirli bir düzen veya sistematik kurala bağlı kalmaksızın yürütülmekteydi. Gönüllü askerlerin eyalete gelişi, dönemsel olarak eyaletin askerî ihtiyaçları ve ekonomik şartlarına göre değişkenlik göstermekteydi. Marcel Colombe yaptığı araştırmaya göre, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde gönüllü asker sayısının yaklaşık 8533 olduğu tespit edilmiştir.[140]

Osmanlı Devleti'nin dış sorunlarının artması ve 1827-1830 yılları arasında Fransa'nın Cezayir'e uyguladığı ablukayla birlikte, Anadolu ve Osmanlı topraklarının diğer bölgelerinde askerî destek ulaştırılması ve gönüllü asker toplama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi son derece zorlaşmıştır. Nitekim Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa, Aralık 1827 tarihli bir arzında Sultan II. Mahmud'a hitaben, eyaletin uzun süredir gönüllü asker gelmediği için ciddi bir asker ihtiyacı içinde bulunduğunu bildirmiş; bu doğrultuda, İzmir ve diğer bazı bölgelerden gönüllü asker gönderilmesi yönünde emir verilmesini talep etmiştir.[141]

---

[138] Khodja, *a.g.e.,* s.149.
[139] *BOA*, HAT. 81/3374, 15 Şaban 1219, (19 Kasım 1804).
[140] Colombe, *a.g.m*., s.180.
[141] Ercüment Kuran, "Lettre du dernier Dey d'Alger au Grand-Vizir de l'Empire Ottoman", *Revue Africaine*, C.96, Alger: Société historique algérienne, 1952, s. 192.

1.2.3. Cezayirlilerin Osmanlı Sultanına Sadakat Göstergeleri

1.2.3.1. Cezayir Eyaleti'nde Bayrak Kullanımı

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Cezayir Eyaleti'nde kullanılan bayrak, siyasî sadakatin ve merkeze olan tabiiyeti simgeleyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktaydı. Bu bağlamda, 1814 yılında eyaletin dayısı makamına gelen Ömer Paşa'nın göreve başlarken Osmanlı sancağını göndere çekmesi, Cezayir Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını vurgulayan anlamlı bir örnek teşkil etmektedir. Osmanlı idaresi süresince hem Osmanlı Devleti ile ortak kullanılan bayraklar hem de eyalete özgü, sadece Cezayir'i temsil eden sancaklar kullanılmıştır. Bu bayraklar, genellikle kaleler, surlar ve saraylar üzerinde dalgalandırılmaktaydı. Özellikle dayı sarayında, altın yaldızlı sütunlar üzerinde konumlandırılmış şekilde Cezayir Eyaleti'ne ait sancakların yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan, Osmanlı Devleti'nin resmî sancağı ise cuma namazlarında ve bayram günlerinde sergilenmekteydi.[142]

Bu duruma dair dikkate değer bir gözlem, Cezayir'de esir düşen Amerikalı James Leander Cathcart'ın 18. yüzyılın sonlarında yazdığı hatıratında yer almaktadır. Cathcart, bayram günlerinde Osmanlı sancağının dayı Sarayının üzerine çekildiğini, buna karşılık Cezayir'e ait sancağın ise kaleler ve surlar üzerinde dalgalandırıldığını ifade etmektedir.[143] Ayrıca, sarayın mimari yapısına dair verdiği bilgilerde, altın yaldızlı parmaklıklarla çevrili bir balkonda Cezayir sancağı için ayrılmış özel sancak direklerinin bulunduğunu da belirtmiştir. Cathcart'a göre, Osmanlı sancağı yalnızca cuma günleri ve dini bayramlarda resmî olarak sergilenmekteydi.[144]

Osmanlı sancağı, tarihsel süreçte İslamiyet'in ve Osmanlı merkezî otoritesinin bir sembolü olarak kabul edilmiş; özellikle yeşil renkli bayrak hem dine bağlılığı hem de siyasî hâkimiyeti temsil etmiştir. Cezayir Eyaleti'nde bu sembolik işlev açık biçimde gözlemlenmekteydi. Nitekim, yeni bir dayının göreve başlaması sırasında Sarayın üzerine

[142] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s. 254.
[143] James Leander Cathcart, *The Captives*, La Porte:Herald Print, 1899, s.22.
[144] *A.g.e*., s.94.

Osmanlı'nın yeşil bayrağı çekilmekteydi. Aynı şekilde, özellikle cuma günleri camilerde yeşil sancak dalgalandırılırken, diğer günlerde ise beyaz bayrak tercih edilmiştir. Yeşil bayrak, Osmanlı Devleti'nin resmî sembollerinden biri olarak I. Murad Hüdavendigar devrinden itibaren kullanılmaya başlanmış, 19. yüzyılın sonlarına kadar kale burçlarında ve resmî binalarda dalgalanmaya devam etmiştir.[145]

Cezayir Eyaleti'nde kullanımı en belirgin olan sancak, kırmızı bayraktı. Bu bayrak, eyaletin resmî sembolü olarak kabul edilmekte ve 1830 yılında Fransızlar tarafından gerçekleştirilen işgal esnasında, Cezayir'in surlarında dalgalanan resmî bayrak olarak kayıtlara geçmiştir. Nitekim bu bayrağın, 1827 yılında Osmanlı donanmasının Navarin'e hareket etmeden önce İskenderiye limanında hazırlanma sırasında gemilerde çekilen bayrakla aynı olduğu belirtilmektedir. Söz konusu kırmızı bayrağın, 18. yüzyıl boyunca Cezayirli denizciler ve askerî unsurlar tarafından benimsenmiş ikinci bir versiyonunun da mevcut olduğu bilinmektedir. Zülfikar kılıcı motifiyle süslenmiş kırmızı bir sancaktan ibaretti. Bu bayrak, Fransız işgaline karşı direnişi sırasında Ahmed Bey tarafından da tercih edilmiştir.[146]

Bunun yanı sıra, yalnızca Cezayir Eyaleti'ne mahsus bir başka sancak daha mevcuttu. Kırmızı zemin üzerine bir denizci başı motifiyle süslenmiş olup literatürde genellikle Paşa Sancağı olarak anılmaktaydı. Cathcart anılarında, bu bayrağa özel olarak değinmiş; dayı Sarayının balkonunda sergilendiğini belirterek onu paşanın bayrağı şeklinde tanımlamıştır.[147]

1.2.3.2. Osmanlı Padişahına Dua etmek

Osmanlı hâkimiyeti süresince Cezayir Eyaleti'ndeki halk tarafından Osmanlı padişahının dinî ve manevî otoritesine yönelik herhangi bir müdahalede bulunulmaması hususunda büyük bir hassasiyet gösterilmiştir. Zira dönemin siyasî ve entelektüel anlayış, halifenin

[145] De Paradis, *Tunis et Alger… a.g.e.*, s.255.
[146] Abdeljelil Temimi, *Le Beylik de Constantine et Hadj Ahmed Bey (1830-1837)*, Tunis: Les Presses de La Société Tunisienne, 1978, s.76.
[147] Cathcart, *a.g.e*., s.94.

İslam ümmetinin hem dinî hem siyasî birliğini temsilen varlığını meşru bir otorite olarak görmekteydi. Ayrıca tüm Müslümanlar için benimsenmesi gereken temel bir inanç ilkesi olarak değerlendirmekteydi.[148]

Cezayirlilerin Osmanlı sultanına bağlılığı, sadece siyasî bir otoriteye tabiiyet anlamı taşımamakta, aynı zamanda kendilerini İslâm ümmetine dâhil eden ve bu aitliği pekiştiren sembolik bir meşruiyet unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlılığın en somut örneklerden biri, cuma ve bayram hutbelerinde Osmanlı padişahı adına dua edilmesi geleneğidir. Nitekim, 1830 yılında Fransa tarafından Cezayir'i işgal edildikten sonra dahi yerel halk ve camilerdeki görevliler duayı sürdürmüşlerdir; bu tutum, Fransız yönetimini ciddi biçimde rahatsız etmiştir. Bu nedenle, işgal otoritesi, Cezayirlilerin Osmanlı Devleti'ne yönelik sembolik sadakati kırmak amacıyla, ulemanın görevlerine son vermiş; onları cami ve mahkemelerdeki rollerinden uzaklaştırmış ve bir kısmını Osmanlı topraklarına sürgün etmiştir.[149]

Osmanlı sultanı adına hutbelerde yapılan dua, yalnızca Cezayir şehrinde ve dayının ikamet ettiği idarî bölgelerle sınırlı kalmamış; eyaletin güney kesimlerinde yer alan ve merkeze coğrafî olarak uzak şehirlerde de sürdürülmüştür. Nitekim kaynaklarda, bu bölgelerde görev yapan imamların cuma hutbelerinde Osmanlı sultanının adını anarak ona dua ettikleri ifade edilmektedir.[150] Bu durum, Osmanlı padişahına yönelik siyasî ve dinî bağlılığın, yalnızca idarî merkezde değil, eyaletin tüm coğrafyasına yayılmış bir sadakat sembolü olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

Cezayir halkının Osmanlı sultanına bağlılığı, yalnızca dinî merasimlerle sınırlı kalmamış; camilerde ve dinî bayramlarda yapılan duaların ötesine geçerek, zamanla siyasî ve toplumsal boyutlar da kazanmıştır. Özellikle Osmanlı hanedanına mensup bir şehzadenin doğumu gibi önemli olaylar, Cezayir Eyaleti'nde resmî törenlerle kutlanmış, bu tür kutlamaların, doğrudan padişah tarafından gönderilen bir fermanla duyurulması ve ardından eyalette çeşitli merasimlerin tertip edilmesi dikkat çekicidir. Nitekim 8 Şubat

[148] Djamel Kennan, *Muʿâhedâtü'l-Cezâʾir maʿa Firânsâ*, Cezayir: Wizâretü'l-Mucâhidîn, 2007, s. 241.
[149] Ali Rıza Paşa, *Miratü'l Cezayir*, İstanbul: Akademik Titiz Yayınları, 2012, s.90.
[150] Moulay Belhamissi, *el-Cezâir min ḫilâli reḥalâti'l-Magaribe fi'l-ʿahdi'l-ʿOsmânî*, Cezayir: eş-Şerikatu'n-Naṭaniyyetu li'n-Neşri ve't-Tevzîʿ, 1981, s.29.

1825 tarihli bir belgede, Cezayir dayısı Hüseyin paşanın Osmanlı hükümetine gönderdiği yazıda, padişahtan gelen ve hanedana yeni bir çocuğun katıldığını bildiren fermanın Cezayir'e ulaşmasının ardından, eyalet genelinde üç gün boyunca top atışları eşliğinde kutlamalar düzenlendiği belirtilmektedir.[151]

1.2.3.3. Osmanlı Padişahın Adına Sikke Basılması

Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını yansıtan en önemli unsurlardan biri de eyalette kullanılan madeni paralardır. Fransız işgaline kadar Osmanlı padişahı adına darp edilmeye devam eden bu paralar, siyasi ve sembolik bir aidiyetin göstergesi niteliğindeydi. Eyalete özgü olarak darp edilen bu paraların üretimi için dayı sarayı yakınlarında bir darphane[152] tesis edilmiş olup, 1817 yılından itibaren ise Cezayir Kasaba bölgesine nakledilmiştir.[153] Cezayir paralarının en dikkat çekici yönlerinden biri, Osmanlı darphanelerinde uygulanan standartlara paralel biçimde, herhangi bir dayının tasviri ya da sembol içermeyen sade bir tasarıma sahipti ve yuvarlak biçimde basılmıştır. Bu yönüyle Cezayir paraları, kare biçimli ve simgesel unsurlar taşıyan diğer Mağrip bölgesi sikkelerinden ayrılmakta, biçim ve içerik açısından Osmanlı darphane geleneğine yakın bir nitelik arz etmektedir. Bu bağlamda, Cezayir Eyaleti'ne ait çeşitli gümüş sikkeler günümüze ulaşmış olup, bunlardan bazılarının Sultan II. Mahmud dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sikkelerin bir yüzünde *"Sultânü'l-Behrayn ve Hâkân ü'l-Bahreyn el-Sultân b. el-Sultân Mahmûd Hân 'Azze Nasruh"*[154] ibaresi yer almakta; diğer yüzünde ise *"Duribe fî Cezâ'ir 1238"*[155] ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca, üzerinde "Mahmûd Hân *"Azze Nasruh"*[156] yazılı, daha küçük ebatlı başka bazı sikkeler de tespit

[151] *BOA*, HAT. 672/32910, 19 Cemazeyilahir 1240 (8 Şubat 1825).
[152] Darphane: *"Osmanlılar Para Basım Yeri İçin Dârüddarp ve Yaygın Olarak Da Darphâne Adı Kullanılmıştır… Kuzey Afrika'da Trablusgarp, Tunus ve Cezayir eyaletlerinin merkezlerinde darphaneler mevcuttu ve buralarda daha çok gümüş paralar kesilirdi."*. Halil Sahillioğlu, "Darphane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul: Diyanet Vakfı,1993, s.502.
[153] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.147.
[154] Bu ifade: "İki karanın sultanı ve iki denizin hakanı, sultan oğlu sultan Mahmud Han — Allah yardımını aziz kılsın". Anlamına gelmektedir.
[155] Cezayir'de basıldı, 1238 (1823).
[156] Mahmud Han, Allah zaferini yüce kılsın.

edilmiş; bu sikkelerin diğer yüzlerinde ise *"Duribe fî Cezâ'ir 1228"*[157] ibaresine yer verilmiştir.[158]

1.3. Osmanlı Hükümeti Cezayir Eyaleti Arasındaki Diplomatik Temas Araçları

1.3.1. Cezayir'e Gönderilen Fermanlar

Osmanlı hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik temasları yansıtan en önemli araçlardan biri fermanlardır. Eyalete gönderilen bu fermanlar, kaynaklık ettikleri otoriteye göre iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Birinci tür, doğrudan padişahın iradesini yansıtan ve yüksek dereceli resmî belgeler niteliği taşıyan ferman-ı hümâyundur. İkinci kategori ise, sadrazam, kaptan-ı derya veya tersane emini gibi merkezi idareye mensup yüksek görevliler tarafından kaleme alınan ve idarî yazışma niteliği taşıyan diğer fermanlardır. Hat-ı hümayun niteliği taşıyan fermanlar, Osmanlı idarî ve diplomatik yazışmaları içerisinde özel bir konuma sahip olup, en üst düzey devlet iradesini temsil eden belgeler arasında yer almaktaydı. Bu tür fermanların en belirgin özelliği, belgelerin üst kısmında yer alan ve padişaha ait olduğunu gösteren tuğradır.[159] Bu durum, padişahın şahsî otoritesini ve iradesini temsilen kullanılmakta; dolayısıyla belgenin meşruiyet ve bağlayıcılık derecesini artırmaktaydı. Cezayir sicillerinde bu belgeler, ferman-ı hümayun veya ferman-ı Alişan gibi ifadelerle kayıt altına alınmıştır.[160]

Bu fermanlar, dil ve üslup açısından da diğer resmî yazışmalardan ayrılmakta; doğrudan emredici ve bağlayıcı bir anlatımla kaleme alınmaktaydı. Ayrıca bu tür yazışmalar, ancak istisnaî durumlarda ve padişahın doğrudan müdahalesini gerektiren meselelerde düzenlenmekteydi. Bu çerçevede, Sultan II. Mahmud tarafından 13 Ocak 1813 tarihinde Cezayir dayısı Ali Paşa'ya gönderilen fermandır. Bu belgede, Osmanlı Devleti'nin Fransa

---

[157] Cezayir'de basıldı, 1228 (1813).
[158] Nasreddine Saidouni, *Nizâmü'l-mâlî li'l-Cezâ'ir evâhir el-ahd el-Osmanî (1792–1830)*, Cezayir: el-Basâir, s. 265–266.
[159] Tuğra: *"Oğuz hakanlarından Osmanlı padişahlarına kadar Türk hükümdarlarını temsilen kullanılan yazılı alâmet ve işaretler tuğra adıyla anılır".* Uğur Derman, "Tuğra", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2012, s.336.
[160] Khalifa Hammache, "El-alakat beyna Eyalet El-Cezayir ve EL-Bab El-Ali min sanat 1798 ila 1830", (Yüksek Lisans Tezi), İskenderiye: İskenderiye Üniversitesi, 1988, s.187.

ile İngiltere arasındaki devam eden savaşında tarafsız bir konumda bulunduğu açıkça belirtilmiş, bu çerçevede Cezayir Limanı'na ulaşan Fransız, İngiliz, İspanyol ve İtalyan gemilerine herhangi bir ayrım yapılmaksızın eşit muamele gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[161]

Öncelik bakımından ikinci derecede değerlendirilen fermanlar, Cezayir Eyaleti'nin resmî sicillerinde mektup olarak adlandırılmıştır. Bu belgelerin en dikkat çekici özelliği, ifadelerinin doğrudan bir emir niteliği taşımaktan ziyade rica ve istirham üslubuna daha yakın olmasıdır. Bu durum, belgeleri gönderen makamların resmî konumunun daha alt seviyelerde bulunduğunu göstermektedir. Bu tür yazışmalara örnek olarak, 2 Nisan 1807 tarihinde kaptan-ı derya Cezayirli Seyid Ali Paşa tarafından Cezayir dayısı Ahmed Paşa'ya gönderilen ve Cezayir Eyaleti ile Fransa arasında yaşanan bir ihtilafın çözümüne ilişkin hükümleri içeren ferman göstermektedir.[162]

Doğrudan Osmanlı padişahı tarafından gönderilen ferman-ı hümayun, Cezayir dayısı ve eyalet divanında son derece yüksek bir siyasî otoriteye sahipti. Bu fermanlar, içerdikleri hükümler itibariyle kabul görmekte ve eksiksiz şekilde yerine getirilmektedir. Zira Osmanlı padişahı, İslâm dünyasının manevî ve siyasî lideri olarak saygı görmekteydi. Bu durum, Cezayir Eyaleti yöneticilerinin Osmanlı sultanına bağlılık ve saygı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, sadrazam ya da kaptan-ı deryadan gelen fermanlar, genellikle Cezayir dayısının itibar etmediği konulara ilişkin olup, özellikle Cezayir filosunun Avrupa gemilerine yönelik eylemleri gibi meselelerde beklenen karşılık bulunamamıştır.[163]

Osmanlı hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik iletişimin tek yönlü olmadığı, karşılıklı bir etkileşim çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, yalnızca Osmanlı merkezinden gelen fermanlar ve emirlerle değil, aynı zamanda Cezayir dayıların tarafından merkeze gönderilen raporlarla da ilişkiler sürdürülmekteydi. Dayılar eyalette meydana gelen siyasî, askerî ve iktisadî ile ilgili gelişmeleri içeren ayrıntılı

[161] *BOA*, AE. SMHD.II. 119/9970, 10 Muharrem 1228 (13 Ocak 1830).
[162] Hammache, *a.g.t.*, s.188.
[163] Spencer, *a.g.e.,* s.94.

raporlar hazırlamakla yükümlüydü. Arz-ı hâl olarak adlandırılan bu belgeler, doğrudan sadrazama ve kaptan-ı deryaya gönderilmekteydi. Bu bağlamda, 15 Mayıs 1815 tarihli ve Cezayir dayısı Ömer Paşa tarafından kaptan-ı deryaya gönderilen bir rapor dikkat çekmektedir. Ömer Paşa, bu belgede kendisinden önce görev yapan Mustafa Paşa'nın kötü yönetimi ve hazineyi zarara uğratması nedeniyle Cezayir'in zor bir duruma düştüğünü ayrıntılı olarak anlatmıştır.[164]

1.3.2. Diplomatik Heyetler ve Elçilikler

Osmanlı hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik temaslar, büyük ölçüde fermanlar ve raporlar aracılığıyla yürütülmekteydi. Ancak müzakereleri gerektiren karmaşık meselelerde, Osmanlı merkezi idaresi tarafından özel heyetler oluşturularak diplomatik misyonlar gönderilmekteydi. Bu tür durumlarda, çok sayıda görevliyi içeren diplomatik heyetler, donanma gemilerinden biriyle Cezayir'e gönderilirdi. Nitekim 1816 yılında bu uygulamanın bir örneği olarak, 32 kişiden oluşan bir Osmanlı heyetine Selim Sabit Efendi başkanlık etmiş ve söz konusu heyet Cezayir'e gönderilmiştir.[165]

Cezayir Eyaleti, bazı istisnai durumlarda Osmanlı hükûmeti ile diplomatik temasa geçmesi gerekmekteydi. Kimi zaman da doğrudan padişahla istişare ve müzakerelerde bulunma gereği duyduğunda, İstanbul'a özel elçilik heyetleri göndermekteydi. Bu çerçevede, Eylül 1816 tarihinde Cezayir dayısı Ömer Paşa tarafından gönderilen ve Ali Reis'in başkanlığında teşkil edilen elçilik heyeti dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Heyet, II. Mahmud'a sunulmak üzere, Cezayir'e yönelik İngiliz askerî müdahalesine dair gelişmeleri içeren ayrıntılı bir raporu takdim etmek ve meseleyi doğrudan Osmanlı hükûmet makamlarıyla müzakere etmek üzere görevlendirilmiştir.[166]

Mart 1821 tarihinde ise, Cezayir dayısı Hüseyin Paşa tarafından, Hüseyin Kaptan'ın başkanlığında bir heyet İstanbul'a gönderilmiştir. Bu diplomatik girişim, Osmanlı padişahının talimatı üzerine gerçekleştirilmiş olup, Cezayir Eyaleti ile Tunus ve

[164] *BOA*, HAT. 1099/44515, 5 Cemazeyilahir 1230 (15 Mayıs 1815).
[165] Hammache, *a.g.t.,* s.192.
[166] *BOA*, HAT. 455/22486, 15 Zilkade 1231 (7 Ekim 1816).

Trablusgarp arasında ortaya çıkan ciddi bir ihtilafa dair müzakereleri içermekteydi. Söz konusu ihtilaf, Cezayir'in bu iki eyaletten talep ettiği geleneksel vergilerin ödenmesi meselesinden kaynaklanmış ve çözümü, merkezî hükümetin doğrudan müdahalesini gerekli kılmıştır.[167]

1.3.3. Cezayir Eyaleti Vekilleri

Cezayir Eyaleti, Osmanlı Devleti'nin çeşitli şehirlerinde kendisini temsil edecek vekiller atamıştır. Bu çerçevede kapı kethüdası olarak bilinen görevli olup, Cezayir dayısının Osmanlı hükümeti nezdindeki resmî vekili konumundaydı. Bu görevlinin temel sorumlulukları arasında, İstanbul'daki eyaletin çıkarlarını gözetmek, Cezayir'le ilgili meseleleri izlemek, gerektiğinde açıklayıcı bilgiler sunmak ve alınan kararların uygulanmasını takip etmektir. Ayrıca, sadrazam, kaptan-ı derya ve diğer üst düzey devlet adamları ile temas hâlinde bulunarak, Osmanlı merkez hükümetinde eyaletin konumunu temin ve güçlendirmeye çalışmıştır.[168]

Cezayir Eyaleti vekilleri, doğrudan Cezayir dayısı tarafından tayin edilirdi. Bu atama işlemi, dayı tarafından verilen ve vekilin görev alanı, yetki sınırları ile sorumluluklarını ayrıntılı biçimde tanımlayan vekâletname tevcihi ile gerçekleştirilirdi. Bu belge, vekilin görev yapacağı bölgede resmî olarak tanınmasını ve meşruiyet kazanmasını sağlayan bir tür yetki belgesi işlevi görmekteydi. Ancak vekilin göreve resmen başlaması, gönderildiği bölgenin merkezî otoritesinin onayına bağlıydı. Diğer taraftan, dayı tarafından yapılan vekil tayinlerinde yalnızca idarî yeterlilik değil, aynı zamanda atanacak şahsın toplumsal statüsü, ekonomik gücü ve yerel itibarı da önemli rol oynamaktaydı. Genellikle bu görevlere, geniş mal varlığına sahip, nüfuzlu ailelerden gelen ve idarî tecrübe sahibi şahıslar getirilirmiştir.[169]

[167] Hammache, *a.g.t.*, s.193.
[168] Kuran, *a.g.m.*, s. 188.
[169] Colombe, *a.g.m.,* s.168.

İzmir ve İstanbul'da görev yapan Cezayir vekilleri, Cezayir Eyaleti ile Osmanlı hükümeti arasında diplomatik temsilcilik ve aracılık işlevi üstlenmişlerdir.[170] bilhassa İzmir'de görevlendirilen vekillerin birden fazla eyaleti temsil ettikleri durumlar söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, Selim Sabit Efendi hem Cezayir hem de Tunus eyaletlerinin vekilliğini yürütmüş ve bu görevinden dolayı kapı kethüdası unvanı ile anılmıştır.[171] Öte yandan, İzmir'de Cezayir Eyaleti adına gönüllü asker toplama faaliyetlerini yürüten ve dayının temsilcisi konumunda bulunan diğer vekile ise baş dayı unvanı verilmiştir.[172] Bu vekil, gönüllü asker toplama sürecinde yapılmış tüm harcamalar hesap ve kontrolünden sorumlu olup, eyaletin çıkarlarını yönetmekteydi. Ayrıca, gerektiğinde kaptan-ı deryaya Cezayir ile ilgili her türlü bilgi akışını sağlamaktaydı.[173]

Osmanlı topraklarındaki çeşitli şehirlerinde görev yapan diğer Cezayir vekillerinin sorumlulukları, büyük ölçüde Avrupa devletlerinin konsoloslarının görevlerine benzemekteydi. Bu vekillerin temel sorumlulukları, bulundukları bölgelerde eyaletinin ticari çıkarlarını yönetmek, korumak ve bu konularla ilgili işlerin denetimini sağlamaktı. Örneğin, Hanya şehrindeki Cezayir vekili, Tunus ve Trablus vekilleri ile iş birliği içerisinde, üç eyalete bağlı deniz yetkililerileriyle karşılaşmaları halinde herhangi bir olumsuzluk yaşamamaları için bir denizciye seyahat izni verme yetkisini ortaklaşa kullanmıştır.[174]

Cezayir vekilleri, görev alanlarına ilişkin meselelerin yanı sıra, İstanbul ve diğer Osmanlı karar merkezlerinden kendilerine ulaşan siyasi ve askerî gelişmeleri de içeren düzenli raporlar hazırlayarak Cezayir dayısına sunmakla yükümlüydüler. Bu raporlar, bölgesel ve uluslararası gelişmelerle doğrudan ilişkili olmaları sebebiyle Cezayir dayıları tarafından büyük bir dikkatle takip edilmiştir. Vekillerin bu tür çalışmaları özellikle Akdeniz'deki

[170] Shaler, *a.g.e.*, s.24.
[171] Bu durum, Kapı Kethüdası sıfatıyla Garb Ocakları vekili Selim Sabit Efendi'nin, Tunus Beylerbeyi Hasan Paşa adına beş köleyi Tunus'a göndermek için aldığı ruhsat belgesinde açıkça görülmektedir. *BOA*, C.DH. 139/6912, 18 Rabiulahir 1245 (17 Ekim1829).
[172] Bu durum Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa tarafından İzmir'deki temsilciliği baş dayı el-Haç Saiz'e gönderilen emirde, açıkça belirtilmektedir. *BOA*, HAT. 283/16872, 29 Zilhicce 1231 (20 Kasım 1816).
[173] İlter, *a.g.e.*, C.1., s.107.
[174] Hammache, *a.g.t.*, s.195.

ulaşımını ve ticareti etkileyen olaylar sırasında, örneğin Yunan İsyanı döneminde, daha belirgin hâle gelmiştir.[175]

Eyaletin vekilleri tarafından her yıl yerine getirilen en önemli görevlerden biri de Osmanlı coğrafyasındaki diğer Müslüman topluluklar gibi, Cezayirlilerin Mekke'ye tahsis ettiği vakıf gelirlerinin toplanmasıydı. Bu bağlamda, Haremeyn vakıflarına ait gelirler, eyaletin çeşitli bölgelerinde görev yapan vakıf vekilleri tarafından toplanır; bu süreç, Cezayir şehrinde ikamet eden Haremeyn vekilinin gözetim ve denetimi altında gerçekleştirilirdi.[176]

Toplanan Surre[177] gelirleri, Hac mevsiminde Hicaz'a gönderilmek üzere özel olarak görevlendirilen bir heyet eşliğinde Mekke'ye ulaştırılırdı. Bu heyet, hac kafilesiyle birlikte hareket eder ve başında surre emini olarak adlandırılan bir yetkili bulunurdu.[178] surrenin içeriği, düzenli bir liste halinde kayda geçirilir ve ona teslim edilirdi. Surreyi Mekke'ye götürürken bu listeyi yanında taşır ve Hac görevini tamamlayarak dönüşünde, surrenin eksiksiz teslim edildiğine dair Mekke şerifinin imzasını taşıyan bu listeyi dayıya sunmak zorundaydı.[179] Surre, Osmanlı döneminde İslam birliğinin ve dayanışmasının en somut göstergelerinden biri olarak kabul edilmekteydi. Cezayirliler, eyaletin zor dönemlerinden geçmesine rağmen bu görevden vazgeçmeyi kabul etmeyen, yerine getirilmesi zorunlu bir yükümlülük olarak görmekteydi.[180]

---

[175] Hammache, *a.g.t.*, s.196.
[176] Saidouni, *a.g.e.*, s.146.
[177] Surre: *"içine altın ve para gibi kıymetli eşyaların konulduğu kese, anlamına gelen surre kelimesi terim olarak her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder"*. Tufan Buzpınar, "Surre", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul: Diyanet Vakfı,2009, s.567.
[178] surre emini: *"surrenin yol boyunca güvenliğinden ve Haremeyn'e ulaştıktan sonra dağıtımından sorumlu olan surre emini tayiniyle başlardı. Padişahın katıldığı törenler sırasında Mekke emirine hitaben yazılmış name-i hümayun, surre keseleri ve surre defterleri surre eminine teslim edilir". A.g.m.*, s.568.
[179] Saidouni, *a.g.e.*, s.146.
[180] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.180.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA VE AKDENİZ'DE GÜÇ DENGELERİNİN DEĞİŞİMİNDE CEZAYİR

Bu bölümde, 18. yüzyılda Akdeniz'de değişen güç dengeleri çerçevesinde Cezayir Eyaleti'nin konumu ele alınacaktır. İlk olarak, korsanlığı faaliyetlerinin Cezayir için nasıl bir askerî ve ekonomik güç kaynağına dönüştüğü ve Osmanlı hükümetinin bu faaliyetlere yaklaşımı incelenecektir. Ardından Cezayir'in dönemin önde gelen deniz gücü temsilcileri olan Fransa, İngiltere, İspanya ve Amerika ile yürüttüğü siyasi ve ticari ilişkiler değerlendirilecektir. Son olarak, Avrupa'daki siyasi dönüşümlerin, özellikle Fransız Devrimi'nin, Cezayir üzerindeki yansımaları ve Akdeniz'deki rekabet ortamı bağlamında eyaletin stratejik rolü tartışılacaktır.

2.1. Akdeniz'de Güç Dengesinin Değişiminde Korsanlık Faaliyetleri

Akdeniz, tarih boyunca hem deniz ticaretinin hem de korsanlığın en yoğun yaşandığı coğrafyalardan biri olmuştur.[181] Bu durumun temel sebeplerinden biri, bölgenin sahip olduğu coğrafi koşullardır. Nitekim Akdeniz'in kapalı bir deniz olması, korsanlık faaliyetleri için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Ticaret gemilerinin kıyıya nispeten yakın seyretmek zorunda kalmaları, korsanların bu gemilere saldırı düzenlemelerini kolaylaştıran bir unsurdu. Özellikle dar boğazlar, körfezler ve çok sayıda adanın varlığı, korsanlara gizlenme ve ani baskınlar yapma imkânı tanımıştır. Öte yandan Akdeniz'in coğrafi yapısı, denizcilik tekniklerinin gelişimini de belirli ölçüde etkilemiştir. Geniş okyanuslara kıyasla daha kapalı bir deniz olan Akdeniz'de, ileri düzey tekniklere duyulan ihtiyaç sınırlı kalmış, denizciler çoğu zaman bir koydan diğerine, bir adadan ötekine kısa mesafeli seferlerle yol almışlardır. Bu durum her ne kadar deniz seferlerini görece

[181] Aslan, *a.g.t.*, s.31.

kolaylaştırsa da ticaret gemilerinin kıyıya yakın seyretmesini zorunlu kılmış ve bu da onları korsan saldırılarına karşı daha savunmasız hâle getirmiştir.[182]

Tarih yazımında korsanlık olgusu üzerine pek çok farklı değerlendirme yapılmış, bu doğrultuda kavramsal tanımlarda da çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Tarihçilerin önemli bir bölümü, korsanlığı basit bir yağma veya hırsızlık eylemi olarak değil; aksine, belirli devletler arasında yürütülen bir tür deniz savaşı biçiminde ele almıştır. Bu yaklaşımda korsanlık, belirli bir devletin himayesinde faaliyet gösteren silahlı gemiler aracılığıyla, belli hedeflere yönelik olarak yürütülen organize bir askerî faaliyet şeklinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede korsanlık, devletlerin siyasi denetimi altında icra edilen bir denizcilik faaliyeti olarak kabul edilmiş; ekonomik menfaatlerle doğrudan ilişkili bir araç hâline gelmiştir. Nitekim korsan gemileri, çoğu kez devlet tarafından verilen resmî izin belgeleri bir tür ruhsat ya da yetki belgesi mahiyetindeki mektuplarla donatılmış olup, bu faaliyetler doğrudan devletin ekonomik ve askerî politikalarıyla bağlantılı bir biçimde yürütülmüştür.[183] Bu noktada, "korsan" teriminin tarihî anlamının zaman içerisinde değiştiğine de işaret etmek gerekir. 19. yüzyıldan itibaren olumsuz çağrışımlar kazanan bu kavram, önceki yüzyıllarda daha genel ve çoğu zaman *"meşru savaşçı"* anlamında kullanılmıştır.[184]

Tarihsel literatürde sıkça karşılaşılan kavramsal sorunlardan biri, korsanlık ile deniz haydutluğu terimlerinin birbirine karıştırılmasıdır. Her ne kadar her iki faaliyet de deniz üzerinde icra edilen saldırgan eylemleri içerse de aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Korsanlık, genellikle bir savaş durumunda, taraf olan devletlerden birinin izniyle, o devletin düşmanlarına karşı yürütülen özel deniz harekâtlarını ifade eder. Bu çerçevede, korsan gemileri özel şahıslara ait olmakla birlikte, bir devletin verdiği resmî izinle hareket eder ve bu faaliyetlerinde ilgili devlete karşı sorumlu sayılırlardı. Dolayısıyla korsanlık, meşru bir savaş aracı olarak görülmüş ve devletin stratejik hedefleri doğrultusunda yönlendirilmiştir. Buna karşın deniz haydutluğu, herhangi bir resmî otoriteden izin

[182] James Wombwell, *The Long War Against Piracy: Historical Trends*, Kansas: Combat Studies Institute Press, 2010, s.58.
[183] Moulay Belhamissi, *Histoire de La Marine Algérienne 1516- 1830*, Alger: Entreprise nationale du livre, 1983, s.67.
[184] Veysel Çetin, *"Kuzey Afrika'da Bir Garp Ocağı: Cezayir (Cezayir-İ Garb Ocağı) (1789-1830)"*, (Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s.6.

almaksızın, tamamen kendi çıkarları doğrultusunda hem savaş hem de barış zamanlarında ticaret gemilerine veya kıyı yerleşimlerine saldıran kişi veya gruplardı.[185] Ayrıca, deniz haydutluğunun temel amacı yalnızca maddi kazanç elde etmek iken, korsanlar, kimi zaman siyasi hedeflerle örtüşen ya da bir devletin deniz gücüne katkı sunan rolleriyle daha karmaşık bir yapı sergilemişlerdir.[186]

Tarihsel süreçte bazı deniz haydutluğu zamanla güç kazanarak korsanlık statüsüne geçtikleri de görülmüştür. Başlangıçta rastgele ve sınırlı çapta yağma faaliyetleri yürüten bu gruplar, zaman içinde donanım ve teşkilatlarını geliştirerek, belirli devletlerle ilişki kurmuş ve korsanlık olarak tanımlanan daha organize faaliyetlere yönelmişlerdir.[187]

Korsanlık faaliyetleri, sadece ekonomik çıkarlar ve stratejik hedeflerle sınırlı kalmamış; zaman zaman dinî ve siyasî iddialarla da meşrulaştırılmıştır. Akdeniz'de faaliyet gösteren birçok korsan, yaptıkları saldırıları dinî bir görev yahut kutsal bir mücadele olarak tanımlamış; ele geçirdikleri ganimetleri ve yürüttükleri eylemleri, inançlarının bir gereği ve dinî vecibe olarak sunmuşlardır. Hristiyan korsanlar açısından korsanlık, Haçlı Seferleri'nin devamı niteliğinde değerlendirilirken; Müslüman korsanlar nezdinde ise Batıya karşı sürdürülen cihadın bir uzantısı olarak anlamlandırılmıştır.[188]

Batılı kaynaklarda, korsanlık faaliyetlerinin yalnızca Kuzey Afrika'daki Müslüman topluluklar tarafından icra edildiğine dair yaygın bir algı oluşturulmuştur. Ancak bu iddia, tarihsel gerçeklikle örtüşmemektedir.[189] Nitekim birçok araştırmacı, korsanlığın sadece Cezayir veya Kuzey Afrika ile sınırlı kalmadığını, aksine Avrupa'nın farklı bölgelerinde de yaygın biçimde uygulandığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, korsanlık

---

[185] Seha Meray, "Bazı Türk Anlaşmalarına Göre Korsanlık ve Deniz Haydutluğunun Yasaklanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.18, S.3, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1963, s.106.
[186] Aslan, *a.g.t.*, s. 24.
[187] Çetin, *a.g.t.*, s.7.
[188] Müslüman korsanlar tarafından Hristiyanlara ait ticaret gemilerine yönelik düzenlenen korsanlık faaliyetleri, genellikle "cihad" olarak adlandırılmıştır. Buna karşılık, Hristiyan korsanların Müslüman gemilerine karşı gerçekleştirdiği saldırılar ise "haçlı ruhu" çerçevesinde meşrulaştırılmıştır. Bkz. Şenay Özdemir, *"Akdeniz Hâkimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)"*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.81.
[189] Caitlin Gale*, "Beyond Corsairs: The British-Barbary Relationship during the French Revolutionary and Napoleonic Wars"*, (Doktora Tezi), İngiltere: Oxford Üniversity, 2016, s.29.

faaliyetlerinin coğrafî ve dinî sınırları aşan bir nitelik taşıdığına dikkat çeken tarihçilerden biri olan Edouard Cat, konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

> *"Korsanlık yapanlar yalnızca onlar değildi; İngilizler, Hollandalılar ve çeşitli milletlerden insanlar da şiddetli ve acımasız biçimde korsanlık yapmaktaydılar."*[190]

Ayrıca, Charles Andre Julien, Avrupa devletlerinin uyguladığı korsanlık pratiklerinin şiddetine dikkat çekerek, özellikle Kuzey Afrikalı esirlerin maruz kaldığı ağır koşulları şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Gemilerin onarımında çalıştırılan Avrupalı esirlerin yaşamı ne kadar acınası olsa da onlar, Fransa Kralı'nın gemilerinde kürek mahkûmu olarak çalıştırılan, kızgın demirle dağlanan ve dinî ibadetlerini yerine getirmeleri yasaklanan Mağripli esirlere kıyasla çok daha şanslıydılar."*[191]

Akdeniz bölgesinde, Avrupalı deniz haydutluğu, sergiledikleri vahşet ve acımasızlıkla dikkat çekmişlerdir. Ticaret gemilerine yönelik saldırılarında gösterdikleri şiddet, çoğu zaman Cezayirli korsanların eylemlerini dahi geride bırakacak boyutlardaydı.[192]

Bazı araştırmacılar korsanlığı, denizcilik tekniklerindeki ilerlemelere dayanan ve temelde ekonomik hedefler bir tür ticaret savaşı olarak değerlendirmektedir. Deniz faaliyetleri yürütenlerin farklı etnik kökenlere ve dinî aidiyetlere mensup olmaları da korsanlık olgusunun belirli bir din, millet veya medeniyetle sınırlandırılamayacağını göstermektedir. Bu durumun çarpıcı örneklerinden biri, uzun yıllar boyunca Kuzey Afrika kıyılarını tehdit eden ve Akdeniz'de yoğun korsanlık faaliyetlerinde bulunan Malta Şövalyeleri'dir.[193]

---

[190] Cat, *a.g.e.*, s.292.
[191] Charles Andre Julien*, Histoire de l'Afrique du Nord*, Paris: Jules Payot, 1931, s.164.
[192] Cat, *a.g.e.*, s.292.
[193] Mobarek Chouder, "The Algerian Naval Activity During The Ottoman Empire Throughout Foreign And Local Writings", *Elwahat Journal for Research and Studies*, C.18, S.1, Algérie: Université de Ghardaia, 2025, s.383.

Akdeniz'de ticaretin canlılık kazandığı dönemlerde, korsanlık da bu ticari hareketlilikten beslenmiş ve onunla iç içe bir yapı kazanmıştır. Korsanlar tarafından ele geçirilen mallar hatta kimi zaman rehin alınan kişiler piyasalarda satılarak paraya çevrilmekteydi.[194] Bölgenin ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda, korsanlığın oluşturduğu özgün ekonomik ilişkiler ağı, bir gelir kaynağı hâline gelmişti. Bu nedenle, korsanlığın bütünüyle ortadan kaldırılması, mevcut ekonomik dengeleri sarsacak ölçüde ciddi sonuçlar doğurabilecek bir gelişme olarak değerlendirilmekteydi.[195]

Akdeniz havzasındaki tüm devletlerin, bu stratejik bölge üzerinde nüfuz kurabilmek amacıyla korsanlığı meşru bir yöntem olarak benimsedikleri görülmektedir. Bu çerçevede bölgedeki güç dengesi, çoğu zaman hangi devletin korsanlık faaliyetlerini daha yoğun ve etkin biçimde yürüttüğü üzerinden değerlendirilmekteydi.[196] Söz konusu rekabet, özellikle donanma ve silahlanma giderlerinin yüksekliği ve savaş gemilerinin sürekli şekilde hazır tutulmasının zorluğu nedeniyle daha da keskinleşmiştir. Bu nedenle birçok devlet, korsanlara resmî izin belgeleri vererek düşman gemilerine saldırmaları için teşvikte bulunmuştur. Bu saldırıların temel amacı, gemilerde bulunan mal ve paraya el koyarak karşı tarafın ticaretini zayıflatmak ve ekonomik üstünlük sağlamaktı.[197]

Korsanlık faaliyetlerine yönelik değerlendirmeler, çoğu zaman siyasi ve ideolojik aidiyetlere göre değişkenlik göstermiştir. Devletler, kendi çıkarlarına hizmet ettiği sürece korsanlık faaliyetlerini meşru ve hatta övünülecek bir başarı olarak görmüşlerdi; ancak verilen görevlerin dışına çıkılması ve belirlenen kuralların ihlali hâlinde, aynı faaliyetleri yasa dışı deniz haydutluğu olarak nitelendirmişlerdir.[198]

2.1.1. Cezayir Eyaleti İçin Bir Güç Kaynağı Olarak Deniz Korsanlığı

Cezayir Eyaleti'nde korsanlık faaliyetleri, Osmanlı hâkimiyetinin ilk dönemlerinden itibaren eyaletin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturmuştur. Özellikle

[194] Özdemir, *a.g.t.*, s.82.
[195] Çetin, *a.g.t.*, s.7.
[196] Cat, *a.g.e.*, s.291.
[197] Çetin, *a.g.t.*, s.8.
[198] Özdemir, *a.g.t.*, s.85.

Barbaros Hayreddin Paşa'nın idaresiyle birlikte korsanlık, yalnızca maddî kazanç sağlayan bir deniz faaliyeti olmaktan çıkarak, "cihâd" ve "gazâ" anlayışıyla meşrulaştırılan bir mücadele biçimi olarak görülmeye başlanmıştır.[199]

Cezayir'deki korsanlar, hareket tarzlarını ve deniz stratejilerini, Osmanlı'nın doğu Akdeniz'deki ilk dönem deniz faaliyetlerinden ilham alarak şekillendirmişlerdir. Bu denizcileri, devletin düşmanlarına karşı gaza ruhuyla hareket eden, aynı zamanda korsanlık yapan askerî unsurlar olarak tarih sahnesinde yer almışlardı. Cezayirli korsanlar da bu mirası devralarak benzer bir anlayışla Batı Akdeniz'de faaliyet göstermeye başlamışlardır.[200] Öte yandan, korsanlık faaliyetlerinin gelişmesinde sadece ideolojik ve manevî unsurlar değil, aynı zamanda coğrafi ve teknik imkânlar da etkili olmuştur. Geniş hareket kabiliyetine sahip gemilerin kullanımı ve stratejik konumu itibarıyla Akdeniz'e hâkim bir merkezde yer alan Cezayir limanı, korsanlığın bu bölgede sistemli ve sürekli bir faaliyet hâline gelmesini kolaylaştırmıştır.[201] Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Cezayir'in kurumsal temellerini oluşturan başlıca unsur korsanlık olmuştur. Eyaletin askerî ve ekonomik yapısı, büyük ölçüde denizcilik faaliyetleri üzerine inşa edilmiş ve bu doğrultuda şekillenmiştir.[202]

Cezayirli korsanlar, Kuzey Afrika'daki diğer halklar gibi, Avrupa devletlerinin gemilerine ve kıyı şehirlerine yönelik gerçekleştirdiği saldırılara karşılık olarak korsanlık faaliyetlerine yönelmişlerdir. Bu gelişme, Akdeniz havzasında dönemin şartlarının dayattığı bir güvenlik ve savunma tepkisi olarak ortaya çıkmıştır. Cezayirli denizcilerin amacı, yaygın kanaatin aksine, doğrudan ticaret gemilerine saldırarak ganimet elde etmek değil; kendi kıyılarını ve ticari çıkarlarını korumaktı.[203] Nitekim Hristiyan korsanlar, uzun yıllar boyunca Kuzey Afrika'daki şehirlerine yönelik düzenledikleri yağma seferlerini, Haç hizmeti ideolojisiyle meşrulaştırmışlardır. Buna karşı, Cezayirli korsanlar için korsanlık, doğrudan ülke savunmasıyla bağlantılı bir faaliyet olarak görülmüş; saldırıların hedefi, çoğu zaman kendi ticaret gemilerine zarar veren Avrupa'ya ait korsan filolarının

[199] İlter, *a.g.e.*, C.1., s.112.
[200] İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, s.12.
[201] Aslan, *a.g.t.*, s.24.
[202] Çetin, *a.g.t.*, s.30.
[203] Chouder, *a.g.m.*, s.385.

etkisiz hâle getirilmesi olmuştur. Bu nedenle, yabancı gemilere el koyma ve sefer düzenleme eylemleri yalnızca ganimet arayışından ibaret değil, aynı zamanda stratejik bir savunma anlayışının parçasıydı.[204]

Cezayir'de korsanlık, dönemin uluslararası koşulları çerçevesinde meşru ve tanınan bir faaliyet olarak yürütülmekteydi; Korsanlık, Osmanlı'ya bağlı Cezayir filosunun temel görevlerinden biri hâline gelmişti ve bu durum, özellikle Akdeniz'deki siyasi ve askerî dengelerin zorlayıcı etkisiyle şekillenmişti. Korsanlık faaliyetleri, başlangıçta eyaletin düşman kabul ettiği devletlere karşı yürütülen savunma niteliğindeki deniz operasyonları çerçevesinde gelişmiştir. 17. yüzyılın sonlarına kadar sürmüş; ancak 18. yüzyıldan itibaren ve sonrasında korsanlık, eyaletin idarî ve askerî yapısında giderek merkezî bir nitelik kazanmıştır.[205]

Korsanlık, zamanla Cezayir Eyaleti'nin toplumsal ve ekonomik yapısının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Cezayir halkının önemli bir kesimi bu faaliyeti meslek edinmiş ve korsanlık, yalnızca denizcilik alanında değil, toplumun genel işleyişinde de etkili bir unsur olarak öne çıkmıştır. Korsanlıkla uğraşan kişiler, yalnızca ekonomik fayda sağlayan denizciler olarak değil, aynı zamanda siyasî ilişkiler ağına dâhil olan ve toplumda belirli bir nüfuz kazanan aktörler hâline gelmişlerdir. Üstelik bu kişilerin, dönemin hâkim dinî söylemi içerisinde özel bir konumları da bulunmaktaydı. Zira Hristiyan devletlere karşı sürdürülen mücadele, bir tür cihâd olarak algılandığından, korsanlar aynı zamanda dini açıdan da saygı gören kişiler olarak kabul edilmekteydi.[206]

Cezayir Eyaleti'nde korsanlık sağladığı ayrıcalıklar, zamanla toplumun çeşitli kesimlerinin dikkatini çekmiş ve bu alana yönelmelerine neden olmuştur. Bu durum, yalnızca Müslüman halkla sınırlı kalmamış; Yahudilerden de korsan gemilerinin

[204] Seyyidhem Fatima ez-Zehra, "Mevârid Eyalet el-Cezayir el-Mâliyye fî Matlaʿi'l-Karn et-Tâsi Aşer", *Kan Journals*, C.4, S.13, Mısır, 2011, s.27.
[205] Abderrahmane Nouacer, "Aspects of the effects of piracy in the economic activity of the city of Algeria from 1670 to 1815", *Qabas Journal of Studies Human and Social*, C.7, S.2, Algérie: Université d'El Oued, 2023, s.1006.
[206] Daniel Panzac, *Barbary Corsairs, The End of Legend 1800-1820*, Leiden-Boston: Brill, 2005, s. 57.

donatılması sürecine mali katkı sağlayarak bu yapının içinde yer almıştır.[207] Aynı şekilde, dönemin tüccarları, yeniçeri askerleri ve hatta bazı devlet memurları da korsanlık faaliyetlerine dolaylı yollarla katılım göstermiştir. Bu gruplar, korsan seferlerine çıkacak gemilerin hazırlanmasına maddi destek sunmakta ve seferlerin ardından elde edilen ganimetten pay alarak bu faaliyeti bir tür yatırım aracı olarak değerlendirmekteydiler.[208]

Cezayirli korsanlar, kullandıkları gemilere büyük bir özen göstermekte ve bu gemilerde sıkı bir disiplinin hâkim olmasına dikkat etmekteydiler. Bu organizasyon, Osmanlı donanmasının gemi idare sisteminden ilham alınarak oluşturulmuştu.[209] Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus, Cezayir Eyaleti'nde korsanlık faaliyetlerinin nadiren bireysel inisiyatifle yürütülmüştü. Genellikle herhangi bir geminin donatılması ve sefere çıkması, bağımsız korsanların kendi kararlarına değil, korsan reisleri doğrudan denetim ve yönlendirmelerine bağlıydı.[210]

Cezayir donanmasında gerçekleştirilen yapısal ve teknik iyileştirmeler, gemilere hız ve manevra kabiliyeti kazandırarak denizcilik faaliyetlerinde önemli bir dinamizm yaratmıştır.[211] Bu gelişmeler sayesinde Cezayirli korsanlar savunma pozisyonundan çıkarak daha saldırgan bir strateji benimsemiş ve Akdeniz'in ötesine geçerek korsanlık faaliyetlerini Atlas Okyanusu'na kadar yayabilmişlerdir. Nitekim bu saldırılar, İngiltere, İrlanda ve hatta İzlanda kıyılarına kadar ulaşmıştır.[212] Cezayirli denizcilerin bu etkinliği, dönemin Batılı gözlemcileri tarafından da dikkat çekici bulunmuştur. Bu çerçevede Edouard Cat şöyle der:

> *"17. yüzyıl boyunca Hollandalılar, İngilizler, Venedikliler, Malta Şövalyeleri ve Cenevizliler Cezayirli denizcilerle savaştılar; ancak Cezayirlilerin artan*

[207] Louis Lacoste, *La Marine Algerienne Sous Les Turcs*, Paris: Geographie Maritine Et Coloniale, 1931, s.6.
[208] Spencer, *a.g.e.*, s.112.
[209] Aslan, *a.g.t.*, s.28.
[210] Panzac, *a.g.e.*, s.57.
[211] İlter, *a.g.e.*, C.1., s.170.
[212] Chouder, *a.g.m.*, s.385.

azmi ve donanmalarına gösterdikleri olağanüstü özen, onların düşmanlarına karşı direnç göstermelerini mümkün kılmıştır."[213]

Cezayirli korsanlar, yaklaşık üç asır boyunca Avrupa'nın Akdeniz üzerindeki hâkimiyet kurma projelerine karşı ciddi bir engel teşkil etmişlerdir.[214] Coğrafî konumu itibarıyla Cezayir, özellikle Cebelitarık Boğazı'na ve Avrupa kıtasına olan yakınlığı sebebiyle Hristiyan dünyası açısından sürekli bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu dönemde ülke, büyük ölçüde korsanlık faaliyetlerinden geçimini sağlayan geniş bir topluluğun kontrolü altındaydı ve denizcilik temelli bu yapı, Osmanlı'nın Batı Akdeniz'deki etkisini sürdürmesinde kilit bir rol oynamıştır.[215]

Cezayir donanması, uzun bir dönem boyunca Akdeniz havzasındaki deniz kuvvetleri arasında en güçlü ve etkili olanıydı.[216] Cezayirli korsanlar, yalnızca Akdeniz ile sınırlı kalmayıp, İngiltere, Hollanda ve Danimarka gibi ülkelerin deniz sahalarına kadar uzanan korsanlık faaliyetleriyle, Avrupa deniz ticareti üzerinde derin bir etki bırakmışlardır. Özellikle deniz ticaretine bağımlı olan Avrupa devletlerini doğrudan etkilemiş ve Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşmaları yapmış olan bazı devletleri, Cezayir Eyaleti ile ayrıca ikili anlaşmalar imzalamaya sevk etmiştir. Zira bu devletler, Cezayir'in merkezi Osmanlı hükümetinden belirli ölçüde bağımsız hareket edebildiğinin farkındaydılar. Bu bağlamda Fransa ve İngiltere gibi ülkeler, kendi ticaret gemilerinin Cezayirli korsanlar tarafından saldırıya uğramasını engellemek amacıyla eyaletle doğrudan antlaşmalar yapmışlardır. Bu antlaşmalar uyarınca, söz konusu devletler Cezayir'e belirli vergiler (harçlar) ödemek suretiyle, Akdeniz'de güvenli geçiş hakkı elde etmişler ve donanmasına bağlı gemilerin saldırılarına karşı koruma sağlamışlardır.[217]

---

[213] Cat, *a.g.e.*, s. 293.
[214] Albert Devoulx, "La Marine De La Régence D'Alger", *Revue Africaine*, C.13, Alger: Société historique algérienne,1869, s.384.
[215] Aslan, *a.g.t.*, s.25.
[216] Spencer, *a.g.e.*, s.112.
[217] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.3\2, s.303-304.

Cezayir'de korsanlık faaliyetlerinden elde edilen ganimetler ve gelirler, eyalet hazinesine sürekli ve ciddi bir katkı sağlamaktaydı.[218] Bu nedenle Cezayir yönetimi, Avrupa devletleriyle aynı anda kapsamlı barış antlaşmaları yapmaktan kaçınmıştır.[219]

Cezayirli denizciler, ele geçirdikleri düşman gemilerine saldırarak bu gemilerdeki tüm mallara el koyar, yolcuları ve mürettebatı ise esir alırlardı. Söz konusu gemiler, doğrudan Cezayir limanına getirilir ve burada hem ele geçirilen mallar hem de esirler vakit kaybedilmeden satışa sunulurdu.[220] Bu süreçte ganimetin tasnifi ve satışıyla ilgili işlemlerden sorumlu olan kişi ise ganimet hocasıydı.[221]

Söz konusu ganimet malları ve ticari ürünler, Cezayir'e ulaştıktan sonra genellikle iki ana kategoriye ayrılmaktaydı. Bunların bir kısmı doğrudan şehir içindeki pazarlara sevk edilerek yerel halkın kullanımına sunuluyordu. Diğer kısmı ise Cezayir'de faaliyet gösteren Avrupalı tüccarlar aracılığıyla Avrupa pazarlarına gönderiliyor ve bu yolla uluslararası ticaret ağına dâhil ediliyordu.[222]

Cezayir'de üretilmeyen bazı tüketim maddeleri, özellikle şeker ve kahve gibi ürünler, korsanlık faaliyetleri sayesinde bölge pazarlarında bol miktarda bulunmaktaydı. Bu durum, söz konusu malların arzını artırarak fiyatlarının düşmesine neden olmuş, zaman zaman fiyatların o kadar düşük seviyelere inmesi sebebiyle bu ürünlerin alınıp satılmasının durduğu dönemler bile yaşanmıştır.[223]

Cezayir'de korsanlık faaliyetlerinden elde edilen ganimetler, eyaletin sürekliliği açısından hayati bir öneme sahipti. Bu ganimetler, yeniçeriler, korsanlar ve devlet görevlileri arasında belirli oranlarda paylaştırılmaktaydı. Paylaşım süreci, genellikle bir hâkim tarafından denetlenir ve düzenlenirdi. Ele geçirilen gemiler, doğrudan Cezayir

---

[218] Albert Devoulx, *Le registre des prises maritimes: document authentique et inédit concernant le partage des captures amenées par les corsaires algériens*, Alger: Jourdan, 1872, s.4.
[219] Panzac, *a.g.e.*, s.40.
[220] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.206.
[221] Devoulx, *a.g.e.*, s.21.
[222] Brahim Abbou, "Maritime spoils and their commercial and financial role in the Eyalet of Algeria during the Ottoman era", *El-Naciryia*, C.14, S.1, Algérie: Université Mascara, 2023, s.742-743.
[223] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.65-66.

donanmasının katılırken; esirler ve maddi kazançların beşte biri dayıya ayrılırdı. Kalan ganimet ise, gemilerde görevli askerler ve liman çalışanları arasında paylaştırılarak, korsanlık faaliyetlerine katılan tüm tarafların adil şekilde gelir elde etmeleri sağlanırdı.[224]

Cezayir, 1798 ile 1815 yılları arasında, korsanlık faaliyetleri neticesinde toplam 211 gemi ele geçirmeyi başarmıştır. Bu gemilerden bazıları değerli mallar taşırken, diğerlerinin ganimeti nispeten daha düşük olmuştur. Ancak korsanlar açısından ganimet yalnızca geminin içerisindeki yük değil; geminin kendisi ve esirler de önemli birer kazanç kaynağı teşkil etmekteydi.[225]

Osmanlı dönemi boyunca Cezayir limanlarının gelişimi hem iç hem de dış ticaret hareketlerinin canlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu ticari hareketlilik, Cezayir Eyaleti'nin iç ekonomisine olumlu yansımış; eyaletin ekonomik yapısının güçlenmesini sağlamıştır. Cezayir donanmasının gelişimi ve Akdeniz'deki etkisi, bölgenin ekonomik ve sosyal hayatının ilerlemesinde belirleyici olmuştur. Korsanlık faaliyetleri ve denizcilik alanındaki diğer deniz operasyonları, Osmanlı hükümeti tarafından başından itibaren teşvik edilmiş ve bu sayede devlet hazinesine önemli gelirler kazandırmıştır.[226]

2.1.2. Avrupa Devletleri ve Korsanlık Faaliyetleri

Avrupa devletlerinin korsanlık faaliyetleri, Akdeniz'in güney kıyısı için bir tehdit unsuru oluşturmuştur; buna paralel olarak Avrupa devletlerinin güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Hristiyan Avrupa devletleri, dinî sebeplerden beslenen seferlerle donanmalarını Akdeniz limanlarına yönlendirerek Kuzey Afrika'nın sahil şehirlerine karşı sistemli saldırılar düzenlemişlerdir. Bu süreçte korsanlık, Avrupa devletleri için yalnızca bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda siyasi ve ticari stratejilere hizmet eden etkili bir araç hâline gelmiştir.[227] Avrupa kaynaklı korsanlık faaliyetleri, tesadüfi eylemler

[224] Özdemir, *a.g.t.*, s. 265-266.
[225] Panzac, *a.g.e.*, s.104.
[226] Khodja, *a.g.e.*, s.109.
[227] Zehra Ladjri, Samia Djebari, "European piracy on the Maghreb coasts in Mediterranean during the period Modern", *Maghreb Journal of Historical and Social Studies*, C.16, S.2, Algérie: Sidi Bel-Abbes University, 2024, s.81.

olmaktan ziyade, kıyı bölgelerinde ticaret üzerindeki kontrolü artırmaya yönelik resmî bir stratejinin parçası olarak yürütülmüştür. Üstelik bu devletler, korsanlığı tamamen ortadan kaldırma hedefi etmemiş; aksine bu faaliyetin belirli ölçüde sürdürülmesine zemin hazırlayarak, bölgeye müdahale edebilecekleri gerekçeleri canlı tutmuşlardır.[228]

Avrupa devletleri, korsanlık faaliyetlerini belirli kurallara, yasalara ve yerleşik teamüllere bağlayarak, bu faaliyeti disipline etmeye yönelik sistemli bir çaba göstermişlerdir. Bu çerçevede hükümetler, korsanlara resmî belgeler vererek onlara meşruiyet kazandırmış; böylece bu kişileri sıradan deniz haydutluğundan ayırarak, denizlerde faaliyet gösteren resmî askerî unsurlar gibi hâline getirmişlerdir.[229] Bu uygulama kapsamında "lisanslı korsanlar" olarak bilinen denizciler, belirli hükümetlerden aldıkları ruhsat veya izin belgeleriyle donatılmış gemilere sahiptiler. Bu belgeler, söz konusu denizcilere düşman devletlerin gemilerini yağmalama hakkı tanımakta ve böylece korsanlık eylemleri, yasal zemine oturtulmaktaydı. Fransa ve İngiltere gibi büyük Avrupa devletlerinde korsanlara yönelik bu tür resmî izinler genellikle kraliyet fermanlarıyla verilirdi. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk anayasasında dahi bu uygulama açık biçimde yer almakta olup, 1. maddede yakalama belgelerinden bahsedilmiştir. Fransa'da bu tür faaliyetler "navigasyon korsanlığı" (piraterie de navigation) olarak adlandırılmıştır.[230] Bazı durumlarda, bu lisanslı korsanlar, kendilerine izin belgesi veren devletlerin doğrudan çıkarlarına hizmet eden unsurlar hâline gelmiş ve âdeta hükümetlerin deniz kuvvetlerine destek sağlayan özel birlikler gibi işlev görmüşlerdir. Avrupa devletlerinin bu sistemli yaklaşımı sayesinde korsanlık, 18. yüzyılda özellikle Akdeniz'de yaygınlık kazanmış ve meşru bir savaş aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.[231]

Avrupalı korsanlar, özellikle İspanyollar ve Portekizliler döneminden itibaren Akdeniz'de etkinlik göstermeye başlamışlardır. Bu korsanlar, Akdeniz'deki ticari gemilere

[228] Abdulkadir Soudeni, "El-Korsanetu fi'l-Mutavassıt hilâle'l-fetreti'l-hadîse: el-Heytiyyât ve't-Tedâiyyât", *Lixus Magazine*, S.19, Maroco, 2017, s.36.
[229] Ahmed Taoufik El Madani, *Harbü's-Selâsemî'eti Sene beyne'l-Cezâir ve İspâniyâ (1492–1792),* Alger: El-Şerikatu El-Vataniya, 1984, s.73.
[230] Ladjri- Djebari, *a.g.m.*, s.83.
[231] El Madani, *a.g.e.*, s.74.

saldırılarda bulunmuş, özellikle de Müslümanlara ait gemileri hedef alarak bu faaliyetlerini sistemli bir şekilde sürdürmüşlerdir.[232]

Kuzey Afrika sahilleri, uzun süre boyunca Avrupa devletlerinin düzenlediği sürekli deniz seferlerine maruz kalmıştır. Bu seferlerin temel amacı, bölgenin gelişimini engellemek, Kuzey Afrika'nın Akdeniz havzası üzerindeki nüfuzunu sınırlandırmak ve bu coğrafyada Avrupa'nın deniz ticareti üzerindeki egemenliğini kalıcı kılmaktı. Avrupa devletleri, bu saldırılarını meşrulaştırmak için genellikle dinî argümanlara başvurmuş ve Hristiyanlık adına düzenlenen bu seferleri bir tür din savaşı olarak sunmuşlardır.[233]

Sadece resmî devlet güçleri değil, aynı zamanda Malta Şövalyeleri gibi askerî-dinî oluşumlar da bu saldırılarda etkin rol oynamıştır. Malta Şövalyeleri özellikle etkili ve zengin aileleri, Müslümanlara ait ticaret gemilerine karşı korsanlık faaliyetlerine katılmaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda Kamilari ailesi gibi nüfuzlu hanedanlar, Akdeniz'deki Müslüman ticaret yollarına yönelik korsanlık faaliyetlerinde önemli rol oynamışlardır. Öte yandan, 18. yüzyılda İngiliz ve Hollandalı korsanlarla da iş birliği yapılmış; bu unsurlar Avrupa devletlerinin stratejik desteğiyle Osmanlı Cezayir'ine ait gemilere yönelik organize askerî saldırılar gerçekleştirmiştir.[234] Cenevizli korsanlar da Akdeniz'de Cezayir gemilerine yönelik korsanlık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetlerde zaman zaman Malta Şövalyeleri'nin, zaman zaman ise Aziz Stefan Şövalyeleri'nin askerî desteğinden faydalanmışlardır.[235]

Avrupa devletlerinin korsanlık faaliyetleri yalnızca Müslüman gemilere karşı değil, birbirlerine karşı da yürütülmüştür. İngiltere'nin Osmanlı Devlet'inden ticarî imtiyazlar elde etmesi, bu ülke ile Fransa arasında Akdeniz'in çeşitli bölgelerinde uzun süredir devam eden rekabeti daha da derinleştirmiştir. Bu iki devlet, birbirlerinin ekonomik çıkarlarına zarar vermek amacıyla korsanlığı etkili bir araç olarak kullanmışlardır.[236] İngiltere ile Fransa arasındaki bu karşılıklı yıpratma stratejisi, korsanlar aracılığıyla

[232] El Madani, *a.g.e.*, s.75.
[233] Ladjri- Djebari, *a.g.m.*, s.84.
[234] Soudeni, *a.g.m.*, s.38.
[235] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.66.
[236] Özdemir, *a.g.t.*, s. 83.

birbirlerinin ticaret gemilerine saldırmak suretiyle 1815 yılına kadar sürdürülmüştür. Korsanlık, düşük maliyetli bir mücadele yöntemi olmasının yanı sıra, korsanları destekleyen devletler için ek gelir kaynağı da sağlamaktaydı. Bu nedenle İngiltere ve Fransa açısından korsanlık, uzun süre boyunca meşru bir faaliyet olarak görülmüştür.[237] Ancak korsanları desteklemek, her ne kadar karşı tarafı yıpratma açısından avantajlı bir yöntem olsa da çeşitli riskleri de beraberinde getirmiştir. Karşılıklı desteklenen korsan gruplarının varlığı, deniz ticaretinin güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmiştir. Akdeniz'de deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak amacıyla başvurulan iki temel yöntem vardı: ya korsanlara belirli ödemeler yapılarak gemi ve malların korunması garanti altına alınacak ya da güçlü bir askerî donanma oluşturularak caydırıcılık sağlanacaktı. Ancak sürekli savaşa hazır durumda tutulması gereken bir donanmanın varlığı, gemilerin ve silahların yüksek maliyeti nedeniyle her devletin tek başına üstlenebileceği bir yük olmaktan uzaktı. Bu nedenle, denizlerde güç kullanımı yoluyla güvenlik sağlamak kolay ve uygulanabilir bir seçenek olarak görülmemekteydi.[238] Öte yandan, aralarındaki çıkar çatışmaları ve rekabet nedeniyle ortak hareket etmekte zorlanan devletler, çoğu zaman deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak için korsanlara vergi ödemeyi tercih etmişlerdir. Ancak bu türden anlaşmalara rağmen, Batılı devletlerle korsanlar arasında imzalanan sözleşmelerin yükümlülükleri uzun vadede çoğunlukla yerine getirilememiştir.[239]

Avrupa donanmaları, 17. yüzyılın sonlarından itibaren önemli bir gelişim sürecine girmiş olmasına rağmen, 1814 yılına kadar hem lisanslı korsanlara hem de devlet destekli resmî korsanlara dayanmaya devam etmiştir. Bu korsanlar, deniz savaşlarında ve ticarî rekabette etkin bir araç olarak kullanılmış, devletlerin denizcilik politikalarının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.[240]

Fransız Devrimi savaşları ve Napolyon savaşları sırasında, Avrupa menşeli korsanlık faaliyetleri Akdeniz'de yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemde Avrupalı korsanların artan faaliyetleri, Cezayir Eyaleti için ciddi zorluklara yol açmış; Cezayir'in ticaret gemileri

[237] Çetin, *a.g.t.*, s.10.
[238] Özdemir, *a.g.t.*, s. 85.
[239] Çetin, *a.g.t.*, s.11.
[240]Ibrahim Sayoud, "El-Korsane el-Mutavassıtiyye hilâle'l-fetreti'l-hadîse", *Elwahat Journal for Research and Studies*, C.4, S.11, Algérie: Université de Ghardaia, 2011, s.150.

sürekli saldırılara maruz kalmış ve bu durum eyaletin ekonomik yapısını olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla, korsanlık yalnızca bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda ciddi bir ekonomik tehdit olarak da ortaya çıkmıştır.[241]

2.1.3. Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın sonlarına kadar Kuzey Afrika kıyılarını Avrupa istilasına karşı korumayı başarmış ve bu bölge üzerindeki idari hâkimiyetini sürdürmüştür. Bu uzun süreli Osmanlı himayesi, Avrupa sömürgeciliğinin bölgeye erken dönemde nüfuz etmesini engelleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur.[242] Daha önce de belirtildiği üzere, Kuzey Afrika sahilindeki Osmanlı eyaletlerinden olan Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ocakları tarafından yürütülen korsanlık faaliyetleri, Akdeniz'deki Avrupa ticaret gemilerine yönelik saldırıları sayesinde elde ettikleri ganimetler önemli bir gelir kaynağı teşkil etmiştir.[243]

Osmanlı Devleti, denize açılarak gazâ ve cihâd anlayışıyla hareket eden denizcilerin faaliyetlerine ilk dönemlerde doğrudan müdahale etmemiştir. Zira Müslümanlarla gayrimüslim devletler arasında sürekli bir savaş hâlinin mevcut olması, Akdeniz'de meydana gelen deniz çatışmalarının ve korsanlık faaliyetlerinin engellenmesini fiilen imkânsız hâle getirmiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi, başlangıçta korsanlık faaliyetleri bu ortamda doğal bir şekilde varlığını sürdürmüştür.[244]

Cezayirli korsanların Akdeniz'deki Hristiyan güçlerin ekonomik çıkarlarına zarar vermesi, ticaretlerini sekteye uğratması, tüccarlar arasında korku yayması ve Hristiyan kıyı şehirlerindeki yerleşim yerlerine saldırılarda bulunması, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz politikasına uygun faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Batı Akdeniz'de yürütülen korsanlık faaliyetleri, Osmanlı Devleti tarafından sadece tolere

---

[241] Moulay Belhamissi, *Les captifs algériens et l'Europe chrétienne (1518-1830)*, Alger: Enterprise Nationale du Livre, 1988, s.15.
[242] Selim Hilmi Özkan, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", *Avrasya Etüdleri*, C.40, S.2, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 2011, s.291.
[243] Serhat Kuzucu, "XVIII. Yüzyılda Uluslararası Bir Sorun Olarak Garp Ocaklarının Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, C.9, S.17, 2015, s.173.
[244] Meray, *a.g.m.*, s.115.

edilmemiş, aynı zamanda doğrudan desteklenmiş ve himaye edilmiştir.[245] Ayrıca, Cezayir dayılarının talepleri doğrultusunda, korsanlık faaliyetlerinin sürdürülmesi için gereken mühimmat ve diğer malzemeleri temin ederek eyalete düzenli destek sağlamıştır.[246]

Osmanlı Devleti, Cezayirli korsanların faaliyetlerini diplomatik bir araç olarak değerlendirmiş ve bu faaliyetler üzerinden Batı Akdeniz havzasında ticaret yapan devletlerle ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu çerçevede Osmanlı yönetimi, Cezayir Eyaleti'ni, kendisiyle ticaret anlaşması bulunan devletlerin gemilerine yönelik korsanlık faaliyetlerinden alıkoymaya çalışmış; bu ülkelere ait ticaret gemilerinin Akdeniz'de güvenli bir şekilde faaliyet göstermesini garanti altına almıştır. Buna karşılık, Osmanlı Devleti ile herhangi bir anlaşması ya da diplomatik bağı bulunmayan devletlerin gemilerine yönelik korsan saldırılarına ise çoğu zaman göz yummuştur.[247] Osmanlı Devleti, kendi egemenliği altındaki sularda ticaret yapan Avrupa devletlerine çeşitli imtiyazlar tanıyan çok sayıda antlaşma ve sözleşme imzalamıştır. Bu çerçevede Cenevizliler, Venedikliler, Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılarla ticari ilişkileri düzenleyen antlaşmalar yapılmış; böylelikle Hristiyan devletlerle çeşitli ittifak ve diplomatik bağlar tesis edilmiştir. Söz konusu antlaşmalar uyarınca, Osmanlı liman şehirlerine giriş ve çıkışlar belirli izin belgelerine tabi tutulmuş, bu belgeler sayesinde Hristiyan ticaret gemileri Osmanlı karasularında serbestçe dolaşabilmiş ve önemli ticari ayrıcalıklardan yararlanmıştır.[248]

Batı Akdeniz havzasında korsanlık faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, Avrupalı büyük ticaret gemileri ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmış ve bu durum, onları Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı donanmasının

---

[245] Bu durum, Osmanlı Paris elçisi Muhib Efendi'nin Fransız başvekili yaptığı bir talepte açıkça görülmektedir. Muhib Efendi, Cezayir bayrağı taşıyan ve Ceneviz konsolosundan alınmış resmi bir belgeye sahip olan bir gemiye, Liporte Limanı'na ulaştıktan sonra el konulması üzerine, bu geminin serbest bırakılmasını talep etmiştir. *BOA*, HAT. 286/17182, 06 Muharrem 1226 (31 Ocak 1811). Bkz. Çetin, *a.g.t.,* s.12.

[246] Bu durum, Osmanlı hükümetinin Rusya'nın ilan ettiği savaş nedeniyle cihad faaliyetine katılacak askerlerin iaşesinin karşılanması amacıyla Cezayir, Tunus ve Trablusgarp dayılarına altı bin kese gümüş akçe ilişkin gönderdiği fermandan anlaşılmaktadır. *BOA*, C.ML. 469/20148, 29 Safer 1224 (15 Nisan 1809). Ayrıca, bu durum, Osmanlı hükümetinin Cezayir eyaletine yönelik desteğinin sürdüğünü gösteren ve hacı Hafız aracılığıyla bir kalyon ile cephane gönderilmesini konu alan Cezayir dayısına hitaben yazılmış bir yazışmada da açıkça görülmektedir. *BOA*, C.BH. 78/3743, 29 Rabiulevvel 1232 (16 Şubat 1817).

[247] Kuzucu, *a.g.m.*, s.173.

[248] *A.g.m.*, s.174.

koruyucu rolü öne çıkarken, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkeleriyle olan diplomatik ilişkilerinde de dikkat çekici bir gelişme yaşanmıştır. Özellikle Osmanlı ile Avrupa devletleri arasında imzalanan antlaşmaların sayısında yüksek bir artış olmuş; zira Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika sahillerinde faaliyet gösteren korsanlara karşı gemi güvenliğini sağlayabilecek tek siyasi otorite olarak görülmekteydi.[249]

Osmanlı yönetimi, kendisiyle antlaşma ilişkisi bulunan Avrupa devletlerine ait gemilere saldırılmaması hususunda Cezayirli korsanları sürekli olarak uyarmıştır. Bu durum, 24 Eylül 1796 tarihli bir belgede açıkça görülmektedir. Söz konusu belgede, Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya elçi olarak atanan Seyyid Ali Efendi'nin güvenliğinin sağlanması amacıyla, Cezayir dayısı Hasan Paşa ile Tunus ve Trablusgarp eyaletlerindeki korsan gemilerinin kaptanlarına doğrudan talimat verilmiştir. Belgede, Seyyid Ali Efendi'yi Marsilya Limanı'na götürüp ardından İstanbul'a dönecek olan Fransız gemisine yolculuğu boyunca hiçbir şekilde saldırıda bulunulmaması emredilmektedir.[250] Benzer bir durum, 16 Haziran 1797 tarihli bir fermanda da görülmektedir. Bu fermanda, İstanbul'dan Korfu Adası'na sürgün edilen 78 Hırvat'ı taşıyan Mato adlı gemiye karşı herhangi bir saldırı düzenlenmemesi hususunda, Cezayir Eyaleti'ndeki korsan gemilerinin kaptanlarına Osmanlı hükümeti tarafından kesin talimat gönderilmiştir.[251]

Osmanlı Devleti, yalnızca kendi diplomatlarının değil, Avrupa devletlerinin elçilerinin güvenliğine de özel bir önem atfetmiş ve özellikle Akdeniz'de seyahat eden diplomatik misyon temsilcilerinin Cezayirli korsanlar tarafından saldırıya uğramamaları için çeşitli tedbirler almıştır. Bu durum, 22 Şubat 1803 tarihli bir belgede açıkça görülmektedir. Söz konusu belgede, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletlerindeki korsan gemilerinin kaptanlarına hitaben kaleme alınan bir ferman yer almaktadır. Fermanda, İstanbul'da mukim Sicilya elçisi Dük Konstantino'nun, kızı, eşi ve üç hizmetkârı, deniz yoluyla Napoli'ye gitmeyi planladığı belirtilmekte; bu nedenle elçinin ve beraberindekilerin

[249] Mustafa Eravcı, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Cezayir-i Garp", *Gazi Akademik Bakış*, C.10, S.20, 2017, s.91-92.
[250] *BOA*, AE.SSLM.III. 106/6431, 21 Rabiulevvel 1211 (24 Eylül 1796).
[251] *BOA*, C.HR. 29/8276, 20 Zilhicce 1211 (16 Haziran 1797).

kullandığı gemi ve teknelere hiçbir şekilde saldırıda bulunulmaması, Napoli'ye gidiş ve dönüş yolculuklarının güvenlik içinde gerçekleşmesinin sağlanması emredilmektedir.[252]

Osmanlı merkezi idaresi tarafından Cezayirli korsanlara gönderilen fermanlarda, genellikle bazı temel hükümlere yer verilmiştir. Bu belgelerde, korsanlık faaliyetleri neticesinde ele geçirilen gemi ve malların asıl sahiplerine iade edilmesi,[253] esir alınan şahısların serbest bırakılması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.[254]

18. yüzyılın başlarından itibaren, Osmanlı merkezi otoritesinden uzak eyaletlerin sadakatinde bir zayıflama gözlemlenmiştir. Bu eyaletler, zamanla kendi iç işlerini yönetme konusunda daha bağımsız bir konuma gelmişlerdir. Bu durum, özellikle korsanlık faaliyetlerinde Osmanlı merkezinden gönderilen fermanlara tam anlamıyla riayet edilmemesine yol açmıştır. Eyaletlerin bu tür uygulamaları, Osmanlı Devleti'ni uluslararası alanda zaman zaman zor duruma düşürmüştür.[255] Osmanlı Devleti, Avrupa devletleriyle yaptığı anlaşmalara ciddi şekilde bağlı kalmayı taahhüt etmiş; bu kapsamda anlaşmalı devletlerin ticaret gemilerine, tüccarlarına ve yolcularına Akdeniz'de güvenlik garantisi vermiştir. Ancak bu durum Cezayir korsanlarının faaliyetlerini engellememiştir.[256] Cezayir, bu taahhütlere uyma konusunda yeterince disiplinli davranmamış, devlet devanı sürekli olarak anlaşmalara uyulması ve esirlerin serbest bırakılması için emirler vermiştir.[257] Buna rağmen Cezayir korsanları Osmanlı Devleti'nin antlaşmalarla güvence altına aldığı devletlerin gemilerine saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar, Osmanlı Devleti ile ilgili ülkeler arasında krizlere neden olmuştur.[258] Bu durum, Osmanlı Devleti'ni, kendisiyle antlaşmalı olan Avrupa devletlerinin gemilerine yönelik korsan saldırılarının yarattığı zararları tazmin etme yükümlülüğüyle karşı karşıya bırakmıştır. Ancak 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde,

---

[252] *BOA*, C.HR. 143/7117, 29 Şevval 1217 (22 Şubat 1803).
[253] Bu durum, Trablusgarp limanlarında bir Cezayir korsan gemisi tarafından alıkonulan bir İngiliz ticaret gemisine ait yük ve malların iade edilmesini emreden ve Cezayir dayısına hitaben yazılmış bir belgede de açıkça görülmektedir. *BOA*, C.HR. 11/537, 27 Rabiulahir 1227 (10 Mayıs 1812).
[254] Bu durum, Cezayir dayısına gönderilen ve Venedik'e ait bir geminin kaptanı ile mürettebatının esaretten serbest bırakılmasını emreden fermanda da açıkça görülmektedir. *BOA*, C.DH. 8/366, 20 Rabiulevvel 1216 (31 Temmuz 1801).
[255] Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C.4/2. s.254.
[256] Kuzucu, *a.g.m.*, s.174.
[257] Meray, *a.g.m.*, s. 170-171.
[258] Çetin, *a.g.t.*, s.13.

Osmanlı yönetimi önemli bir karar alarak, korsan saldırılarından zarar gören devletlere yönelik tazminatları kendi hazinesinden ödeyeceğini, bu ödemeleri daha sonra söz konusu korsanlığı gerçekleştiren eyaletten tahsil edeceğini ilan etmiştir.[259]

Cezayir korsanlarının saldırıları yalnızca Avrupa ticaret gemileriyle sınırlı kalmamış, Osmanlı Devleti'nin bayrağını taşıyan gemilere yönelik saldırılar da gerçekleştirilmiştir. Örneğin, 22 Eylül 1798 tarihli bir belgede, Cezayir korsanlarının Osmanlı bayrağı taşıyan bir gemiye saldırdığı ve bu geminin İspanya'daki Kadeks limanına yaklaşırken korsanlar tarafından soyulduğu belirtilmektedir. Gemide bulunan 80 Cenevizli yolcu esir alınmış, gemi ise terk edilmiştir. Bu durum karşısında, Ceneviz'in Paris'teki elçisi Osmanlı Devleti'nden esirlerin kurtarılması için yardım talebinde bulunmuştur.[260]

Cezayirli korsanların Avrupa ve Osmanlı ticaret gemilerine yönelik saldırılarının devam etmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti 2 Aralık 1815 tarihli bir belgede belirtildiği üzere, durumu kontrol altına almak amacıyla Mehmed Ağa'yı bir firkateynle birlikte görevlendirerek Cezayir korsan gemilerini yeniden düzenlemek ve disipline etmek istemiştir. Zira bu korsan gemileri, Batı Akdeniz'de hem Avrupa devletlerinin ticari çıkarlarını hem de Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini ciddi şekilde tehdit eder hale gelmişti.[261]

Her ne kadar Cezayir'in Avrupa devletlerine karşı yürüttüğü korsanlık faaliyetleri zaman zaman Osmanlı Devleti için sorunlar yaratmış olsa da bu faaliyetler Osmanlı'nın Akdeniz'deki ticaret yolları ve bölgesel kontrolünü korumasına katkı sağlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti, özellikle Batı Akdeniz havzasındaki konumunu güçlendirmiştir. Bu durum, İspanya, İngiltere, Portekiz ve Venedik gibi Avrupa devletlerinin Osmanlı varlığını bölgede sona erdirmeye yönelik ittifaklar kurma çabalarına karşı bir denge

[259] Kuzucu, *a.g.m.*, s.177-178.
[260] *BOA*, HAT. 142/5876, 11 Rabiulahir 1213 (22 Eylül 1798).
[261] *BOA*, HAT. 457/22514, 29 Zilhicce 1230 (02 Aralık 1815).

unsuru oluşturmuştur. Ayrıca, Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı hazinesine düzenli olarak ödediği yıllık vergi, devletin önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur.[262]

Cezayir Eyaleti, Osmanlı Devleti'nin Batı Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını korumanın ötesinde, Osmanlı donanmasına mensup gemilerin Avrupa korsanlarının saldırılarından korunmasını da sağlamaktaydı. Avrupa korsanlarının bölgedeki faaliyetleri, Osmanlı deniz ticaretine ve askeri varlığına yönelik ciddi bir tehdit unsuru teşkil etmekteydi. 30 Temmuz 1791 tarihli ve Cezayir ile Tunus deniz filosu komutanlarına gönderilen resmi fermanda, Akdeniz sularında seyreden Osmanlı gemilerinin, söz konusu korsan gemiler ve diğer düşman unsurlar tarafından saldırıya uğramasının önlenmesi; bu gemilere yaklaşılmaması ve herhangi bir saldırıda bulunulmaması kesin ve açık bir şekilde talimatlandırılmıştır.[263]

2.2. Akdeniz'de Etkin Güçlerle Cezayir Eyaleti Arasındaki İlişkiler

18. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere'de meydana gelen Sanayi Devrimi, dünya genelinde ekonomik güç dengelerini köklü biçimde değiştirmiştir. Bu devrim, Avrupa'yı küresel ticaretin merkezi hâline getirirken, Amerika Birleşik Devletleri de ticaret ve sanayi alanında kaydettiği başarılarla uluslararası arenada güçlü bir aktör olarak öne çıkmıştır. Böylece, dönemin en güçlü devletleriyle rekabet edebilecek bir konuma ulaşmıştır.[264] Bu doğrultuda, İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi Batı Akdeniz havzasının güçlü devletleri, bölgedeki ticaretlerini güçlendirmek amacıyla Kuzey Afrika sahil eyaletleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelmişlerdir. Bu devletler, özellikle ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak için bu eyaletlerle diplomatik temaslar kurmuş ve deniz güvenliği konusunda iş birliğini ön plana çıkarmışlardır.[265]

Bu dönemde Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin uzun süre çekinerek yaklaştığı gücünü ve itibarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Özellikle siyasi ve ekonomik

---

[262] Eravcı, *a.g.m.*, s.92-93.
[263] *BOA*, C.BH. 133/6463, 29 Zilkade 1205 (30 Temmuz 1791).
[264] Çetin, *a.g.t.*, s.41.
[265] Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 1964, s.176.

çıkar çatışmaları nedeniyle, Fransa ile İngiltere arasında Akdeniz'in batı havzasında nüfuz kazanma yarışı kızışmıştı. Viyana 2. Kuşatmasının ardından zor bir dönemece giren Osmanlı Devleti, uluslararası düzeyde güçlü müttefiklere ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu bağlamda, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletlerle iş birliğini sağlamanın ve bu ülkelerle yakın ilişkiler kurmanın yolu, onlara ekonomik ayrıcalıklar tanımaktan geçmekteydi.[266]

Avrupa devletleri, ticaret gemilerinin Akdeniz'de güvenli bir şekilde seyredebilmesini sağlamak amacıyla sık sık Osmanlı Devleti'nden korsanlığın önlenmesine yönelik anlaşmalar yapılması konusunda arabuluculuk talebinde bulunmaktaydılar. Osmanlı yönetimi, genellikle bu talepleri ve elçiler aracılığıyla iletilen şikâyetleri ciddiyetle ele almış, ancak pratikte korsanlık faaliyetlerini tamamen engelleyecek bir güce sahip olmadığını da belirtmiştir. Bu noktada Osmanlı Devleti, Cezayir eyaletinin dış ilişkilerinde büyük ölçüde serbest hareket ettiğini, korsanlığın eyaletin en önemli gelir kaynaklarından biri olduğunu ve bu nedenle tamamen yasaklanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.[267]

Avrupa devletleri, Osmanlı hükümetinin deniz güvenliğini sağlamada ve korsanlığı önlemede yetersiz kaldığını düşündüklerinde, Osmanlı aracılığına olan güvenlerini kaybetmiş ve doğrudan Cezayir Eyaleti ile diplomatik ilişki kurma yolunu tercih etmişlerdir.[268] Bu çerçevede, Cezayir dayıları, Osmanlı merkezi hükümetinden bağımsız olarak çeşitli Avrupa devletleriyle doğrudan antlaşmalar imzalamışlardır. Bu kapsamında bazı devletlere ticari imtiyazlar tanınmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Cezayir'e askerî ve maddi destek sağlama kapasitesinin giderek zayıflamasıyla doğrudan bağlantılıydı. Özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da güç dengelerinin değişmesi ve askeri üstünlük elde etmeleri karşısında, Cezayir Eyaleti kendi çıkarlarını koruyabilmek adına Fransa ve İngiltere gibi büyük güçlerle tek taraflı anlaşmalar yapmak zorunda kalmıştır.[269]

---

[266] Çetin, *a.g.t.*, s.41.
[267] Panzac, *a.g.e.*, s.11.
[268] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.82.
[269] Özdemir, *a.g.t.*, s. 260.

Avrupalılar, Cezayir Eyaleti ile deniz ticaretini güvence altına almak amacıyla farklı yollarla anlaşmalara gitmişlerdir. Askerî açıdan zayıf olan devletler, Akdeniz üzerinden geçen ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak için Cezayir'e yüksek miktarda yıllık vergi ödemeyi kabul etmişlerdir.[270] Buna karşılık, askerî açıdan güçlü olan devletler ise, Cezayir sahillerine yönelik sürekli saldırılar düzenleyerek, Cezayir'i kendilerine ticari ayrıcalıklar tanımaya zorlamışlardır. Bu siyaseti uygulayan ülkelerin başında ise İngiltere gelmekteydi.[271]

18. yüzyılın sonlarına kadar, Avrupa güçlerinin Akdeniz'deki etkisinin giderek artmasına rağmen, mevcut düzen büyük ölçüde devam etmiştir. 1776 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'den bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, Akdeniz'de yeni bir güç dengesi ortaya çıkmış. Bu gelişmenin ardından İngiltere, Amerikan ticaret gemilerine Akdeniz'de güvenli geçiş hakkı tanıyan izinleri iptal etmiş ve dolaylı olarak Cezayirli korsanları bu gemilere saldırmaları yönünde teşvik etmiştir. Bu durum, Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'de çok sayıda korsan saldırısına maruz kalmasına yol açmıştır.[272]

18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Akdeniz'de güç dengelerinin değişmeye başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Cezayir Eyaleti'ndeki korsanlık faaliyetlerine müdahale etme konusundaki etkinliğinin azalmasıyla birlikte, Cezayir'in dış ilişkilerinde özellikle Avrupa devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri ile önemli bir gelişim gözlemlenmiştir.[273]

2.2.1. Fransa ile İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin temelleri 16. yüzyılda atılmıştır. Osmanlı hâkimiyetinin, Fransa'nın yoğun ticaret faaliyetlerinde bulunduğu Akdeniz havzası ve Kuzey Afrika kıyılarına kadar genişlemesi, iki devlet arasında doğrudan temas kurulmasını zaruri kılmıştır.[274] Ortak siyasi çıkarların iki devleti

[270] Aslan, *a.g.t.*, s.33.
[271] Panzac, *a.g.e.*, s.35.
[272] Çetin, *a.g.t.*, s.42.
[273] Julien, *a.g.e.*, s.327-328.
[274] Çetin, *a.g.t.*, s.61.

yakınlaştırmasının ardından, ittifak kurmanın kaçınılmaz olduğu kanaatine varılmış, bu çerçevede Fransa Kralı I. François, 1536 yılında Jean De La Foret'i daimî elçi olarak İstanbul'a göndermiştir. Elçiye, Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman ile dostane ilişkiler kurulması ve ittifak şartlarının müzakeresi konusunda tam yetki verilmiştir.[275] Bu görevlendirme karşılık olarak, Osmanlı Devleti benzer bir diplomatik girişimde bulunmamıştır. Zira o dönemde Osmanlı diplomatik teamüllerine göre yabancı bir devlete elçi gönderilmesi, devletin zayıflığına işaret eden bir taviz olarak değerlendirilmekteydi. Bu nedenle Osmanlı yönetimi, Fransa'ya elçi atama yoluna gitmemişti. Bu anlayış doğrultusunda, Fransa ile ilişkilerde bir kriz veya savaş durumu ortaya çıktığında, İstanbul'daki Fransız elçisi devlet tarafından resmî bir temsilci olarak görüldüğü için hapse atılabiliyordu. Bu uygulama, herhangi bir değişikliğe uğramadan III. Selim dönemine kadar sürdürülmüştür.[276]

Cezayir Eyaleti ile Fransa arasındaki diplomatik ilişkilerin şekillenmeye başlaması, büyük ölçüde Fransa'nın Osmanlı Devleti ile kurmuş olduğu ilişkilerin seyrine bağlı olarak gelişmiştir. Bu doğrultuda, Cezayir-Fransa ilişkilerinin temelleri de 16. yüzyılda atılmaya başlanmıştır.[277] Söz konusu ilişkiler başlangıcından 19. yüzyıla kadar uzanan süreçte, zaman zaman gerginliklerle, zaman zaman ise barış ve iş birliğiyle şekillenmiş çok yönlü bir seyir izlemiştir.[278] 1578 yılından itibaren, Fransa ile Cezayir arasında imzalanan bir anlaşma doğrultusunda, Fransa'ya mercan avcılığı konusunda çeşitli imtiyazlar tanınmıştır. Bu çerçevede Fransa, Annaba şehri yakınlarında "Bastion" adlı bir ticaret ve savunma üssü inşa etme hakkı elde etmiş, karşılığında ise düzenli olarak vergi ödemeyi kabul etmiştir.[279] Ayrıca, Cezayir Eyaleti, Osmanlı Devleti ile koordineli şekilde, Fransa'ya kendi sahil bölgelerinde çeşitli imtiyazlar tanımış. Mercan avcılığına verilen iznin yanı sıra, Fransa'nın Cezayir'de bir ticarethane açmasına ve bir konsolos bulundurmasına da müsaade edilmiştir. Bu ayrıcalıklar karşılığında Fransa'nın, yürüttüğü

[275] Saint Priest, François-Emmanuel, *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant*, Paris: Ernest Leroux:, 1877, s.181.
[276] G. R. Berridge, "Diplomatic Integration with Europe before Selim III", *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional,* İngiltere: Palgrave Macmillan, 2004, s.114-115.
[277] Çetin, *a.g.t.*, s.63.
[278] Mouhammed Medah, "Vaki'u'l-alakat es-siyasiyye el-Cezairiyye'l-Feransiyye hilal el-karn el-thamin 'aşar*", AL-Ibar From Historical And Archaeological Studies,* C.1, S.2, Algérie: Université Ibn Khaldoun de Tiaret, 2018, s.310.
[279] Çetin, *a.g.t.*, s.63.

tüm ticari faaliyetler için belirli vergiler ödemesi ve Cezayir'e hediyeler sunması şart koşulmuştur.[280] Bu bağlamda, Fransız konsolosu Charles Philippe Valliere, 1781 yılında Cezayir'deki görevinde kaleme aldığı anılarında, Fransa hükümeti ile Cezayir arasında uzun süreli olarak devam eden barış antlaşmalarının imzalanmasını Fransa adına bir zafer olarak değerlendirmiştir. Valliere'e göre, bu antlaşmalar sayesinde Fransa'nın elde ettiği ayrıcalıklar ve imtiyazlar, özellikle Akdeniz ticareti üzerinde geniş bir etki ve kontrol sağlamıştır.[281]

Uzun yıllar boyunca Cezayir ile Fransa arasındaki ilişkiler, büyük ölçüde korsanlık faaliyetleri tarafından şekillendirilmiştir. Cezayirli korsanlar, Akdeniz'de seyreden Fransız ticaret gemilerine sık sık saldırılar düzenlemekte ve bu gemilerin mürettebatlarını esir almaktaydılar. Bu durum, Fransa'nın Osmanlı Devleti ile sahip olduğu antlaşmalara dayanarak, Fransız büyükelçisinin İstanbul'daki Osmanlı yönetimine sürekli şikâyetlerde bulunmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti ise, bu diplomatik şikâyetler doğrultusunda, Cezayirli korsanları uyarmış ve özellikle Fransız esirlerin serbest bırakılmasını talep ediyordu. Ancak 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Osmanlı merkezi yönetimi, Fransa'ya karşı düzenlenen korsanlık faaliyetlerine göz yummaya başlamıştır. Bunun temel nedeni, korsanlığın Cezayir Eyaleti için önemli bir gelir kaynağı hâline gelmiş olmasıdır.[282]

Her ne kadar Cezayir ile Fransa arasındaki ilişkiler zaman zaman gerginlik yaşamış olsa da bu ilişkiler Fransız Devrimi döneminde olumlu bir yönde gelişme göstermiştir. Cezayir, Avrupa'nın Fransa'ya uyguladığı abluka sırasında Fransız Cumhuriyeti'ni tanımış ve bu süreçte iki taraf arasında dostane ilişkiler kurulmuştur.[283] Bu dönemde, Cezayir, Avrupa ablukası altındaki Fransa'ya hububat sağlayan tek kaynak haline gelmiştir.[284]

---

[280] Aslan, *a.g.t.*, s.35.
[281] Lucien Chaillou*, L'Algérie en 1781 / mémoire du consul C.-Ph. Vallière*, Toulon: Imprimerie Nouvelle, 1974, s.48.
[282] Panzac, *a.g.e.*, s.28.
[283] Medah, *a.g.m.*, s.311.
[284] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.72.

1798 yılında Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine, Osmanlı hükümetinin talebi doğrultusunda, Cezayir dayısı Hasan Paşa, Akdeniz'deki tüm Fransız ticaret gemilerine el konulmasını, bu gemilere yönelik baskınlar düzenlenmesini ve askeri ikmal yollarının kesilmesini emretmiştir. Özellikle Toulon limanından ve diğer Fransız limanlarından İskenderiye'ye doğru yola çıkan askerî sevkiyatların engellenmesi hedeflenmiştir.[285] Bu gelişmeler neticesinde, Cezayir ile Fransa arasındaki diplomatik ilişkiler tamamen kopmuştur. Ancak Fransa'nın Mısır'dan çekildiği 1801 yılından itibaren, Cezayir-Fransa ilişkileri yeniden ve kademeli biçimde şekillenmeye başlamıştır.[286] Amerikan konsolosu James Leander Cathcart, bu ilişkileri değerlendirirken, Fransa'nın diğer tüm devletlerden daha fazla Cezayir'e yakın olduğunu ve her daim bu yakınlığı sürdürmeye çalıştığını belirtmiştir. Fransa'nın temel amacı, Cezayir'deki çıkarlarının devamını sağlamak ve diğer devletlere kıyasla ayrıcalıklı ticari ve diplomatik imtiyazlar elde etmek olmuştur.[287]

2.2.2. İngiltere ile İlişkiler

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki diplomatik ilişkiler, çeşitli gelişmelerin ardından resmiyet kazanmış ve 1575 yılında William Harborne'in İstanbul'a ilk İngiliz elçisi olarak atanmasıyla resmen başlamıştır.[288] Ancak bu diplomatik gelişmeye ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden Akdeniz'de ticaret yapma imtiyazlarını elde etmesine rağmen, imzalanan ticaret anlaşması tek başına İngiliz gemilerini Kuzey Afrika sahillerinden gelen korsan saldırılarına karşı korumakta yetersiz kalmıştır. Bu tehdidi bertaraf etmek amacıyla İngiltere, Cezayir dayısı ile de doğrudan antlaşmalar imzalamak zorunda kalmış ve bu süreçte savaşların yüksek maliyetinden kaçınmak adına çeşitli tavizler vermiş, ayrıca vergi ödemeyi kabul etmiştir.[289] Cezayir ile İngiltere arasındaki ilişkiler, büyük ölçüde karşılıklı çıkarların gözetilmesine dayanmaktaydı. Bu ilişki, aynı zamanda İngiltere açısından Akdeniz bölgesindeki nüfuzunu pekiştirme fırsatı olarak görülmekteydi. Ayrıca, bölgede tek başına nüfuz sahibi olabilmek adına, Cezayir ile

[285] *BOA*, C.HR. 15/748, 29 Safer 1213 (12 Ağustos 1798).
[286] Aslan, *a.g.t.*, s.38.
[287] Cathcart, *a.g.e.*, s.213.
[288] Arthur Leon Horniker, "William Harborne and the Beginning of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations", *The Journal of Modern History*, C.14, S.3, Chicago: University of Chicago Press, 1942, s. 290.
[289] Gale, *a.g.t.*, s.11.

Fransa arasındaki ilişkileri bozmaya çalışmış, bu doğrultuda da Cezayir eyaletindeki konsolosları aracılığıyla faaliyet yürütmüştür.[290] Söz konusu konsolosların atanma hakkı, 1580 yılında İngiltere ile Cezayir Eyaleti arasında imzalanan antlaşmayla İngiltere'ye tanınmıştı. Bunun yanı sıra, Cezayirli korsanların İngiliz ticaret gemilerine saldırmasını ve mürettebatını esir alarak satmasını da yasaklamaktaydı.[291]

İngiltere ile Cezayir Eyaleti arasındaki yakınlaşmanın en önemli sebeplerinden biri, Cezayir'in silah sanayi alanındaki ciddi yetersizliğiydi. Bu eksikliği gidermek amacıyla Cezayir, İngiltere ile çeşitli ticaret anlaşmaları yaparak ihtiyaç duyduğu savaş malzemelerini temin etmeye çalıştı. Bu çerçevede İngiliz tüccarlar, Cezayir ile önemli miktarlarda ticaret yaparak silah, barut, mühimmat ve bazı baharat türlerini ihraç ediyorlardı. Avrupa'nın diğer devletlerinin Cezayir'e savaş malzemeleri satışını reddetmesi, İngiltere açısından bu boşluğu değerlendirme fırsatı sundu. İngiltere, bu avantajı lehine kullanarak Cezayir'den başta buğday olmak üzere, zeytinyağı, deri, yün, portakal ve limon gibi ürünleri elde etmekteydi.[292] Her ne kadar bu ürünlerin diğer devletlere satışı yasaklanmış olsa da Cezayir yönetimi, İngiltere'ye bu ürünlerin ihracatına, karşılığında mühimmat temin etmesi şartıyla müsamaha göstermekteydi.[293]

İngiltere, tahıl, buğday ve çeşitli sebze türleri de dâhil olmak üzere temel gıda ihtiyaçlarının önemli bir kısmını Cezayir Eyaleti'nden temin ettiğinden, ekonomik çıkarlarını güvence altına alabilmek amacıyla Cezayir ile dengeli ve istikrarlı ilişkiler sürdürmeye büyük önem atfetmekteydi.[294] Ancak, Her ne kadar İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında korsanlığı yasaklayan antlaşmalar mevcut olsa da, Cezayirli korsanların faaliyetleri İngiltere'nin güney kıyılarına kadar uzanmış, Akdeniz'de seyreden İngiliz ticaret gemileri korsanlar tarafından hedef alınmıştır. Cezayirli korsanlar, ele geçirdikleri gemilere ve yüklerine el koymuş, mürettebatı ise esir alarak köle pazarlarında satmışlardır. Bu durum, İngiltere'nin Osmanlı hükümetine sürekli şikâyetlerde

[290] Shaler, *a.g.e.*, s.113.
[291] Aslan, *a.g.t.*, s.46.
[292] De Grammont, *a.g.e.*, s.137.
[293] İlter, *a.g.e.*, C.1., s.172.
[294] Julie Kalman, "Competitive imperialism in the early nineteenth-century Mediterranean", *The Historical Journal*, C.63, S.5, England: Cambridge University Press, 2020, s.1165.

bulunmasına neden olmuş, zira korsanlık faaliyetleri Osmanlı-İngiliz antlaşmalarına aykırı olmasına rağmen kesintisiz bir şekilde devam etmiştir.[295]

Cezayirli korsanların İngiliz ticaret gemilerine yönelik saldırıları sürekli bir tehdit oluşturmaya devam etmişse de İngiltere'nin Cezayir Eyaleti ile olan ilişkilerini sürdürmek kendi çıkarları açısından önemliydi. Zira düşmanlarının sayısının artması, Akdeniz'deki ekonomik çıkarlar üzerindeki rekabetin şiddetlenmesine yol açacak ve bu da özellikle Fransa ile olan büyük rekabetinde İngiltere'nin konumunu zayıflatabilirdi. Bu nedenle İngiliz diplomatları, Akdeniz'deki çıkarlarını korumak amacıyla, Cezayir Eyaleti ile yaşanabilecek olası anlaşmazlık ya da saldırılarda temkinli ve itidalli bir siyaset izlemeyi tercih ettiler. Bu yaklaşım, yaşanabilecek sorunların büyüyerek savaşa dönüşmesini önleme gayesini taşımaktaydı. Cezayir yöneticileri de bu durumu fark etmiş ve söz konusu hassasiyeti ustalıkla değerlendirmişlerdir. Nitekim önemsiz gibi görülebilecek bazı meseleler, abartılı bir biçimde ele alınarak İngiltere üzerinde baskı oluşturulmuş ve çoğu zaman Cezayir dayısı tarafından bazı imtiyazlar ya da tavizler talep edilmiştir.[296]

İngiltere, Cezayir ile olan diplomatik ilişkilerini zarar vermemek ve Akdeniz'deki ekonomik çıkarlarının devamlılığını sağlamak amacıyla, Cezayir dayısına düzenli biçimde çeşitli hediyeler sunmaya özen göstermekteydi. Bu bağlamda, yalnızca 1759 ile 1789 yılları arasında dayıya verilen hediyelerin toplam değeri yaklaşık 24.000 sterline ulaşmıştır.[297]

İngiltere'nin, başlıca rakibi olan Fransa'ya karşı denizlerde kazandığı zaferler, ülkenin Akdeniz'deki nüfuzunu önemli ölçüde artırmış ve bu durum Cezayir Eyaleti nezdindeki konumunu da güçlendirmiştir. Nitekim 1807 yılında İngiltere, Cezayir'in doğusundaki

[295] Aslan, *a.g.t.*, s. 46-47.
[296] Gale, *a.g.t.*, s.63.
[297] Aslan, *a.g.t.*, s.47.

El-Kala şehrinde mercan avcılığı imtiyazını 10 yıl süreyle elde etmiş; bunun karşılığında Cezayir'e 10 bin sterlin ödeme yapmıştır.[298]

Diğer yandan, İngiltere ile Portekiz arasında 18. yüzyıl boyunca sürdürülen müttefiklik ilişkileri çerçevesinde, İngiliz diplomasisi hem kendi ekonomik çıkarları hem de Cezayir ile olan ilişkilerinin devamlılığını gözeterek, Cezayir ile Portekiz arasında bir barış antlaşması imzalanması için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu antlaşma sayesinde Portekiz, Akdeniz ticaretinde önemli bir çıkış noktasına sahip olmuş; böylece Fransız ve İspanyol denetiminden kısmen uzaklaşarak bağımsız bir ticari varlık kazanmıştır.[299]

19. yüzyıl başlarında, Avrupa'da süregelen savaşlar nedeniyle Akdeniz bölgesinde ticaret yapan Avrupa devletleri, Cezayir ile yapılan antlaşmalar çerçevesinde ödemesi gereken yıllık vergileri ödemekte zorlanmışlardır. Bu durum, Cezayir Eyaleti'nde deniz faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin azalması tehdidini doğurmuştur. Bu bağlamda, İngiltere 1810 yılında, Cezayir'in askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üç büyük savaş gemisini mühimmat, silah ve cephane ile donatarak teslim etmiştir.[300]

İngiltere'nin Cezayir'e gönderdiği hediyeler ve yapılan anlaşmalara rağmen korsanlık faaliyetleri durmamıştır. Akdeniz'de güç dengelerinin değişmesi, Cezayir'in zayıflaması ve İngiltere'nin güçlenmesiyle birlikte, İngiltere Cezayir ile olan önceki anlaşmalarını göz ardı ederek ilişkilerini farklı bir boyuta taşımaya başlamıştır.[301] İngiltere, Osmanlı yönetimine korsanlık faaliyetlerinin durdurulması gerektiğine dair açık tehditler göndermiştir. Ancak Osmanlı Devleti, bu tür askeri hareketlere müdahale edilemeyeceğini belirterek yanıt vermiştir.[302] Bu durum, İngiliz donanmasının Cezayir

[298] Bernard Cottret*, Histoire de l'Angleterre. De Guillaume le Conquérant à nos jours*, Paris: Tallandier, 2007, s.187.
[299] Spencer*, a.g.e.*, s.188.
[300] *A.g.e*., s.137.
[301] Bu durum, İstanbul'daki İngiliz elçisinin Osmanlı hükümetine gönderdiği raporda da açıkça görülmektedir. Elçi, raporunda, Cezayir korsanlarının saldırılarından korunması amacıyla Santarona Adası'ndan hareket edecek bir geminin güvenliğini sağlamak için kendisine düşen tüm emirleri yerine getirmeye hazır olduğunu bildirmiştir. Bu durum, İngiliz gemilerine yönelik korsanlık faaliyetlerinin sürdüğünü göstermektedir. *BOA*, C.HR., 133/6609, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).
[302] Bu durum, Osmanlı hükümetinin, Cezayir'in Avrupa devletleriyle anlaşma yapma ve bu anlaşmaları sona erdirme konusunda bağımsız olduğunu; İngiltere ile akdedilen antlaşmaların Osmanlı Devleti'yle doğrudan bir ilgisinin bulunmadığını bildirdiği belgede açıkça ifade edilmektedir. *BOA*, HAT. 455/22486, 9 Zilkade 1231 (1 Ekim 1816).

kıyılarına yönelik çeşitli saldırılarına yol açmıştır. Bunlar arasında en etkili olanı, 1816 yılında Lord Exmouth komutasındaki saldırı olup, bu saldırı sonucunda Cezayir'de bir barış antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı hükümeti ise bu antlaşmaya müdahale etmeyi reddetmiş; antlaşma kapsamında Cezayir'de tutuklu bulunan İngiliz esirler, 50 kuruş karşılığında serbest bırakılmıştır.[303]

2.2.3. İspanya ile İlişkiler

16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın sonlarına kadar uzanan uzun bir dönem boyunca, Cezayir ile İspanya arasındaki ilişkiler sürekli bir çatışma içerisinde geçmiştir. Bu dönemde her iki taraf da Akdeniz'de üstünlük kurma mücadelesi yürütmüş, karşılıklı olarak uygulanan ablukalar, korsanlık faaliyetleri ve askerî saldırılar adeta sıradanlaşarak bu ilişkinin karakteristik unsurları hâline gelmiştir.[304]

Vahran ve Mersalkebir'in İspanyol işgalinden kurtarılma meselesi, 18. yüzyıl boyunca Cezayir dayıların en önemli siyasi ve askerî gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu iki liman kenti, yalnızca stratejik konumları açısından değil, aynı zamanda Kuzey Afrika'nın en önemli ticaret merkezlerinden biri olmaları nedeniyle büyük önem arz etmekteydi. Cezayirliler her ne kadar 1707 yılında bu bölgeleri İspanyol işgalinden kurtarmayı başarmışlarsa da 1732 yılında Kont de Montemar komutasındaki İspanyol kuvvetleri Vahran ve çevresini yeniden ele geçirmeyi başarmıştır.[305] 1766 yılına gelindiğinde, Cezayir Eyaleti yönetimine Mehmed Paşa'nın geçmesiyle birlikte, Cezayir ile İspanya arasındaki ilişkiler ciddi bir gerilim dönemine girdi. Bu gerginliğin temelinde, dayı Mehmed Paşa'nın İspanyollara yönelik sürekli saldırı emirleri yer almaktaydı. Nitekim dayı, yalnızca Vahran şehrini kuşatmakla yetinmemiş, aynı zamanda Cezayirli korsanları İspanyol kıyılarına ve ticaret gemilerine yönelik saldırılara teşvik etmiştir. Bu siyaset neticesinde, Cezayir'de bulunan İspanyol esirlerin sayısı on bine kadar yükselmiştir.[306]

[303] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.88.
[304] Aslan, *a.g.t.*, s.40.
[305] Camille Kehl, *Oran et l'Oranie avant l' occupation française*, Paris: Christian Lacour, 1996, s.25.
[306] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.41.

İspanya, Cezayirli korsanların sürekli gerçekleştirdiği saldırılara karşılık olarak Cezayir şehrine yönelik askerî harekâtlar düzenlemiş ve şehri kuşatma altına almıştır. Ancak dayı Mehmed Paşa, İspanya'nın Vahran ve Mersalkebir'i işgali devam ettiği sürece herhangi bir barış anlaşması yapmayı reddetmiştir. 1775 yılında General Oreilly komutasında gerçekleştirilen İspanyol seferinde Cezayir şehri bombalanmış, fakat Cezayir halkının kararlı direnişi, askeri gücü ve deniz savaşlarındaki başarısı nedeniyle İspanyol kuvvetleri ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır.[307] Bu büyük zafer, Osmanlı hükümeti tarafından İstanbul'da büyük bir memnuniyetle karşılandı. Sultan I. Abdülhamid, Cezayir'in İspanya'ya karşı elde ettiği başarıdan duyduğu memnuniyeti dile getirdi ve bu zaferin desteklenmesi ile daha da pekiştirilmesi amacıyla değerli hediyeler gönderilmesini emretmişti.[308] Ayrıca, Osmanlı hükümeti, İspanya'ya karşı yürütülen mücadelede Cezayir'i istihbarat bakımından da destekleme kararı alarak, İspanya hakkında elde edilen bilgilerin Cezayir'e aktarılmasını sağlamıştır.[309]

Cezayir korsanlarının İspanya kıyılarına yönelik sürekli saldırıları nedeniyle, İspanyollar Osmanlı Devleti'ne resmi şikâyette bulunarak, Osmanlı yönetiminden Cezayir Eyaleti'ne bu saldırıların durdurulması yönünde emir vermesini talep etmişlerdir.[310]

Osmanlı Hükümeti ile İspanya arasında diplomatik ilişkiler görece geç bir dönemde tesis edilmiştir. Bu bağlamda, iki taraf arasında ilk dostluk antlaşması 1782 yılında imzalanmış,[311] bu doğrultuda İspanya, İstanbul'a elçisi Bouligny'i göndermiştir. Elçi, imzalanacak olan antlaşmaya Garp ocakların de taraf olarak dâhil edilmesini talep etmişse de Osmanlı Hükümeti bu talebi reddetmiştir. Gerekçesi olarak, Garp ocaklarının dış ilişkilerini kendi iradeleriyle yürütme serbestisine sahip olduğu, dolayısıyla herhangi bir

[307] Charles Feraud, "les trois attaques des Espagnols contre Alger au 18ème siècle", *Revue Africaine*, C.20, Alger: Société historique algérienne, 1876, s.300-301.
[308] Aslan, *a.g.t.*, s.41.
[309] Bu durum, İspanya'nın Cezayir kıyılarına saldırı niyetini ortaya koyan ve Dayı'yı barış anlaşmasını kabul etmeye zorlamayı amaçlayan belgede de açıkça görülmektedir. *BOA*, HAT, 145/22, 29 Safer 1198 (23 Ocak 1784).
[310] Bu durum, Cezayir'in İspanya kıyılarına saldırısının ardından İspanya'nın Osmanlı Devleti'nden Cezayir'e saldırıları durdurması yönünde emir vermesini talep etmesiyle belirginleşmektedir. Osmanlı hükümeti, İspanya'nın talebi üzerine 1781 ve 1782 yıllarında İspanya ile Cezayir arasında barış fermanları Cezayir'e göndermiştir. Bkz. Aslan, *a.g.t.*, s.41.
[311] Bu durum, Osmanlı Devleti ile İspanya arasında yirmi bir maddeden oluşan tarafsızlık antlaşmasının imzalanmasıyla da açıkça ortaya konulmaktadır. *BOA*, HAT, 1429/58516, 26 Zilkade 1196 (2 Kasım 1782).

barış antlaşmasını imzalama hususunda da bağımsız davrandıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı Hükümeti, söz konusu eyaletleri İspanya ile barış yapmaları yönünde teşvik etmek üzere bir ferman gönderebileceğini belirtmiştir.[312]

1783 ve 1784 yıllarında İspanya, Cezayir'e yönelik yeni askerî harekâtlar düzenleyerek topçu ateşiyle hedef almayı amaçlamıştır. Bu saldırılar, Don Antonio Barçelo komutasındaki İspanyol kuvvetleri tarafından yürütülmüştür. Ancak her iki sefer de Cezayir'in savunma gücü karşısında başarısızlıkla sonuçlanmış, İspanya ciddi ölçüde askerî ve lojistik kayıplar vermiştir.[313]

İspanya'nın Cezayir'e yönelik gerçekleştirdiği ardışık saldırıların başarısızlıkla sonuçlanması ve bu süreçte maruz kaldığı büyük askerî ve maddî kayıplar, İspanyol hükümetini askeri yöntemlerden vazgeçmeye ve diplomatik girişimlere yönelmeye sevk etmiştir. İspanya'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı sürekli şikâyetler, Osmanlı hükümetini Cezayir-İspanya arasındaki çatışmalara çözüm bulma arayışına itmiştir. Ancak bu çabalar, İspanya'nın hâlâ Vahran şehrini işgali altında tutması nedeniyle, Cezayir dayısı Mehmed Paşa tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Dayı, işgal devam ettikçe herhangi bir müzakere ya da uzlaşma zemininin mümkün olamayacağını savunmuştur.[314]

İspanya'nın Cezayir'e yönelik tekrar eden askerî harekâtlarının başarısızlıkla sonuçlanması ve Osmanlı hükümetinden arzu edilen diplomatik desteği temin edememesi, İspanyol tarafını yeni bir stratejiye yöneltmişti. Bu bağlamda, İspanya hükümeti doğrudan Cezayir dayısı ile temasa geçerek bir barış anlaşması imzalama girişiminde bulunmuştu. Bu doğrultuda, 5 Haziran 1785 tarihinde bir İspanyol heyeti Cezayir'e ulaştı ve doğrudan Dayı ile müzakerelere başlamıştır.[315] Müzakereler neticesinde, Cezayir dayısının öne sürdüğü temel şartlar İspanyol heyeti tarafından kabul edildi. Bu şartlar arasında İspanya'nın Vahran ve Mersalkebir'den tamamen çekilmesi ve

[312] Osmanlı Devleti ile İspanya arasında imzalanan antlaşmanın 17. maddesinde, "antlaşmalar konusundaki iradenin kendilerine ait olduğu" belirtilmiş; dostane ilişkilerin tavsiye edileceği ve bir anlaşma yapılmasının talep edileceği ifade edilmiştir. *BOA*, HAT, 1430/58525, 6 Şevval 1196 (14 Eylül 1782).
[313] Lespès René, "Oran, ville et port avant l'occupation française (1831)", *Revue Africaine*, C.75, Alger: Société historique algérienne, 1934, s. 279.
[314] Aslan, *a.g.t.*, s.43.
[315] De Grammont, *a.g.e.*, s.338.

Cezayir'in savaş sürecinde uğradığı kayıpların telafisi amacıyla askeri malzeme gönderilmesi yer almaktaydı.[316] Taraflar arasında nihai barış antlaşması 14 Haziran 1785 tarihinde resmen imzalanarak yürürlüğe girmiştir.[317]

Her ne kadar taraflar arasında imzalanan antlaşma çerçevesinde İspanya'nın Vahran ve Mersalkebir'i Cezayir'e devretmesi öngörülmüş olsa da İspanya bu yükümlülüğünü fiilen yerine getirmedi. Bu durum, Cezayir tarafında antlaşmanın ihlali olarak değerlendirilmiş ve akabinde Cezayirli korsanlar İspanyol gemilerine yönelik saldırılarına yeniden başlamışlardır.[318]

1789 yılına gelindiğinde Avrupa'da çatışmaların ve savaşların şiddetlenmesiyle birlikte, İspanya kendisini kritik bir tercih noktasında bulmuştur. Bu tercihlerden ilki, Cezayir Eyaleti'nin denizden yürüttüğü sürekli saldırılardan kurtulmak için Vahran'dan çekilmek ve tüm gücünü Avrupa'daki gelişmelere, özellikle de Fransa'da patlak veren devrim tehlikesine karşı yoğunlaştırmak idi. Diğer ihtimal ise, Vahran'ı elde tutarak hem Cezayir'e hem de Avrupa'da ortaya çıkan Fransız tehdidine karşı iki cephede birden mücadele etmeyi sürdürmekti. Ancak bu ikinci seçenek İspanya için oldukça maliyetli ve zorlayıcıydı. Neticede İspanya, Fransa'ya karşı kurulan Avrupa koalisyonuna katılarak devrim tehlikesine karşı pozisyon almayı tercih etmiştir.[319] Ayrıca, 1790 yılında meydana gelen şiddetli deprem, Vahran şehrinin surlarının büyük ölçüde yıkılmasına neden olmuş, bu durum da şehri yeniden ele geçirmek isteyen Cezayirli askerler için önemli bir fırsat doğurmuştur.[320] Bu gelişmelerin ardından zorlayıcı askerî ve siyasî koşullar karşısında kalan İspanya, 1791 yılında Vahran ve Mersalkebir'i Cezayir dayısına teslim etmeyi kabul etmiş ve taraflar arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma kapsamında, İspanya Vahran'da bir ticarethane kurma, Cezayir eyaletinin batı kıyılarında

[316] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.67.
[317] De Grammont, *a.g.e.*, s.338.
[318] Bu durum, Kaptan Hasan'ın, Cezayir'den İskenderiye'ye gelen bir ticaret gemisinden edindiği bilgilere dayanan belgede açıkça görülmektedir. Söz konusu belgede, Cezayirlilerin İspanyol donanmasıyla girdikleri bir deniz muharebesinde İspanya'ya ait 40 gemiyi batırdığı ve 18 gemiyi ganimet olarak ele geçirdiği bildirilmektedir. *BOA*, HAT, 1451/29, 10 Recep 1203 (6 Nisan 1789).
[319] Belbraouate Benattou, "The Peace Treaty between Algeria and Spain in 1791", *Oussour Al-Jadida*, C.10, S.2, Algérie: Université Oran 1 Ahmed Ben bella, 2020, s.252.
[320] Panzac, *a.g.e.*, s.39-40.

mercan avcılığı yapma ve bu bölgeden buğday ile arpa gibi bazı tahıl ürünlerini temin etme gibi ekonomik ayrıcalıklar elde etmiştir.[321]

2.2.4. Amerika Birleşik Devletleri ile İlişkiler

1774 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı ilan etmesinin ardından, İngiltere Akdeniz'deki Amerikan ticaret gemilerine sağladığı korumayı da resmen kaldırmıştır.[322] Bu gelişme, Amerikan ticaret filosunu büyük bir güvenlik açığıyla karşı karşıya bırakmıştır. 1783 yılında Amerika'nın bağımsızlığının uluslararası düzeyde tanınmasının ardından, Amerikan gemileri artık İngiliz bayrağı yerine kendi millî bayraklarını kullanmaya başlamıştır.[323]

Bu dönemde Cezayir Eyaleti'nin dış politikasında iki temel ilke hâkimdi. Birincisi, herhangi bir devlet, Cezayir ile dostluk ve barış antlaşması imzalanmadığı sürece düşman olarak kabul edilmekteydi. İkinci ilkeye göre ise, Cezayir'in Batı Akdeniz üzerindeki egemenliğini tanımayan hiçbir antlaşma geçerli sayılmamakta ve Cezayir tarafından reddedilmekteydi.[324] Bu nedenle, Amerika ile herhangi bir dostluk veya barış anlaşması imzalanmamış olması, Amerikan ticaret gemilerini Cezayirli korsanların tehdidi altına sokmuş ve bu gemiler, Akdeniz'de ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır.[325]

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Amerikan Kongresi, Amerika'nın Akdeniz'deki ticaretini koruma zorunluluğu doğrultusunda Avrupa devletleri ve Garp ocaklarıyla müzakere etmek üzere bir heyeti Paris'e gönderme kararı almış. Bu heyet, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda oynadıkları önemli roller dolayısıyla Amerikan toplumunda yüksek bir itibara sahip olan John Adams, Thomas Jefferson ve Benjamin Franklin'den oluşmaktaydı. Ancak bu diplomatik girişimler devam ederken, 25 Temmuz 1785 tarihinde, Akdeniz'de seyreden ve Boston'dan gelen iki Amerikan ticaret gemisi, Maria

[321] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.68.
[322] Kurat, *a.g.m.*, s.177.
[323] Mine Erol, "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785-1816)", *Tarih Dergisi*, S.32, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979, s. 689.
[324] Spencer, *a.g.e.*, s.135-136.
[325] Kurat, *a.g.m.*, s.178.

ve Dolphin, Cezayirli korsanlar tarafından ele geçirildi. Gemilerdeki 21 kişilik mürettebat esir alındı.[326] Bu olay, Cezayir korsanlarının Amerikan gemilerine yönelik ilk doğrudan saldırısı olup, Cezayir'in Amerika'ya karşı fiilen savaş ilanı niteliği taşımaktaydı.[327] Bu olayın ardından, Amerika 1786 yılında tüccar John Lamb'i Cezayir'e göndererek esirlerin kurtarılması ve barışın sağlanması için müzakerelerde bulunmakla görevlendirdi. Ancak Lamb'in sunduğu teklif, Cezayir dayısı tarafından reddedildi.[328] Zira Amerikalı temsilci, dayının esirlerin serbest bırakılması karşılığında talep ettiği paraların ödenmesini ve diğer Avrupa devletlerinin de yerine getirdiği yıllık vergi yükümlülüğünü kabul etmemiştir.[329]

Amerika ile Cezayir arasında yaşanan bu sorunun değerlendirilmesinde, her iki tarafın da kendi perspektifleri açısından haklı gerekçelere sahip olduğu görülmektedir. Amerikalılar, Akdeniz'de serbest ticaret yapma haklarının bulunduğunu ve herhangi bir saldırıya uğramadan bu hakkı kullanmaları gerektiğini savunmaktaydılar. Buna karşılık, Cezayirliler ise, geleneksel olarak tanınan uygulamalara dayanarak, yabancı devletlerden yıllık bir vergi alınmasının kendi hakları olduğunu ifade etmekteydiler. Bu çerçevede, vergi ödemeyi reddeden devletlerin ticaret gemileri, Cezayir korsanları tarafından hedef alınmakta; gemilere el konulmakta ve mürettebat esir alınarak ganimet elde edilmekteydi.[330]

Amerika ile Cezayir arasında yürütülen doğrudan diplomatik müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri sorunu çözmek adına Osmanlı hükümetiyle doğrudan temas kurma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'yle bir barış antlaşması imzalanabilmesi için Fransa'nın aracılığına başvurulması planlanmıştır. Ancak bu girişim de başarısızlıkla sonuçlanmış; Amerika, Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini güvence altına alacak bir barış antlaşması elde etme hedefine ulaşamamıştır.[331]

---

[326] Erhan Çağrı, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Mağrib Ülkeleri ile İlişkileri (1776-1815)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.53, S.1, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1998, s.130.
[327] Spencer, *a.g.e.*, s.136.
[328] Kurat, *a.g.m.*, s.182.
[329] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.82.
[330] Çetin, *a.g.t.*, s.52-53.
[331] Kurat, *a.g.m.*, s.186.

Amerikan esirleri meselesi konusunda Cezayir ile ilgili olarak Amerikan karar mercileri arasında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Londra'daki Amerikan büyükelçisi John Adams, Cezayir dayısı ile bir barış antlaşması imzalanabilmesi için, diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi, talep edilen fidyenin ve yıllık verginin ödenmesi gerektiğini savunuyordu. Öte yandan, Paris'teki Amerikan büyükelçisi Thomas Jefferson ise farklı bir yaklaşımı benimsemekteydi. Jefferson'a göre, Cezayir dayısına para ödemek Amerika'nın şan ve şerefine uygun düşmeyen onur kırıcı bir davranıştı. Ayrıca, bu tür bir antlaşma kalıcı bir çözüm getirmeyecek; aksine sorunun yeniden gündeme gelmesine neden olacaktı. Jefferson, Cezayir'e karşı izlenmesi gereken en doğru yolun askeri güç kullanımı olduğunu düşünmekteydi.[332] Bu çerçevede, Cezayir'e karşı Avrupa ile Amerika arasında ortak bir deniz gücü kurulması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Jefferson'un bu teklifi, bazı küçük Avrupa devletleri tarafından olumlu karşılanmış olsa da Avrupa'daki büyük güçler sahibi olan İspanya, Fransa ve İngiltere bu öneriye kesin bir biçimde karşı çıkmışlardır.[333] Bu şekilde Jefferson'un Cezayir'e karşı askerî güç kullanma yönündeki tüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1789 yılında Amerika'ya dönen ve dışişleri bakanlığı görevine getirilen Jefferson, Cezayir'e karşı askerî güç kullanımını Amerikan Kongresi'nin değerlendirebileceği seçenekler arasında gündeme almıştır.[334] 1790 yılına gelindiğinde ise, Cezayir'deki Amerikan esirleri meselesi hâlâ çözülememiş olup Amerikan kamuoyunda giderek daha fazla rahatsızlık uyandırmaya başlamıştır. Bu durum karşısında Dışişleri Bakanı Thomas Jefferson, 27 Ekim 1790 tarihinde Başkan George Washington'a gönderdiği bir mektubunda, Amerika ile Cezayir arasındaki ilişkilerin yeni önlemler ve kararlar alınmasını gerektirdiğini ifade etmiştir.[335]

Bu dönemde, 1791 yılında Dayı Mehmed Paşa'nın vefatının ardından yerine Dayı Hasan Paşa (1791–1798) geçmiştir. Yeni dayı, selefinin aksine, Cezayir'e vergi ödemeyi reddeden devletlere karşı çok daha sert bir politika benimsemiştir. Nitekim 1791 yılında Amerikan konsolosuna hitaben, Amerika'nın geciktirdiği yıllık vergilerin ödenmesini

[332] Erol, *a.g.m.*, s.692.
[333] Çağrı, *a.g.m.*, s.132.
[334] Kurat, *a.g.m.*, s.187.
[335] "From Thomas Jefferson to George Washington", 27 October 1790, *FO.unders Online, National Archives*, https://Founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-17-02-0241 .

talep etmiş ve bu ödemenin gerçekleştirilmesi için yirmi günlük bir süre tanımıştır. Aksi hâlde Cezayir korsanlarının Amerikan gemilerine yeniden saldırı düzenleyeceği tehdidinde bulunmuştur. Ancak Amerikan hükümeti bu talebi yerine getirmemiş ve sorunu çözmek yerine, Cezayir'e karşı askerî bir müdahale gerçekleştirmek amacıyla Avrupa devletlerinden destek arayışına girmiştir.[336]

1792 yılı 1 Nisan tarihinde Dışişleri Bakanı Thomas Jefferson tarafından Amerikan Başkanı George Washington'a gönderilen bir mektupta, Cezayir'deki Amerikan esirleri meselesine yönelik izlenebilecek politikalar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Jefferson bu yazışmasında, fidye ödenmesi seçeneğini ve bunun için talep edilen meblağları belirtmiş, ayrıca yıllık vergi ödeme yolunun da dikkate alınabileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Jefferson'a göre meseleye karşı güç kullanımı da ihtimaller arasında yer almakla birlikte, bu yöntem Amerika için oldukça zor ve maliyetli bir seçenek olarak değerlendirilmiştir. Ancak buna rağmen, Jefferson bu yöntemin "en şerefli çözüm" olduğunu vurgulamıştır.[337]

Cezayir'de etkili bir nüfuza sahip olan Yahudi tüccar Salamon Coen Bacri, Amerika adına Cezayir Dayısı nezdinde arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Bacri, Cezayir'deki Amerikan esirlerinin serbest bırakılması ve iki taraf arasında bir barış antlaşmasının sağlanabilmesi için Amerika'ya yardımcı olabileceğini bildirmiştir. 6 Ağustos 1792 tarihinde Başkan George Washington'a gönderdiği mektubunda, Amerikalı temsilciye dayı ile yürütülecek müzakerelerde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair danışmanlık yapmaya da istekli olduğunu ifade etmiş ve taraflar açısından tatmin edici bir sonuca ulaşılabilmesi adına destek sunmayı teklif etmiştir.[338]

Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa devletlerinden destek alma çabalarına rağmen, söz konusu devletler, Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'de varlık

---

[336] Ez-Zehar*, a.g.e.*, s.82.
[337] "Enclosure: Considerations on Policy toward Algiers", 1 April 1792, *FO.unders Online, National Archives,* https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-23-02-0311 .
[338] "To George Washington from Salamon Coen Bacri", 6 August 1792, *FO.unders Online, National Archives*, https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-10-02-0418 .

göstermesini arzu etmiyorlardı.[339] Özellikle İngiltere, Amerika ile Cezayir arasında bir barışın tesis edilmesini kendi çıkarlarına aykırı görerek bu yöndeki her türlü girişimi engellemeye çalışmaktaydı.[340] Nitekim İngiltere, Amerika'nın, 1785–1793 yılları arasında Cezayir ile Portekiz arasında devam eden savaş sürecinden faydalanarak 1786 yılında Cezayir ile yapılması öngörülen sulh antlaşması çerçevesinde yıllık vergi ödeme şartını reddettiğini fark etmiştir. Amerikan hükümeti, bu dönemde Atlantik Okyanusu'nu geçen ticaret gemilerinin güvenliğini, Cezayir gemilerinin Akdeniz dışına çıkışını engelleyen Portekiz donanmasının varlığı sayesinde sağlamış olacağını düşünmekteydi. Bu bağlamda, İngiliz diplomatlar, Cezayir dayısı ile Portekiz arasında bir barış antlaşması sağlamak amacıyla yoğun diplomatik çabalar sarf etmişlerdir. Nihayetinde, bu çabaların sonucu olarak Eylül 1793 tarihinde Cezayir ile Portekiz arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır.[341]

Cezayir ile Portekiz arasında imzalanan barış antlaşması, Amerika'nın durumunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Söz konusu gelişme, İngiltere'nin Amerika'yı zor durumda bırakmak amacıyla kasıtlı biçimde diplomatik faaliyetler yürüttüğünü açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durum, Amerikalılar nezdinde İngilizlerin, Cezayir'i kasten kendilerine karşı kışkırttığı ve iki taraf arasında bir barış antlaşmasına ulaşılmasını engellemek için perde arkasında rol oynadığı kanaatini güçlendirmiştir.[342] Söz konusu barış antlaşmasının imzalanmasının ardından, Cezayirli korsanlar Atlas Okyanusu'nda çok daha rahat hareket etmeye başlamışlardır. Bu gelişmeyle birlikte, Amerikan ticaret gemileri korsan saldırılarına karşı daha büyük bir tehdit altına girmiştir. Nitekim, Ekim ve Kasım 1793 aylarında Cezayirli korsanlar toplamda 11 Amerikan ticaret gemisini ele geçirmiş ve bu gemilerde bulunan 109 kişilik mürettebatı esir almayı başarmıştır.[343] Bu durum, özellikle 1793 yılı sonunda Cezayir'deki Amerikalı esirlerin sayısının 130'a ulaşmasıyla birlikte Amerikan kamuoyunda büyük bir öfkeye yol açtı. Kamuoyunun baskısı, Amerikan hükümetine Cezayir meselesine bir çözüm bulunması yönünde ciddi bir toplumsal baskı oluşturdu. Bu gelişmeler üzerine, dönemin tanınmış gözlemcilerinden

[339] Çağrı, *a.g.m.*, s.129.
[340] Kurat, *a.g.m.*, s.183.
[341] Shaler, *a.g.e.*, s.105-106.
[342] Çetin, *a.g.t.*, s.56.
[343] Erol, *a.g.m.*, s.690.

William Shaler, yaşananları "Amerika'yı sarsan bir ulusal felaket" olarak nitelendirmiştir. Neticede, Amerikan hükümeti hem esirlerin serbest bırakılması hem de deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak amacıyla Cezayir ile yeniden müzakere sürecini başlatmak zorunda kalmıştır.[344] Bu çerçevede, Amerika Başkanı George Washington, Cezayir dayısına bir mektup göndererek, ülkesinin Cezayir ile bir barış ve dostluk antlaşması imzalama arzusunu dile getirmiştir. Söz konusu mektubunda Washington, David Humphreys'i bu amaç doğrultusunda tam yetkili bir temsilci olarak tayin ettiğini bildirmiş ve kendisine Dayı ile müzakerelerde bulunma ve bir dostluk ve ticaret antlaşması akdetme yetkisi verdiğini ifade etmiştir.[345] Bu doğrultuda David Humphreys, 1794 yılı Temmuz ayında bir temsilciyi Cezayir'e göndermiştir. Temsilcinin Cezayir'e ulaşmasının ardından durum Cezayir dayısına bildirilmiş ve dayı, Amerikan teklifini değerlendirmek üzere divanı toplantıya çağırmıştır. Görüşmeler sırasında bazı deniz reisleri, Amerika'nın güçlü bir donanmaya sahip olmaması sebebiyle Cezayir karşısında ciddi bir tehdit oluşturmadığını savunarak, Amerika ile barış antlaşması imzalanmasının gereksiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, Portekiz ile yapılan barış antlaşması neticesinde, Amerikan esirlerinden alınacak fidyeler ve elde edilecek ganimetlerin devlet hazinesine önemli katkı sağlayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak dayı, divanın bu tutumuna karşı çıkarak, Amerika ile yapılacak bir barış antlaşması sonucunda Cezayir'in savaş malzemesi ve gemi temin edebileceğini, bu durumun ise Cezayir'in küçük Avrupa devletlerine ihtiyaç duymadan bu ülkelere karşı savaş ilan etmesine ve korsanlık faaliyetlerine yeniden başlamasına imkân tanıyacağını ifade etmiştir. Böylece dayı, divanı Amerika ile barış antlaşması imzalanması yönünde ikna etmeyi başarmıştır.

Ekim 1794'te Cezayir Dayısı Hasan Paşa, David Humphreys'e Cezayir'e gelerek barış şartlarını müzakere etmesi için izin vermiştir. Bu onayı aldıktan sonra Aralık 1794'te Amerika'ya dönmüş ve ardından, Cezayir dayısının Amerika ile dostluk ve barış antlaşması imzalanması yönündeki talebi olumlu karşıladığını kendi hükümetine bildirmiştir.[346] Bunun üzerine Başkan George Washington, Cezayir Dayısı Hasan Paşa ile barış antlaşmasının şartlarını müzakere etmek üzere diplomatlardan Joseph Donaldson'u

[344] Shaler, *a.g.e.*, s.106.
[345] "From George Washington to the Dey of Algiers", 21 March 1793, *FO.unders Online, National Archives*, https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-12-02-0278 .
[346] Cathcart, *a.g.e.*, s.198-199.

görevlendirdi. Donaldson, 3 Eylül 1795'te Cezayir'e geldi ve ertesi gün hemen müzakerelere başlandı.[347] Görüşmelerin başlangıcında dayı, Amerika'dan 2.247.000 dolar tutarında bir ödeme talep etti. Ancak Donaldson bu meblağı kabul etmedi ve 543.000 dolar teklifinde bulundu. Bu teklif de dayı tarafından reddedildi. Bunun üzerine Donaldson, ödenebilecek üst sınır olarak 585.000 dolar sunabileceğini ifade etti. Dayı Hasan Paşa, bu rakamı başlangıçta tereddütle karşılasa da Cezayir'deki Amerikalı aracı William Cathcart'ın ısrarlı telkinleri sonucunda bu teklifi kabul etti.[348]

Antlaşma, Dayı Hasan Paşa ile Amerikalı temsilci Joseph Donaldson arasında 5 Eylül 1795 tarihinde resmî olarak imzalanmıştır. Antlaşma metni Türkçeyle kaleme alınmış olup, toplam 22 maddeden oluşmaktaydı.[349] İmzalanan antlaşma uyarınca Amerika, esirlerin ilk sevkiyatı karşılığında Cezayir'e 642.000 dolar ödemeyi; buna ek olarak her yıl 261.000 Amerikan doları tutarında vergi vermeyi taahhüt etmiştir.[350]

Dostluk antlaşmasının resmî olarak imzalanmasının ardından, Amerikan Senatosu antlaşmadan duyduğu memnuniyeti ve tam desteğini dile getirmiştir. 11 Aralık 1795 tarihli ve Başkan George Washington'a gönderilen mektupta Senato, söz konusu barış antlaşmasının, Amerikan esirlerinin kölelikten kurtarılmasında büyük rol oynadığını vurgulamış; ayrıca bu gelişmenin Amerikan ticaret gemilerinin güvenliğini sağlayacağına ve Amerika'nın dış ticaret ağını genişleteceğine olan inancını ifade etmiştir.[351] 2 Mart 1796 tarihinde Amerikan Senatosu, antlaşma hükümlerini resmî olarak onaylamış; ardından Amerika, kararlaştırılan meblağı Cezayir'e ödemiş ve böylece Amerikalı esirler serbest bırakılmıştır.[352]

---

[347] Çetin, *a.g.t.*, s.59.
[348] Cathcart, *a.g.e.*, s.181.
[349] Antlaşmanın maddelerini incelemek için Bkz. https://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1795t.asp , erişim tarihi: 23.05.2025. Daha Fazla bilgi almak için, Bkz. Ilgın, Sezer, Levent Kırval, ve Tamer Yalçın. "Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti Arasında 1795 Yılında İmzalanan Denizcilikle İlgili Dostluk ve İş birliği Antlaşması". *DEHUKAM Journal of the Sea and Maritime Law,* C.1, S.1, Ankara: Ankara Üniversitesi Deniz Hukuku Ulusal Araştırma Merkezi, 2018, s. 133-149.
[350] Kurat, *a.g.m.*, s.190.
[351] "To George Washington from the U.S. Senate", 11 December 1795, *FO.unders Online, National Archives*, https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-19-02-0185 .
[352] Cathcart, *a.g.e.*, s.182.

Amerika'nın Cezayir'e vermeyi taahhüt ettiği ilk savaş gemisinin inşası 1797 yılında tamamlanmıştı. Gelişmiş donanıma sahip olan bu harp gemisi, Amerika'dan yola çıkarak gemi yapımında kullanılacak çeşitli malzemeler, silahlar ve mühimmatla birlikte Cezayir'e ulaştırıldı. Geminin teslim edilmesinin ardından, Cezayir Dayısı Hasan Paşa Amerika'dan iki savaş gemisi daha talep etti. Barışı destekleyen ve Cezayir ile diplomatik çözüm yollarını savunan dönemin Amerika Başkanı John Adams, bu talebi derhal kabul etti ve 1799 yılında Cezayir'in isteği doğrultusunda söz konusu gemilerin inşasına başlandı. Teslimatın gerçekleştirildiği dönemde Hasan Paşa vefat etmiş ve yerine Amerikalılara karşı mesafeli tutumuyla bilinen Mustafa Paşa getirilmişti. Ancak söz konusu savaş gemilerinin Mustafa Paşa'ya teslim edilmesi, onun Amerikan hükümetine karşı olumlu bir tutum geliştirmesine ve iki taraf arasındaki ilişkilerin yumuşamasına katkı sağlamıştır.[353]

1800 yılına gelindiğinde, Cezayir ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerde belirli bir gerginlik yaşanmaya başladı. Bu dönemde Amerikan savaş gemisi George Washington, barış antlaşmasının hükümleri gereği yıllık verginin ve gemi inşa malzemelerinin teslimi amacıyla Cezayir kıyılarına ulaştı. Teslimat işlemi tamamlandıktan sonra, Cezayir Dayısı Mustafa Paşa, gemi komutanı William Bainbridge'den, kendisinin dayılık makamına tayin edilmesine ilişkin hediyeleri İstanbul'daki Osmanlı padişahına ulaştırmasını talep etti. Her ne kadar Bainbridge bu görevi yerine getirme konusunda tereddüt etmiş olsa da diplomatik bir krizin önüne geçmek amacıyla bu isteği kabul etmek zorunda kaldı. George Washington gemisi, söz konusu hediyeleri ulaştırmak üzere İstanbul'a giderek görevini başarıyla yerine getirdi ve 21 Ocak 1801'de Cezayir'e geri döndü. Ancak bu kez, Dayı Mustafa Paşa gemi komutanından yeniden İstanbul'a gitmesini talep etti. Komutan Bainbridge bu talebi reddetti ve gemisiyle birlikte Amerika'ya geri döndü. Cezayir'deki Amerikan diplomatik heyetinin bu şekilde muameleye maruz kalması, Amerika kamuoyunda ve siyasi çevrelerinde olumsuz bir etki yaratmış, Cezayir'e karşı Amerikan bakışında belirgin bir memnuniyetsizlik oluşmasına neden olmuştur.[354]

[353] Kurat, *a.g.m.*, s.197.
[354] Çetin, *a.g.t.*, s.61.

Amerika ile Cezayir arasında 1795 yılında imzalanan barış antlaşmasının hükümleri, 1812 yılına kadar her iki taraf uygulanmaya devam etti. Ancak bu tarihte, Cezayir Dayısı Ali Paşa ile Amerika Başkanı James Madison arasında yıllık vergi ödemesiyle ilgili bir anlaşmazlık baş göstermiştir. Özellikle Cezayir'deki Yahudi tüccarların etkisiyle, Dayı Ali Paşa Amerikan yönetiminden yıllık verginin nakit para yerine denizcilik teçhizatı ve askeri mühimmat şeklinde ödenmesini talep etmiş, Başkan Madison bu talebi kabul etmiştir. Haziran 1812'de vergi yükünü taşıyan bir Amerikan gemisi Cezayir limanına ulaştığında, geminin talep edilen miktarda barut ve kalın gemi halatlarını getirmediğini gören Dayı büyük bir öfkeye kapılmış. Bunun üzerine, Cezayir'deki Amerikan konsolosundan vergiyi nakit olarak ödemesini ve ülkeyi terk etmesini emretmiş. Bu olay, Amerika'nın Cezayir'e yaptığı son vergi ödemesi olmuştur. Kısa bir süre sonra, Dayı Ali Paşa, Amerikan gemilerine karşı savaş ilan etti ve 1813 yılında bir Amerikan gemisine el koyarak mürettebatını esir alınmıştır. Amerika'nın fidye karşılığında esirlerin serbest bırakılması yönündeki girişimlerine rağmen, dayı müzakereleri reddetti ve böylece iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerde ciddi bir kriz ortaya çıkmıştır.[355]

2.3. Avrupa'da Oluşan Uluslararası Dengenin Cezayir Üzerindeki Yansımaları

2.3.1. Fransız Devrimi ve Avrupa'daki Güç Dengesine Etkisi

Fransa'daki toplumsal yapı, devrimin hızlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Fransız toplumu, belirgin sınıfsal ayrımlarla şekillenmişti ve bu durum büyük toplumsal dengesizliklere yol açmaktaydı. Burjuvazi olarak adlandırılan iş adamları ve tüccarlardan oluşan sınıf, geniş ayrıcalıklara sahipti; tarıma elverişli arazilerin önemli bir kısmı onların kontrolündeydi ve bu topraklarda emekçi sınıf çalışmaktaydı. Buna rağmen burjuvazi, vergi yükümlülüğünden muaftı. Asil sınıf ise kraliyet otoritesiyle rekabet hâlindeydi. Mutlak monarşi anlayışıyla hükmeden kralın giderek artan gücü, soyluların ayrıcalıklarını tehdit eder hâle gelmişti. Sayıları yaklaşık 110 bin olan soylular, yüksek idari ve askerî mevkileri ellerinde tutmaktaydı. Ruhban sınıfına gelince; bu grup yaklaşık 130 bin kişiden oluşmaktaydı. Fransız Kilisesi, ülke genelinde geniş topraklara sahipti ve

[355] Shaler, *a.g.e.*, s.120-121.

kilisenin yüksek rütbeli mensupları büyük bir servet içinde yaşamaktaydılar. Bu durum, birçok din adamının dini görevlerinden uzaklaşıp dünyevi işlerle meşgul olmasına yol açmıştı. Diğer yandan, Fransız halkının çoğunluğunu oluşturan köylüler ve kentli yoksullar, yoksulluk ve ihtiyaç içinde yaşamlarını sürdürmekteydi. Bu kesim hem yönetici sınıfa hem de aristokrasiye hizmet etmekte; aynı zamanda ödedikleri vergilerle kraliyet hazinesini finanse etmekteydi.[356]

Fransa, uzun yıllar boyunca özellikle İngiltere ile dünyanın çeşitli bölgelerinde yürüttüğü rekabetten kaynaklanan savaşlara girmiştir. Bu savaşlar, büyük mali kaynaklar ve yüksek harcamalar gerektirmiş; orduların donatılması ve seferlerin sürdürülmesi amacıyla ciddi giderler yapılmıştır. Bu durum, devlet ekonomisinde ağır tahribatlara yol açmıştır.[357] Ekonomik durum öyle bir noktaya gelmiştir ki, Mart 1788 itibarıyla Fransız maliyesi 126 milyon Frank tutarında bütçe açığı vermiştir. Bu derin mali krizin temel sebebi olarak, devlet gelirlerinin kötü yönetilmesi ve kaynakların israf edilmesi gösterilmiştir.[358]

Fransa, Yedi Yıl Savaşı'nda (1756–1763) İngiltere ve Prusya ittifakı karşısında ağır bir yenilgiye uğrayarak askerî alandaki prestijinin önemli bir kısmını yitirmiştir.[359] Bu savaş aynı zamanda, Fransa ekonomisi üzerinde yıkıcı etkiler yaratmış; savaş süresince yapılan büyük harcamalar ekonomik çöküşe neden olmuştur. Her ne kadar Fransa, Amerika'nın bağımsızlık savaşı sürecinde İngiltere'ye karşı zafer kazanan tarafın yanında yer alarak diplomatik bir başarı elde etmiş gibi görünse de bu durum da ekonomik açıdan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.[360] Fransa, İngiltere'ye karşı üstünlük sağlama ve geçmiş kayıpları telafi etme umuduyla Amerikalılara büyük mali destek sağlamıştır. Ancak bu desteğin maliyeti son derece yüksek olmuş; Fransa'nın İngiltere'yi zayıflatma stratejisi doğrultusunda yapılan bu harcamalar, devlet hazinesini ciddi biçimde boşaltmış ve Fransız ekonomisini derinden sarsmıştır.[361]

---

[356] Geoffrey Bruun, *A Survey Of European Civilization*, New York: Harper, 1939, s.141.
[357] Çetin, *a.g.t.*, s.67.
[358] Fernand Mitton, *La presse française Sous la Révolution*, Paris: Guy Le Prat, 1943, s.200.
[359] Bruun, *a.g.e.*, s.143.
[360] Çetin, *a.g.t.*, s.67.
[361] Mitton, *a.g.e.*, s.204.

Fransız Devrimi'nden önce ülke, kralın tüm yetkileri elinde topladığı mutlak monarşi sistemiyle yönetilmekteydi. Bu yönetim anlayışı, kralın otoritesini Tanrı'dan aldığına inanılan ve ilahi hak olarak adlandırılan inancına dayanıyordu. Bu bağlamda, kral kendisini tüm yasa ve düzenlemelerin kaynağı olarak görmekteydi. Ancak bu otoriter yapı karşısında, mutlakiyet rejimini sınırlamayı ve kraliyetin ayrıcalıklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen reformcu bir siyasal anlayışın ortaya çıkması kaçınılmaz hâle gelmiştir.[362]

Fransız halkının burjuva sınıfı, kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli düşünsel kuramları gündeme getirmiştir. Bunlar arasında, Adam Smith'in serbest ticaret doktrini gibi ekonomik liberalizmi savunan yaklaşımlar, doğrudan burjuvazinin ekonomik menfaatlerine hizmet eden görüşler arasında yer almaktaydı. Bunun yanında, insan hakları ve halk egemenliği gibi kavramları öne çıkaran John Locke'un "toplum sözleşmesi" teorisi, Voltaire ve İsviçreli düşünür Jean-Jacques Rousseau'nun insani ve anayasal fikirleri ile Montesquieu'nün hukuk üstünlüğü anlayışı da burjuvazinin politik meşruiyetini pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır. Burjuvazi, bu fikirleri kamuoyunu etkilemek ve halkı harekete geçirmek için araçsallaştırmış; böylece kendisini, Fransa'daki despotik yönetim karşısında insanlığın koruyucusu konumunda göstermeyi başarmıştır.[363]

Fransa'nın içinde bulunduğu ağır ekonomik kriz karşısında, Kral XVI. Louis, 5 Mayıs 1789 tarihinde Genel Meclis'in (États Généraux) toplanmasına karar verdi. Bu toplantı, birçok tarihçi tarafından Fransız Devrimi'nin resmî başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Kral XVI. Louis, mevcut durumun ciddiyetini kavrayamamakla eleştirilmiş; özellikle soylulara ve ruhban sınıfına tanınan ayrıcalıkları kaldırmaması, devrimin önünü açan temel etkenlerden biri olarak değerlendirilmiştir.[364] Toplantı sürecinde taraflar arasında yönetim biçimi üzerine yoğun tartışmalar yaşanmış; bazı kesimler mutlak monarşinin anayasal monarşiye dönüştürülmesini savunurken, diğer bir

[362] Medah, *a.g.m.*, s.306-307.
[363] Gaetano Salvemini, *The French Revolution 1788 – 1892*, London: Jonathan Cape Paperback, 1962, s. 211-212.
[364] *A.g.e.*, s.215.

kesim ise doğrudan cumhuriyet rejimine geçilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak, bu önemli toplantı herhangi somut bir sonuca ulaşamadan dağılmış ve siyasi krizin çözümüne dair hiçbir ilerleme kaydedilememiştir.[365]

Fransa'daki durumlar hızla gelişti ve halk, 12 Temmuz 1789 tarihinde büyük bir ayaklanma başlatmıştır. İsyanın bastırılmasına yönelik uygulanan şiddetli müdahaleler, toplumsal öfkeyi daha da körüklemiştir. Bu süreçte, göstericiler Bastille Hapishanesi'ni basarak mahkûmları serbest bırakmış ve hapishane müdürünü öldürmüşlerdir.[366] Bu gelişmelerin ardından halk, vergi ödemeyi reddetmiş ve mevcut düzene karşı kitlesel bir direniş sergilemiştir. Bu durum karşısında burjuvazi sınıfı, toplumdaki huzursuzluğu denetim altına almak amacıyla girişimde bulunmuş 11 Ağustos 1789 tarihinde toplanan Ulusal Meclis aracılığıyla bir dizi karar ilan edilmiştir. Bu kararlar arasında en dikkat çekici olanlardan biri, krallık makamının babadan oğula geçen bir hak olmaktan çıkarılmasıdır. Aynı tarihte, "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin" kabul edilmesi de Fransız Devrimi'nin ideolojik temelini oluşturan gelişmeler arasında yer almıştır.[367]

1791 Anayasası ile Fransa'daki monarşi, mutlak monarşiden anayasal monarşiye dönüşmüştür. Bu anayasa uyarınca kralın yetkileri sınırlandırılmış; hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiş ve kanun, kralın otoritesinin üzerine çıkarılmıştır. Ayrıca, söz konusu anayasa yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul ederek, modern devlet yapısının temel esaslarını kurumsallaştırmıştır.[368]

Fransız Devrimi'ni ayırt edici kılan ve onu dünya tarihinde bir dönüm noktası hâline getiren en önemli unsur, yalnızca Fransız halkı için değil, tüm dünya ulusları için geçerli ilkeler ortaya koymuş olmasıdır. Devrimin savunduğu ve yaymaya çalıştığı düşünceler, Avrupa'nın dört bir yanında olumlu etkiler yaratmış; yeni fikirlerin öncüsü olmuştur. Fransız Devrimi'nin öne çıkardığı özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeler, daha önce ne Avrupa'da ne de dünyanın başka bir yerinde bu kapsamda uygulanmamıştı. Farklı

[365] Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.3, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984, s.1540.
[366] Çetin, *a.g.t.*, s.70.
[367] Albert Soboul, *The French Revolution, 1787-1799: from the storming of the Bastille to Napoleon*, New York: Random House, 1975, s.136.
[368] Medah, *a.g.m.*, s.308.

coğrafyalardaki halkların da benimsediği evrensel değerler hâline gelmiş; Rusya, Almanya ve Amerika gibi ülkelerde önemli ideolojik ve siyasal etkiler yaratmıştır.[369]

18. yüzyıl boyunca Fransa ile diğer Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri belirleyen temel unsur, sürekli gerilim ve savaş hâli olmuştur. Fransa, bu yüzyıl boyunca özellikle Prusya ve İngiltere ile çok sayıda savaşa girmiş ve Fransız orduları ağır yenilgiler almıştır.[370] Fransız Devrimi sürecinde olayların hız kazanması ve şiddet düzeyinin artması üzerine, Avrupa ve Akdeniz üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi veren büyük güçler, Fransa'daki gelişmeleri bir süre dışarıdan, müdahale etmeksizin takip etmişlerdir. Bu aşamada devrim, yalnızca Fransa'nın iç meselesi olarak değerlendirilmiş ve Avrupa devletleri tarafsız kalmıştır.[371] Ancak, bu tarafsızlık uzun sürmemiştir. 21 Ocak 1793 tarihinde Kral XVI. Louis'in idam edilmesi, birçok Avrupa monarşisini endişeye sevk etmiş ve bu gelişme, devrim karşısındaki nötr tutumun sonunu getirmiştir. Zira Avrupa'daki kraliyet hanedanları, Fransız kralının başına gelenlerin kendi tahtları için de tehdit oluşturabileceği kanaatine varmışlardır.[372]

Fransız monarşisinin meşruiyetini dayandırdığı temeller, esas itibarıyla diğer Avrupa monarşilerinin de siyasi varlıklarını meşrulaştıran ortak dayanaklardı. Bu nedenle, Kral XVI. Louis'in idamı, Avrupa'daki krallıklara yönelik sert bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, Louis'in siyasetini benimseyen hükümdarlar açısından bu olay, doğrudan kendi tahtlarını hedef alan bir tehdit anlamı taşımaktaydı.[373] Bu gelişmenin ardından Avrupa devletleri, aralarındaki ihtilafları bir kenara bırakarak devrimci Fransa'ya karşı ortak bir tutum geliştirme yoluna gitmişlerdir.[374] Fransa'nın devrimci yönetiminin oluşturduğu tehlikenin görmezden gelinmemesi gerektiğine inanan bu devletler, kendi rejimlerinin benzer bir tehdit altında kalmasını önlemek amacıyla harekete geçmişlerdir. Prusya ve Avusturya, Fransa'ya karşı alınacak önlemleri gündeme

[369] Çetin, *a.g.t.*, s.71-72.
[370] Emile Bourgeois, *Manuel Historique de Politique Étrangère, Tome II, Les Révolutions (1789-1830)*, Paris: Librairie Classique Eugène Belin, 1946, s.70.
[371] Çetin, *a.g.t.*, s.73.
[372] Bourgeois, *a.g.e.*, s.89.
[373] Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.1555.
[374] Soboul, *a.g.e.*, s.509.

getiren ortak bir bildiri yayımlarken, İngiltere ise kralın idamını Fransa'ya savaş ilanı için doğrudan bir gerekçe olarak görmüştür.[375]

Fransa ile Avrupa devletleri arasında savaşlar hızla yayılmaya başladı. Fransız ordularının Prusyalılar karşısında kazandığı zaferin ardından Fransız birlikleri saldırıya geçerek Ren Nehri'ni aştı ve Mainz, Cenevre, Savoy, Nice ile Belçika'yı ele geçirdi. Bu gelişmelerle birlikte savaş, kısa sürede tüm Avrupa'ya yayıldı. Özellikle Napolyon Bonapart'ın Fransız ordularının başkomutanlığına bağımsız bir şekilde getirilmesinden sonra çatışmalar yeni bir boyut kazandı. Napolyon, Avrupa ve Akdeniz üzerindeki hâkimiyeti esas alan genişlemeci bir dış politika benimseyerek, Fransa'nın devrimci mücadelelerini kıta genelinde yayma yoluna gitmiştir.[376]

Fransız Devrimi'nin kesin olarak sona erdiği bir tarih üzerinde tarihçiler arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak, 1799 yılında Napolyon Bonapart'ın mevcut hükümete karşı düzenlediği darbe ve iktidarı ele geçirmesi, devrimin son evresine işaret eden en önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir. Napolyon, beş yıl sonra, 1804 yılında kendisini Fransa İmparatoru ilan ederek, devrim sürecinden imparatorluk dönemine geçişi resmî olarak başlatmıştır.[377]

Avrupa'daki gelişmelerin hız kazanması ve Napolyon'un komutasındaki Fransız ordularının kıtada etkili olmasıyla birlikte, Fransa devrimci fikirlerini Avrupa monarşilerine karşı başarıyla yaymaya başlamıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Avrupa'daki savaşa ilişkin tutum belirlemede aceleci davranmamayı tercih etmiş. Osmanlı yönetimi, çıkarlarını özellikle Avrupa ve Akdeniz'de korumak amacıyla temkinli ve tarafsız bir diplomasi yürütmeyi benimsemiştir. Bu çerçevede, Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı oluşturduğu ittifaka dâhil olmadı ve gelişmeleri dikkatle izleyen bir dış politika izlemiştir.[378]

[375] Çetin, *a.g.t.*, s.74.
[376] Medah, *a.g.m.*, s.308-309.
[377] Çetin, *a.g.t.*, s.72.
[378] Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.1547.

2.3.2. Akdeniz'deki Fransız-İngiliz Güç Mücadelesinde Cezayir Üzerindeki Rekabet

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere ile Fransa arasında Avrupa'da ve Batı Akdeniz havzasında belirginleşen en büyük rekabet unsuru, ticaret yolları üzerinde kontrol kurma ve sömürgecilik sahasında üstünlük sağlama çabası olmuştur. İki güç arasındaki bu mücadele, başlangıçta Amerika kıtasındaki koloniler üzerinde yoğunlaşmış, ancak Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından rekabetin ağırlık merkezi Akdeniz'e kaymıştır. Akdeniz hem stratejik konumu hem de ekonomik potansiyeli bakımından büyük öneme sahipti. Bu nedenle bölgeye egemen olan devlet, yalnızca ticari değil, aynı zamanda askerî ve politik açıdan da önemli bir avantaj elde etmekteydi. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa arasındaki rekabet, Akdeniz'in kontrolü üzerinden yeni bir boyut kazanmıştır.[379] İngiltere, Kuzey Afrika'daki çıkarlarının önündeki en büyük engelin Fransa olduğunu düşünmekteydi. Coğrafi yakınlığın sağladığı avantajla Fransa, bölgedeki varlığını daha erken bir dönemde pekiştirmiş ve bu durum ona önemli bir üstünlük kazandırmıştır. Hem ekonomik faaliyetlerini genişletmiş hem de diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu çabalar neticesinde, İngiltere'ye kıyasla bölge üzerinde daha etkin bir nüfuz kurmayı başarmış ve Kuzey Afrika'daki rekabette belirgin bir üstünlük elde etmiştir.[380]

Fransız Devrimi sürecinde, özellikle 1793 yılında Kral XVI. Louis'in idamının ardından, Fransa'daki siyasi karar alıcılar Cezayir ile olan ilişkileri yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Bu dönemde, Cezayir dayısını Avrupa savaşlarında üçüncü bir taraf olarak safına çekmeyi amaçlayan Fransa, bu hedefe ulaşmak için Cezayir'deki güçlü Yahudi tüccarlar Naphtal Busnach ve Joseph Bacri'nin etkisinden faydalanmaya yönelmiştir. İki tüccar, dayı ile yakın ilişkilere sahip olmalarının yanı sıra eyaletteki ticari faaliyetler üzerinde büyük bir etkiye sahipti. 1794 sonrasında Fransa'nın Avrupa devletleri karşısında üstünlük sağlayacağına inanan bu iki aracı, giderek Fransa ile yakınlaşma yönünde tavır sergilemeye başlamıştır.[381]

---

[379] Kalman, *a.g.m.*, s.1165.
[380] Gale, *a.g.t.*, s.10.
[381] John Baptiste Wolf, *The Barbary Coast: Algiers under the Turks, 1500 to 1830*, New York: Norton, 1979, s.328.

Her ne kadar dayı, Fransa ile doğrudan bir savaşa girmeyi reddetmiş olsa da Busnach ve Bacri, Cezayir yönetimini Fransa devrim hükümetine faizsiz bir milyon frank kredi vermeye ikna etmeyi başarmışlardır. Bu miktar, Fransa'nın tahıl satın alabilmesi için hayati önem taşımaktaydı. Aynı zamanda devrim yıllarında temel gıda maddeleri sıkıntısı yaşayan Fransa, tahıl temini konusunda söz konusu iki Yahudi tüccarın finansal desteğine başvurmuştur.[382]

Fransız Devrimi Savaşları sırasında İngiltere, denizlerde Fransa karşısında belirgin bir üstünlük kurmayı başarmıştır. 1793 ile 1802 yılları arasında Fransa, deniz kuvvetlerinin yarısından fazlasını kaybetmiş; bu durum, ülkenin Akdeniz ve Atlantik'teki etkisini ciddi biçimde zayıflatmıştır. Buna karşılık İngiltere, savaş süresince uğradığı kayıpları hızla telafi edebilmiştir. Bunun temel nedeni, İngiliz sanayisinin yüksek üretim kapasitesi ve donanma inşa etme konusundaki teknolojik avantajı olmuştur.[383]

Fransız karar alıcı çevreler ile Londra'daki bürokratlar, Cezayir'in kendi ulusal güvenlikleri açısından stratejik bir öneme sahip olduğu konusunda hemfikirdi.[384] Fransız Devrimi'nin sona ermesiyle birlikte, 19. yüzyılın başında başlayan Napolyon Savaşları, Fransa ile İngiltere arasındaki rekabeti daha da derinleştirmiştir. İki ülke arasında ardı ardına çıkan savaşlar, esas itibarıyla Avrupa'da ve özellikle Akdeniz havzasında siyasi ve askerî nüfuz kurma mücadelesinin bir yansımasıydı.[385]

Cezayir'in Fransa ve İngiltere ile olan ilişkileri, karşılıklı çıkarlar ve nüfuz mücadelesi çerçevesinde şekillenmiştir. İngiltere, Cezayir'deki Fransız etkisini kırmak ve Fransa ile olan rekabetinde üstünlük sağlamak amacıyla çoğu zaman bu ilişkilere müdahil olmuştur. Bu doğrultuda, Cezayir'deki İngiliz konsolosları aracılığıyla Fransız-Cezayir ilişkilerini zayıflatmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. İngiltere'nin temel amacı, Cezayir

[382] Medah, *a.g.m.*, s. 311.
[383] Kalman, *a.g.m.*, s.1167.
[384] Gale, *a.g.t.*, s.10.
[385] De grammont, *a.g.e.*, s. 359.

eyaleti sınırları içinde elde edilecek ticarî ve siyasî ayrıcalıklar konusunda Fransa'yı saf dışı bırakmaktı.[386]

Fransız ve İngiliz konsoloslarının Cezayir'de sahip oldukları yetkiler, diğer Avrupa devletlerinin temsilcilerinden çok daha genişti. Bu konsoloslar, ülkelerini temsil etmenin ötesinde, ticaret hayatına da doğrudan müdahil olabiliyorlardı. Görevleri arasında, Cezayir ile kendi ülkeleri arasındaki ticarî ilişkilerin devamlılığını sağlamak ve bu ilişkilerin güvenliğini korumak da yer almaktaydı. Bu nedenle, barış ortamının sürdürülmesi her iki taraf için büyük önem arz etmekteydi.[387] Öte yandan, Cezayir açısından bakıldığında ise İngiltere ve Fransa ile iyi diplomatik ilişkilerin korunması ve ticaret hacminin artırılması, özellikle savaş dönemlerinde bu iki devletin temel tahıl tedarikçisi konumunda olması sebebiyle, eyaletin ekonomik çıkarlarına doğrudan hizmet ediyordu. Bu durum, İngiltere ve Fransa'yı Cezayir için önemli birer gelir kaynağı hâline getirmiştir.[388]

[386] Shaler, *a.g.e.*, s.118-119.
[387] Kalman, *a.g.m.*, s.1168-1169.
[388] Gale, *a.g.t.*, s.254.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜÇLERİNİN AKDENİZ'DE YÜKSELİŞİ VE OSMANLI-CEZAYİR DİPLOMATİK TEMASLARI

Bu bölümde, 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Akdeniz'de değişen güç dengeleri bağlamında Osmanlı hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkiler incelenecektir. Öncelikle, Fransa'nın 1798'de gerçekleştirdiği Mısır Seferi sürecinde Cezayir'in oynadığı stratejik rol ve Osmanlı ile eyalet arasındaki askerî ve diplomatik koordinasyon değerlendirilecektir. Ardından, Napolyon Savaşları sonrasında Avrupa'da oluşan yeni siyasî düzen kapsamında, başta Viyana Kongresi olmak üzere çeşitli uluslararası platformlarda Cezayir'e karşı kurulan Avrupa ittifakları ve Osmanlı'nın bu gelişmelere verdiği tutumlar analiz edilecektir. Son olarak, Fransa ile Cezayir arasındaki çatışmanın tırmanması ve 1830'daki işgal süreci sırasında Osmanlı hükümetinin yürüttüğü diplomatik girişimler ele alınacaktır.

3.1. Fransa'nın Mısır Seferi Sürecinde Cezayir'in Rolü (1798-1801)

1516 yılında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmesinden itibaren Mısır, iç işlerini yürütme konusunda belirli bir ölçüde özerklik kazanmıştır. Bu durum, Kanunî Sultan Süleyman tarafından çıkarılan ve "Mısır Kanunnamesi" olarak bilinen özel bir hukuk düzenlemesi ile resmiyet kazanmıştır. Bu bağlamda, Mısır'daki yönetim yetkisi, Osmanlı padişahı tarafından tayin edilen Memlûk yöneticilere bırakılmıştır. Bu yöneticiler, Osmanlı Devleti'ne mutlak bir bağlılık göstermek ve merkezin emirlerine sadakatle uymakla yükümlüydüler.[389]

18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da gelişen olaylar karşısında Osmanlı Devleti, Fransa ile diğer Avrupa devletleri arasında meydana gelen çatışmalara doğrudan müdahale etmekten kaçınmış ve yaşanan gelişmeleri büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Fransız Devrimi sürecinde, bu hareket Osmanlı yönetimi tarafından esasen Fransa'nın iç meselesi olarak değerlendirilmiş; Avrupa'daki Fransız yayılmacılığına rağmen, devrimle

[389] Lewis Bernard, *The emergence of modern Turkey*, London: Oxford University Press, 1968, s.45.

birlikte ortaya çıkan fikirler doğrudan bir tehdit olarak algılanmamıştır. Ayrıca, İslamiyet'in bu tür devrimci fikirler karşısında doğal bir koruma kalkanı işlevi göreceğine inanmakta; aynı zamanda Fransız genişlemesini, Avrupa'daki hasımlarının zayıflatılması yönünde olumlu bir gelişme olarak görmektedir. Bu değerlendirme neticesinde Osmanlı Devleti, 1794 yılında Fransız Cumhuriyeti'ni resmen tanımıştır.[390]

Avrupa'daki çatışmaların şiddetlenmesi ve İngiltere ile Fransa arasındaki rekabetin belirgin hâle gelmesiyle birlikte kıtada barışı koruma imkânı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Fransa'nın Avrupa'daki askerî başarıları, uluslararası ilişkilerdeki görece sükûnetin son bulmasına neden olmuş; buna karşılık, denizlerde mutlak bir hâkimiyet kurmuş olan İngiltere'nin güçlü donanması, Fransa'nın bu alandaki üstünlük arayışının önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir.[391] Bu çerçevede, İngiltere ile Fransa arasındaki rekabetin şiddetlenmesi, Fransızların Mısır Seferi'nin temel saiklerinden biri olmuştur. Nitekim bu durumu, seferin başkomutanı Napolyon Bonapart da açıkça ifade etmiş ve ordusuna hitaben yaptığı konuşmada şu sözleri dile getirmiştir:

> *"Askerler! Gerçekleştireceğiniz sefer, uygarlık ve dünya ticareti üzerinde derin etkiler bırakacaktır. Bu, İngiltere'ye indirilecek en büyük darbelerden biri olacak... Nihai darbeyi indirerek onu ortadan kaldırmayı bekleyin. İngilizlerle ticareti başka herkese tercih eden, elçilerimizi aşağılayan ve Nil halkı üzerindeki baskılarını artıran Mısırlı Memlükler, Ancak biz ulaştıktan sadece birkaç gün sonra onlardan geriye hiçbir iz kalmayacaktır..."*

İfadeler, seferin sadece askerî bir harekât değil, aynı zamanda İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına karşı stratejik bir hamle olarak tasarlandığını açıkça ortaya koymaktadır.[392]

Fransız kuvvetlerinin İskenderiye limanına ulaşmasının ardından, kısa sürede ilerleyerek art arda askerî başarılar elde etti. Fransız birliklerinin modern topçu gücünü etkin şekilde kullanması, yerel direnişin kırılmasına ve halkın teslim olmasına neden olmuştur. Bu

[390]Bernard, *a.g.e.*, s. 48.
[391] Alain Silvera, "Egypt and the French Revolution, 1798-1801", *Outre-Mers. Revue d'histoire*, C.69, S.257, Paris: Française d'Histoire d' Outre-Mers, 1982, s.307.
[392] Joseph-Marie Moiret, *Mémoires sur l'expédition d'Égypte*, Paris: Belfond, 1984, s.26.

gelişmeler, Osmanlı-Fransız ilişkilerinde dostane bir atmosferin hâkim olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir.[393] Fransız yönetimi, bu olumlu ilişkilerden hareketle Osmanlı Devleti'nin sefer karşısında sert bir tepki göstermeyeceğini öngörmüştür. Zira Mısır'ın iç işlerinde görece bir özerkliğe sahip olması, Paris'te Osmanlı'nın doğrudan müdahil olmayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Nitekim Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand, 1798 yılı Ağustos ayında İstanbul'a gönderdiği bir bildiriyle seferin gerekçelerini açıklamış, Mısır'daki Memlûk hâkimiyetine son verilmesinin Osmanlı padişahının otoritesini daha da pekiştireceğini ileri sürmüştür. Ancak Osmanlı Hükümeti bu açıklamayı ikna edici bulmamış ve Fransa'nın bu girişimini açık bir saldırı olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, Fransa'ya resmî olarak savaş ilan etmiş ve bu karar Paris yönetiminde büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu gelişimlerin ardından, Fransız dostu olarak bilinen Sadrazam İzzet Mehmed Paşa ve Şeyhülislam görevlerinden azledilerek sürgüne gönderilmiş, ayrıca Fransa'nın İstanbul elçisi Ruffin 2 Eylül 1798 tarihinde tutuklanarak hapsedilmiştir.[394]

3.1.1. Fransa'nın Mısır Seferine Karşı Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti Arasındaki Diplomatik Temaslar

Napolyon'un Mısır Seferi, arkasındaki tüm nedenlere rağmen, Osmanlı Devleti'nin artık büyük bir güç olarak eski etkisini kaybetmeye başladığını açıkça ortaya koymuştur. Bu gelişme, uluslararası ilişkilerde söz sahibi olma rolünün giderek Avrupa devletlerine geçtiğini göstermiştir. Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere arasında artan sömürgecilik yarışında topraklarını korumakta zorlanmış, bu da devletin askeri ve siyasi gücündeki zayıflamayı gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda bu sefer, Osmanlı Devleti'nin Garp ocakları açısından da ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü Fransızların Mısır'ı işgali, bu ocakların Osmanlı merkezî yönetimiyle olan doğrudan bağlantısını kesmiş, halklarının doğuya serbestçe seyahat etme imkânlarını sınırlamıştır. Bu nedenle, Garp ocaklarının

[393] Jacob Coleman Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, New Jersey: Van Nostrand, 1956, s.63.
[394] Çetin, *a.g.t.*, s.113.

Osmanlı merkeziyle iş birliği içinde hareket ederek Mısır'daki Fransız işgaline karşı birlikte mücadele etmesi büyük önem taşımıştır.[395]

Cezayir'in Fransa'ya olan coğrafi yakınlığı ve Akdeniz'in doğu ve batı bölgeleri arasındaki deniz trafiğini denetleme kapasitesi, Osmanlı Devleti açısından stratejik bir avantaj olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Osmanlı yönetimi, Fransa'nın Akdeniz limanlarından İskenderiye'ye göndereceği askerî yardımların kesilmesini hedeflemiş ve bu doğrultuda Cezayir'in konumunu kullanmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti, Cezayir ile Fransa arasında süregelen borç meselesini de diplomatik bir kaldıraç olarak değerlendirmiştir. Zira Fransa, Cezayir'e yüklü miktarda borçlu olup bu durum iki taraf arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratmaktaydı. Bu gelişmeler, Osmanlı'nın Cezayir üzerinden Fransa'ya karşı baskı kurma stratejisinin bir parçası olarak dikkat çekmektedir.

Osmanlı Hükümeti, Fransa ile arasında patlak veren savaşta Cezayir'in oynayabileceği stratejik rolün farkına varmış ve bu doğrultuda harekete geçmiştir. 14 Haziran 1798 tarihli bir fermanla Cezayir Dayısı Hasan Paşa'ya hitaben gönderilen yazıda, Fransa'nın Osmanlı Devleti ile arasında geçerli olan barış antlaşmasını herhangi bir uyarı yapmaksızın ihlal ettiği bildirilmiştir. Fermanda, Fransız donanmasının Napolyon komutasında İskenderiye'ye saldırdığı belirtilmiş, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin gerekli tedbirleri alarak Fransa'ya resmen savaş ilan ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Cezayir'e ait korsan gemilerinin Fransız birliklerini Mısır'a taşıyan deniz hatlarını kesmek amacıyla Toulon Limanı'na sevk edilmesi emredilmiş; bu gemilerin Osmanlı donanmasına katılarak birlikte hareket etmeleri istenmiştir.[396]

Cezayir'in Fransız propagandasının etkisi altına girmesini engellemek amacıyla, Osmanlı Hükümeti 12 Ağustos 1798 tarihli ikinci bir ferman daha göndermiştir. Bu fermanda, Dayı Hasan Paşa Fransızların Cezayir Eyaleti'nde yaymaya çalıştığı yalan haberler ve yanıltıcı söylemler konusunda uyarılmış, özellikle Fransız propagandasının halk üzerinde yaratabileceği etkiler karşısında dikkatli olması emredilmiştir. Ayrıca, önceki talimatlar teyit edilerek, Fransız donanmasının İskenderiye ile Toulon arasında yürüttüğü askerî

[395] Hammache, *a.g.t.*, s.201.
[396] *BOA*, C.AS. 192/8276, 29 Zilhicce 1212 (14 Haziran 1798).

ikmal faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla, Fransız gemilerinin hedef alınması ve bu ikmal hattının kesilmesi yönündeki görev yeniden vurgulanmıştır.[397]

Osmanlı Hükümeti'nin gönderdiği fermanların Cezayir'e ulaşmasının ardından, Dayı Hasan Paşa bu emirleri uygulama konusunda tereddüt göstermiştir. Nitekim bu dönemde, İngiliz korsan gemilerinden kaçarak Cezayir kıyılarına sığınan bir Fransız gemisinin Annaba Limanı'na demirlemesi dikkat çekmiştir. Liman yetkilisi, Osmanlı-Fransız ilişkilerinin gerginleştiğini göz önünde bulundurarak gemiyi alıkoymuş ve sıkı gözetim altına almıştır. Ancak Dayı Hasan Paşa, Osmanlı merkezinden gelen savaş ilanına rağmen, bu gemiye serbestlik tanımış ve limandan ayrılmasına izin vermiştir. Bu tutum, Cezayir dayısının, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı aldığı savaş kararına henüz tam olarak katılmadığını açık biçimde ortaya koymaktadır.[398] 19 Aralık 1798 tarihinde Osmanlı Hükümeti, Cezayir'e özel bir elçi göndererek beraberinde bir ferman ulaştırmıştır. Bu fermanda, Cezayir dayısına Fransa'ya resmen savaş ilan etmesi, Fransız konsolosu ile Fransız tebaasının tutuklanarak hapsedilmesi emredilmiştir. Fermanda ayrıca, Fransa'nın Mısır'a yönelik gerçekleştirdiği saldırının, Osmanlı topraklarına doğrudan bir tecavüz niteliği taşıdığı ve Osmanlı tebaası olan Müslümanların büyük bir kısmının Fransızlar tarafından esir alındığı vurgulanmıştır. Bu nedenle, Cezayir'in Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı yürüttüğü savaşta aktif rol alması, donanmasını Osmanlı filosuna katmak üzere sevk etmesi zorunlu görülmüştür. Osmanlı Padişahı III. Selim, yeni göreve gelen Dayı Mustafa Paşa'ya duyduğu güveni göstermek ve onu Fransa yanlısı tutumundan vazgeçmeye teşvik etmek amacıyla geleneksel teamüllere aykırı biçimde, henüz padişaha hediye takdim edilmemiş olmasına rağmen, kendisine hil'at göndermiştir.[399]

Dayının başkanlığında toplanan divan, Osmanlı fermanını görüşmek üzere bir araya gelmiştir. Görüşmeler sırasında bazı üyeler, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında patlak veren savaşta tarafsız kalınmasını savunmuşlardır. Ancak Osmanlı elçisi bu tutuma sert

[397] *BOA*, C.HR. 15/748, 29 Safer 1213 (12 Ağustos 1798).
[398] Lettre du consul de France à Alger, 28 octobre 1798, C.C.C/Alger, vol. 34, fol. 343, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.
[399] Lettre de l'agent d'Espagne à Alger au gouvernement français, 30 décembre 1798, C.C.C/Alger, vol. 34, fol. 310, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.

bir şekilde karşı çıkarak, alınacak böyle bir kararın derhâl İstanbul'a bildirileceğini ve divan üyelerinin ihanet ile suçlanacağını ifade etmiştir. Elçinin bu kararlı ve sert tutumu üzerine dayı, Osmanlı hükümetinin emirlerini yerine getirmeye karar vermiş; Cezayir'in Fransa ile olan diplomatik ilişkileri kesilmiş ve resmen savaş ilan edilmiştir.[400]

3.1.2. Fransa'nın Mısır Seferine Karşı Osmanlı-Cezayir Koordinasyonu

Cezayir'in Fransa'ya resmî olarak savaş ilan etmesinin ardından, Cezayir Dayısı Osmanlı Sultanı ve Osmanlı Hükümeti'nden gelen talimatları doğrudan uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda, Cezayir'deki Fransız konsolosu diğer Fransız uyruklular tutuklanmış, ikamet ettikleri tüm mülk ve evler kapatılmıştır. Ayrıca, eyaletin diğer sahil şehirlerine de Fransızlara karşı benzer tedbirlerin alınmasına dair emirler gönderilmiştir. Öte yandan, bazı Yahudi Cezayirli tüccarların Fransa'ya erzak gönderilmesi yönünde daha önce verdikleri taahhütlerden vazgeçildiği bildirilmiş ve böylece Fransa ile Cezayir arasında var olan tüm iktisadî ve diplomatik bağlar kesilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Fransız hükümeti, ticari faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla Hindistan'a yönelme kararı almıştır.[401] Öte yandan, Dayı Mustafa Paşa, Cezayir korsanlarına Akdeniz'e açılmaları yönünde talimat vermiştir. Bu emir doğrultusunda, korsan gemilerinin öncelikli hedefi, Fransız donanmasına ait ticaret ve ikmal gemilerini batırmak ve ateşe vermek olmuştur.[402]

1799 yılının başlarında, Cezayir'in Fransa'ya resmî olarak savaş ilan ettiği yönündeki haber Marsilya'da hızla yayılmış ve bu gelişme özellikle Fransız tüccarlar arasında ciddi bir endişeye yol açmıştır. Cezayir korsanlarının Fransız sahillerine yönelik saldırılarını artırmasıyla birlikte, ticaret gemilerinin limandan denize açılması oldukça riskli hâle gelmiş, birçok gemi sefere çıkmaktan kaçınmıştır.[403]

Fransa üzerindeki baskının artmasıyla birlikte, Fransız limanlarında temel ihtiyaç maddelerinde ciddi azalmalar yaşanmış; ayrıca Fransa'nın Malta ve İskenderiye'deki

---

[400] Albert Devoulx, *Le raïs Hamidou*, Alger: Jourdan, 1859, s.51-53.
[401] *BOA*, HAT. 141/5855, 1 Şevval 1213 (8 Mart 1799).
[402] *BOA*, AE.SSLM.III. 159/9524, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).
[403] "Lettre de l'agent commercial de Marseille à Alger," 31 janvier 1799, C.C.C/Alger, vol. 34, fol. 309, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.

askerî üsleriyle olan irtibatı da büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Bu gelişmeler, Osmanlı hükümetinin savaş stratejisinin bir parçası olarak planladığı sonuçlar arasında yer almaktaydı.[404] Ancak bu durum uzun sürmedi. Zira, Fransa'yı Cezayir'in ekonomik menfaatleri açısından önemli bir ortak olarak görmeye devam eden Dayı Mustafa Paşa, kısa süre içerisinde Fransa ile yeniden bir barış anlaşması imzaladı. Bu anlaşma doğrultusunda, Fransa'ya Cezayir'deki ekonomik ayrıcalıkları iade edildi ve Fransız konsolosunun itibarı da yeniden tanınmıştır.[405] Bu gelişme, Osmanlı hükümetinin ciddi tepkisini çekti. Cezayir'in Fransa ile imzaladığı barış anlaşmasından duyulan hoşnutsuzluk üzerine, Osmanlı hükümeti doğrudan bir tehdit içeren bir ferman gönderdi. Söz konusu fermanda, eğer Mustafa Paşa anılan anlaşmayı iptal etmezse, Anadolu'dan gönderilen askerlerin sevkiyatının durdurulacağı ve Cezayir'e ait gemilerin Osmanlı limanlarında alıkonulacağı açıkça ifade edilmekteydi.[406] Mustafa Paşa, içinde bulunduğu durumun ciddiyetini, Osmanlı padişahının kendisine yönelik tutumundan açıkça anlamıştır. Zira padişah, Cezayir Eyaleti'ne dayı olarak atanması vesilesiyle gönderdiği hediyeyi kabul etmeyerek, Fransa'ya yönelik tutumundan ve Osmanlı Devleti ile savaş hâlinde olan bir ülkeyle barış yapmasından duyduğu hoşnutsuzluğu açıkça ortaya koymuştur. Bu durum, Cezayir ile Osmanlı hükümeti arasında mevcut olan siyasî ve hamilik temelli bağlara aykırı bir davranış olarak değerlendirilmiştir.[407] Bunun üzerine Mustafa Paşa, Osmanlı hükümetinin emrine uyarak Fransa ile yapılan anlaşmayı iptale etmiş, Fransız konsolosunu ve Cezayir'de bulunan tüm Fransızlar ülkeden çıkarmıştır. Ayrıca, aldığı kararları ve emirlerin gereğini yerine getirdiğini kaptan-ı deryaya yazılı olarak bildirmiştir.[408]

Fransız kuvvetlerinin Mısır'dan çekilmesinin ardından Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir sulh antlaşması akdedilmiş, bu gelişmenin hemen sonrasında ise Cezayir ile Fransa arasında da ayrı bir barış anlaşması imzalanmıştır. Taraflar arasında sağlanan bu mutabakat neticesinde, Cezayir eyaleti Fransa'dan kayda değer hediyeler elde etmiş;

---

[404] "Lettre de l'ancien consul de France à Alger, Vallière," mai 1799, C.C.C/Alger, vol. 34, fol. 360, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.
[405] Devoulx, *Le raïs a.g.e.*, s.54-55.
[406] *BOA*, AE.SLM.III. 92/5523, 21 Rabiulevvel 1215 (12 Ağustos 1800).
[407] "Lettre du consul de France à Alger," 6 février 1801, C.C.C/Alger, vol. 35, fol. 204, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.
[408] Devoulx, *Le raïs a.g.e.*, s.63-64.

ayrıca her iki tarafın birbirinin çıkarlarına zarar vermekten kaçınacağına ve karşılıklı saldırmazlık ilkesine riayet edeceğine dair karşılıklı taahhütte bulunulmuştur.[409]

3.2. Cezayir'e Karşı Oluşan Avrupa Birliği Karşısında Osmanlı Hükümeti

Napolyon Savaşları'nın Avrupa'yı uzun süreli bir çatışma ortamına sürüklemesi, savaşların sona ermesiyle birlikte Akdeniz havzasında korsanlık faaliyetlerinin yeniden artmasına zemin hazırlamıştır.[410] Zira Avrupa devletleri, savaş yıllarında donanmalarının önemli bir kısmını kaybetmiş ya da zayıflatmışken, Cezayir Eyaleti aynı dönemde deniz kuvvetlerini güçlendirmeye yönelmiş, donanmasını yeniden teşkilatlandırmış ve korsan filosunu desteklemiştir. Bu süreçte Avrupa'nın içerisinde bulunduğu düzensiz ortamdan yararlanan Cezayir, hem korsanlık faaliyetlerinden elde ettiği ganimetlerle hem de Avrupa'ya yönelik artan gıda ihracatı sayesinde önemli gelirler elde etmiştir.[411] Cezayir korsanları, Fransız ve İngiliz gemilerine saldırmaktan imtina etseler de zira bu devletlerle yapılmış olan barış antlaşmaları yürürlükteydi diğer Avrupa devletlerine ait ticaret gemilerini hedef almaya devam etmişlerdir.[412] Bu bağlamda, İsveç ve Danimarka'ya ait ticaret gemileri Cezayir korsanlarının saldırılarına uğramış, korsanlar bu gemilerin tüm gıda yüklü kargolarına el koymuşlardır.[413]

3.2.1. Viyana Kongresinde Cezayir'e Karşı Oluşan Avrupa Birliği

Cezayir korsanlarının Akdeniz'deki faaliyetlerinin devam etmesi ve Avrupa devletlerinin buna kalıcı bir çözüm üretememesi üzerine, Eylül 1814 – Haziran 1815 tarihleri arasında Viyana'da geniş kapsamlı bir kongre düzenlenmiştir. Avrupa'nın önde gelen devletlerinin katılımıyla gerçekleştirilen bu kongrede, kıta genelinde adalet, denge ve halkların bağımsızlığı gibi ilkelere dayanan yeni bir uluslararası düzen kurulması hedeflenmiştir.[414] Bu çerçevede, deniz ticaretinin güvenliği ve korsanlığın ortadan kaldırılması da gündeme

[409] "Traité de paix entre la France et la Régence d'Alger," 28 décembre 1801, C.C.C/Alger, vol. 36, fol. 9, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.
[410] Gale, *a.g.t.*, s.12.
[411] Çetin, *a.g.t.*, s. 128.
[412] Gale, *a.g.t.*, s.12.
[413] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.137.
[414] Shaler, *a.g.e.*, s.123.

alınmış; özellikle Akdeniz'deki korsan faaliyetlerinin sınırlandırılması ve köleliğin kaldırılması konusunda ortak bir tutum benimsenmiştir.[415]

Avrupa devletlerinin, Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerini sona erdirme hedeflerinde başarısız kalmaları, onları Cezayir korsanlığına karşı ortak bir tutum geliştirmeye sevk etmiştir. Bu düşünce ilk kez, Viyana Kongresi sırasında gelmiş ve öneri, Afrika'daki beyaz köleliğe karşı kurulan "Özgür Şövalyeler Derneği'nin" kurucusu Sir Sidney Smith tarafından gündeme getirilmiştir.[416] Smith, kongreye sunduğu bir rapor aracılığıyla, Kuzey Afrika sahillerinde, özellikle Cezayir kıyılarında korsanlık faaliyetlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu kapsamda, Kuzey Afrika kıyılarının denizden abluka altına alınması ve korsan gemilerinin limanlardan çıkışının engellenmesi amacıyla Avrupa devletleri arasında ortak bir deniz gücü oluşturulması fikrini dile getirmiştir. Ayrıca diplomatik düzeyde bazı önlemler de önerilmiştir. Bunlardan biri, İstanbul'daki Avrupa devletlerinin elçileri aracılığıyla Osmanlı Hükümeti'nin sorumlu tutulmasıdır. Eğer Osmanlı yönetimi, Batı Akdeniz'deki eyaletleri için asker toplanmasına izin vermeye devam ederse, bu eyaletlerin gerçekleştirdiği korsanlık faaliyetlerinden kaynaklanan zararların sorumluluğunun doğrudan Osmanlı Hükümeti'ne ait olacağı yönünde bir diplomatik baskı kurulması teklif edilmiştir.[417]

Viyana'da görev yapan Osmanlı maslahatgüzarı Yanko tarafından Osmanlı Hükümeti'ne gönderilen ve Viyana Kongresi'ne dair çeşitli gözlem ve değerlendirmeleri içeren raporda, Sidney Smith'in garp ocakları aleyhinde yürüttüğü kışkırtıcı faaliyetlere dikkat çekilmektedir.[418] Raporda, Smith'in, Kuzey Afrika kıyılarındaki korsanlığı ortadan

---

[415] Ernest Mercier, *Histoire de l'Afrique septentrionale (Berbérie) depuis les temps les plus reculés jusqu'à la conquête française (1830)*, Paris: Ernest Leroux, 1888, s.491.
[416] Khaled Bouhend, Fatima Benaissa, "El-Mesele el-Cezairiyye fi'l-Mu'temerât ed-Düveliyye 1815–1818", *Revue Maghrébine des Etudes Historiques et Sociologiques*, C.9, S.1, Université de Djillali Liabes: Algérie, 2018, s.56.
[417] Hammache, *a.g.t.*, s.213.
[418] *BOA,* HAT.1280/49610, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815). Ayrıca, bu durum, Yanko tarafından Osmanlı hükümetine gönderilen bir başka raporda da ortaya konulmaktadır. Söz konusu raporda, Cezayir'in İngiltere'nin himayesi altında bağımsız bir cumhuriyet olarak ilan edilmesinin kararlaştırıldığı, yönetim sisteminin belirlendiği ve bu doğrultuda ayrı bir antlaşmanın imzalanmak üzere olduğu bildirilmektedir. *BOA*, HAT, 1282/49689, 15 Zilhicce 1230 (18 Kasım 1815).

kaldırmak amacıyla birleşmesi öngörülen Avrupa askeri kuvvetlerinin başkomutanı olmayı, kongreye katılan tüm devlet heyetlerinden resmen talep ettiği belirtilmiştir.[419]

Osmanlı Hükümeti, Viyana Kongresi'nde garp ocakları meselesine yer verilmesini, doğrudan Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale olarak değerlendirmiştir. Bu eyaletlerle ilgili alınacak herhangi bir kararın yalnızca Osmanlı yönetiminin yetki alanına girdiğini vurgulamıştır. Avrupa devletlerinin, Afrika kıyılarında korsanlık faaliyetlerine son verilmesi meselesini gündeme taşıması, Sultan II. Mahmud'un, Kuzey Afrika kıyılarına yönelik olası bir Avrupa saldırısından endişe duymasına neden olmuştur. Bu durum üzerine padişah, kaptan-ı derya ve Divan-ı Hümâyun üyeleriyle istişare edilmesini emretmiş; ardından Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'a birer resmî elçi gönderilerek, bu eyaletlerin dayılarının Avrupa devletlerinin olası planları karşısında uyarılmasını istemiştir.[420] Bu çerçevede, Osmanlı Hükümeti 2 Aralık 1815 tarihinde, bir firkateyn aracılığıyla Cezayir ve Tunus ocaklarındaki korsanlık faaliyetlerini yeniden düzenlemek ve denetim altına almak amacıyla Mehmed Ağa'yı görevlendirmiştir.[421] Ocaklar, Avrupa devletlerinden gelen tehditlerin farkında oldukları için, bu baskılara karşı Osmanlı Hükümeti'nin desteğine duydukları ihtiyacın da bilincindeydiler. Bu nedenle Osmanlı elçisi büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve kendisine tam itaat gösterilerek, Osmanlı Devleti ile barış antlaşması bulunan ülkelere ait ticaret gemilerine saldırılmaması yönündeki talimatları yerine getirilmiştir. Ayrıca, elli Yunan esiri serbest bırakılmıştır.[422]

3.2.2. İngiltere'nin Cezayir'e Yönelik Müdahaleleri ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu (1815–1819)

Sidney Smith tarafından önerilen ve Akdeniz'de korsanlığa karşı Avrupa devletlerinin birleşmesini öngören proje, görünüşte Avrupa için bir girişim gibi görünse de gerçekte İngiltere merkezli bir plandır. Napolyon Savaşları'nda Fransa'ya karşı elde ettiği zaferin ardından Avrupa üzerindeki etkisini pekiştiren İngiltere, bu başarıyla yetinmemiş; küresel ölçekte nüfuzunu genişletmeyi hedeflemiştir. Nitekim İngiltere Dışişleri Bakanı, 9

[419] Bouhend, Benaissa, *a.g.m.*, s.57.
[420] Hammache, *a.g.t.*, s.214.
[421] *BOA*, HAT. 457/22514, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).
[422] Hammache, *a.g.t.*, s.215.

Haziran 1815 tarihli Viyana Kongresi'nde kabul edilen ve Kuzey Afrika kıyılarında Hristiyan esirlerin köleleştirilmesine son verilmesini öngören kararı, 1816 yılının Mart ayında İngiliz kamuoyunun desteğini alarak resmî dış politika çerçevesine dâhil etmiştir.[423]

13 Mayıs 1816 tarihinde, 17 gemiden oluşan İngiliz donanması Cezayir sahiline ulaşmıştır. Donanma komutanı Lord Exmouth, İngiliz konsolosu aracılığıyla Cezayir Dayısı Ömer Paşa'ya bir mektup göndererek, İngiltere'nin arabuluculuğunda Cezayir eyaleti ile Sicilya ve Sardinya Krallıkları arasında bir barış anlaşması yapılmasını ve bu devletlere ait esirlerin serbest bırakılmasını amaçladığını bildirmiştir.[424] Exmouth, esir müzakereleri kapsamında; Hristiyan esirliğinin sona erdirilmesini, Cezayir'de bulunan tüm Hristiyan kölelerin fidye talep edilmeksizin serbest bırakılmasını ve gelecekte Avrupalıların köleleştirilmesine son verilmesini şart koşmuştur. Ancak Ömer Paşa, esirlerin bedelsiz olarak salıverilmesini reddetmiş; bunun yerine fidye bedelinin yarısının peşin ödenmesini, kalan kısmının ise daha sonra tahsil edilmesini önermiştir. Bu teklifin Exmouth tarafından kabul edilmesi üzerine, taraflar arasında bir uzlaşmaya varılmıştır.[425]

Yaklaşık bir ay sonra Lord Exmouth, Avrupa devletleri ile Osmanlı Hükümeti arasında bu konuda mutabakata varıldığını öne sürerek, Avrupalı esirlerin köleleştirilmesi ve esir alınması uygulamalarının tamamen sona erdirilmesine yönelik talepleri yeniden gündeme getirmek üzere Cezayir'e geri dönmüştür. Bu doğrultuda Exmouth, Cezayir Dayısı Ömer Paşa'dan, hâlen Cezayir'de bulunan tüm Avrupalı esirlerin kendisine teslim edilmesini istemiştir.[426] Dayı ve divanı, Exmouth'un taleplerini değerlendirdikten sonra, Cezayir'in Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyalet olması nedeniyle, bu tür kararları tek başına alma yetkisine sahip olmadığını ve öncelikle Osmanlı Hükümeti ile istişare edilmesi gerektiğini kendisine bildirmişlerdir.[427] Ancak Exmouth, bu cevabı kabul etmemiş ve Cezayir şehrini topa tutmakla tehdit etmiştir. Bunun üzerine dayı, Exmouth'tan donanmasını derhâl Cezayir sahillerinden çekmesini talep etmiş ve gelişmeler hakkında

[423] Edgard Le Marchand, *L'Europe et la conquête d'Alger*, Paris: Perin et cie, 1913, s.22.
[424] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.89.
[425] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.148-149.
[426] De Grammont, *a.g.e.*, s.376.
[427] İlter, *a.g.e.*, C.2., s.89.

halkı bilgilendirmiştir. Cezayir halkı, İngilizlerin tutumunu öğrenince savaş ilan etme kararı almıştır. Cezayirlilerin savaşa hazır olduklarını gören Exmouth, geri adım atarak bu karara boyun eğmiş ve Osmanlı Hükümeti'nden altı ay içinde gelecek talimatları beklemeye razı olmuştur. Böylece taraflar arasındaki gerginlik sona ermiştir.[428]

Bu gelişmelerin ardından Cezayir Dayısı Ömer Paşa, Avrupalı esirler meselesini görüşmek üzere bir heyeti İstanbul'a göndermiştir. Konu Divan-ı Hümayunda ele alındığında, devlet erkânı arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bir grup, Osmanlı Devleti'ne bağlı herhangi bir eyalete yönelik saldırının, doğrudan Osmanlı Devleti'ne yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Diğer bir grup ise Batı Ocakları'nın dış ilişkilerinde bağımsız hareket ettiklerini ve bu nedenle Osmanlı Hükümeti'nin Avrupa devletleriyle yaşanan bu tür ihtilaflara müdahil olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Padişah II. Mahmud ise meseleye daha uzlaştırıcı bir yaklaşım sergileyerek hem Cezayir tarafını hem de İngiltere'yi memnun edecek bir çözüm yolunun bulunabileceği kanaatini dile getirmiştir.[429] Osmanlı Hükümeti, İngiltere'den gelen tehditlere karşı Cezayir'in dikkatini çekmek ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak amacıyla Hüseyin Efendi'yi resmî elçi olarak Cezayir'e göndermiştir. Bu gelişmenin ardından Cezayir Dayısı Ömer Paşa, Sultan'a bir mektup yazarak Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını ifade etmiş; eyaletin ve Osmanlı çıkarlarının savunulması uğruna her türlü fedakârlığa hazır olduğunu bildirmiştir.[430]

3.2.2.1. İngiliz Hollanda Cezayir Seferi 1816

Lord Exmouth'un Cezayir'e gerçekleştirdiği ilk görevi, Avrupa devletlerinin esirlerinin serbest bırakılması ve köleliğin sona erdirilmesi yönündeki beklentileri karşılamadan sonuçlanınca, Avrupa kamuoyunda zayıflık ve korkaklıkla suçlanmıştır. Bu durum üzerine İngiliz Hükümeti, Exmouth'a yeniden Cezayir'e gitmesi, Avrupalı esirleri

[428] Shaler, *a.g.e.*, s.133-134.
[429] Hammache, *a.g.t.*, s.216.
[430] *BOA*, HAT. 632/31210, 5 Recep 1231 (1 Haziran 1816).

kurtarması ve ödenmiş fidye bedellerini iade etme zorunluluğu getirmesi yönünde talimat vermiştir.[431]

Ağustos 1816'da İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh, Londra'da Rusya, Prusya, Avusturya ve Fransa büyükelçileriyle bir araya gelerek, Kuzey Afrika kıyılarındaki korsanlık faaliyetlerine karşı yedi yıllık bir askerî ittifak kurulması yönündeki İngiliz teklifini görüşmüştür. Ancak, İngiltere'nin bu önerisinin arkasında yatan siyasi hedeflerin farkında olan Fransa, bu teklife karşı çıkmış ve garp ocaklarının Osmanlı egemenliği altında bulunduğunu hatırlatarak, Osmanlı Devleti'nin de bu ittifaka davet edilmesi gerektiğini savunmuştur. Fransa'nın bu konudaki ısrarlı tutumu karşısında, toplantıya katılan devlet temsilcileri korsanlık meselesine dair ortak bir karar alamamışlardır.[432]Ancak İngiltere, toplantıdan beklediği sonucu elde etmiş ve planlamakta olduğu askerî harekât için Avrupa devletlerinin desteğini almayı başarmıştır. Bu doğrultuda, Cezayir'e yönelik bir askerî sefer düzenlenmesine karar verilmiştir.

İngiltere, Cezayir'e düzenlemeyi planladığı askerî harekâtın bir hazırlık aşaması olarak, Cezayir kıyılarında mercan avcılığı yapan İngiliz şirketlerine, dayıya vergi ödememeleri yönünde talimat vermiştir. Bunun üzerine Cezayir Dayısı Ömer Paşa, İngiliz gemilerine vergi ödemeleri için belirli bir süre tanımıştır. Ancak verilen süre dolmasına rağmen ödemeler gerçekleştirilmemiştir.[433] Bu durum karşısında dayı, Annaba açıklarında mercan avlayan İngiliz gemilerine saldırı emri vermiştir. Saldırı sonucunda yaklaşık 200 İngiliz hayatını kaybetmiş; yalnızca iki gemi çatışmadan kurtularak İngiltere'ye dönmeyi başarmıştır. İngiliz Hükümeti ise, bu olayı bir saldırı olarak değerlendirmiş ve bu gerekçeyle Cezayir'e karşı askerî harekât başlatma kararını resmen ilan etmiştir.[434]

---

[431] Shaler, *a.g.e.*, s.135.
[432] "Rapport sur le projet européen pour faire face à la piraterie marocaine," 29 août 1816, M.D/Alger, vol. 10, fol. 303, Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, France.
[433] De Grammont, *a.g.e.*, s.376-377.
[434] Chabaud Arnaud, "Attaque des Batteries Algériennes Par Lord Exmouth, En 1816", *Revue Africaine*, C.19, Alger: Société historique algérienne, 1875, s. 195.

Cezayir Dayısı, İngiltere'nin Cezayir'e yönelik bir askerî harekât hazırlığında olduğuna dair istihbarat alınca, muhtemel bir saldırıya karşı önlem olarak Cezayir şehri çevresindeki savunma hatlarını güçlendirmiştir.[435]

İngiltere Kralı, Lord Exmouth'a donanmanın sefer için hazırlanması talimatını vermiştir. Bu doğrultuda, 28 Temmuz 1816 tarihinde İngiliz savaş filosu, Plymouth Limanı'ndan hareket etmiştir. Exmouth'un komutasında on dokuz savaş gemisi bulunmaktaydı. Filo, Cebelitarık Boğazı'na ulaştığında, kendisine yedi Hollanda savaş gemisi daha katılmıştır.[436]

22 Ağustos 1816 tarihinde İngiliz-Hollanda ortak donanması Cezayir kıyılarına ulaşmış, hemen ardından Cezayir şehrinin surlarını ve donanmasını top atışına tutmuştur. İngiliz ve Hollandalılar ciddi kayıplar vermelerine rağmen, Cezayir tarafının kayıpları çok daha ağır olmuştur. İngiliz topçuları, saldırılarını özellikle cephanelikler, barut depoları ve Cezayir filosuna ait gemiler üzerine yoğunlaştırmış; bu saldırılar sonucunda Cezayir filosunun yarısından fazlası imha edilmiştir. Çatışmaların sonunda, Dayı Ömer Paşa bir antlaşma imzalamaya zorlanmış; bu antlaşma ile korsanlık faaliyetlerinden ve Avrupalı esirlerin tutulmasından vazgeçmeyi, ayrıca Cezayir'de bulunan tüm Avrupalı esirleri serbest bırakmayı taahhüt etmiştir.[437]

İngiliz-Hollanda ittifakıyla imzalanan barış antlaşmasının ardından, Cezayir hükümeti tüm dikkatini savaşın yol açtığı tahribatın onarılmasına yöneltmiştir. Bu doğrultuda, Osmanlı Hükümeti'nden yardım talebinde bulunulmuş;[438] Sultan II. Mahmud, Dayı Ömer Paşa'nın bu talebine olumlu yanıt vererek Cezayir'in tahrip olan deniz kuvvetlerini yeniden inşa edebilmesi için askeri teçhizat gönderilmesini emretmiştir. Bu çerçevede

[435] De Grammont, *a.g.e.*, s.377.
[436] Arnaud, *a.g.m.*, s.196.
[437] Bouhend, Benaissa, *a.g.m.*, s.63-64.
[438] Shaler, *a.g.e.*, s.139.

1817 yılında silah ve askerle donatılmış üç savaş gemisi hazırlanarak Cezayir'e sevk edilmiştir.[439]

3.2.2.2. Aix-la-Chapelle Kongresi ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu

İngiltere, siyasi ve askerî girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını fark ettiğinde, korsanlık faaliyetlerinin sona erdirilmesi konusunu Avrupa devletlerinin 30 Eylül 1818 tarihinde gerçekleştirdiği Aix-la-Chapelle Kongresi'nin gündemine aldırmıştır. Kongre sırasında İngiltere'nin yeniden gündeme getirdiği askerî ittifak projesi katılımcı devletler arasında fikir ayrılıklarına yol açmış; nihayetinde, Cezayir'i korsanlık faaliyetlerinden vazgeçmeye ve Avrupalıların esir edilmesine son vermeye ikna etmek amacıyla bir İngiliz ve bir Fransız temsilcinin barışçıl girişimlerde bulunmak üzere görevlendirilmesine karar verilmiştir.[440] Ayrıca, Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın İstanbul'daki büyükelçilerine, korsanlığın durdurulmasına ilişkin kararın Osmanlı Hükümeti tarafından da desteklenmesini sağlamak ve bu bağlamda Osmanlı ile iş birliği içerisinde Batı Akdeniz eyaletlerinin Kongre kararlarını uygulamaya ikna edilmesi yönünde müzakerelerde bulunma görevi verilmiştir.[441]

Bu gelişmeler üzerine, söz konusu devletlerin İstanbul'daki büyükelçileri, Osmanlı sadaret makamına raporlar sunarak Batı Akdeniz eyaletlerinin Avrupa devletlerinin güvenliği ve istikrarı için tehdit oluşturduğunu, Akdeniz'deki ticaret yollarını sekteye uğrattığını ve taleplerine olumlu karşılık verilmemesi hâlinde bu eyaletlere karşı askerî güç kullanılmasının gündeme geleceğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, Osmanlı Hükümeti'ni Batı Akdeniz eyaletlerine müdahalede bulunarak onları uyarmaya ve Avrupa devletlerine yönelik herhangi bir saldırıdan kaçınmaları yönünde etki etmeye davet etmişlerdir.[442]

---

[439] "Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office," 10 December 1816, F.O. 78/86, fol. 49, The National Archives (TNA), Kew, United Kingdom.
[440] Mercier, *a.g.e.*, s.506.
[441] Bouhend, Benaissa, *a.g.m.*, s.67.
[442] Hammache, *a.g.t.*, s.221.

Sadaret makamı, Avrupa devletlerinin büyükelçilerine verdiği yanıtta son derece sert bir üslup kullanarak, Aix-la-Chapelle Kongresi'nde alınan kararları tanımadığını açıkça ifade etmiştir. Osmanlı Hükümeti, bu kararların Batı Akdeniz'deki Osmanlı eyaletlerine karşı oluşturulan Avrupa ittifakını, doğrudan Osmanlı Devleti'ne yöneltilmiş bir saldırı ve iç işlerine açık bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Bu tutumun, devletlerarası ilişkilerdeki teamüllerle bağdaşmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında geçmişte imzalanan dostluk antlaşmaları uyarınca, Akdeniz'deki ticaret gemilerinin güvenliğinin teminat altına alındığı ve bu gemilerin herhangi bir saldırıya uğraması durumunda zararlarının telafi edileceği taahhüt edilmiştir.[443] Bu çerçevede Osmanlı Hükumeti, garp ocaklarla doğrudan temas kurarak, korsanlık faaliyetlerinin tamamen sona erdirilmesi yönünde kesin emirler göndermiştir.[444]

1819 yılında, yeni Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'nın Sultan II. Mahmud'a gönderdiği hediyeyi takdim etmek üzere İstanbul'a bir heyet gönderilmiştir. Bu heyet, Osmanlı padişahına Cezayir'in tüm devletlerle barış içinde olduğunu bildirmiş ve Avrupa devletlerinin ileri sürdüğü iddiaların gerçeği yansıtmadığını, aksine Osmanlı Devleti içinde karışıklık çıkarmaya yönelik girişimler olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı Hükûmeti ise, bu heyetin aktardığı bilgileri Avrupa devletlerinin büyükelçilerine resmî cevap olarak iletmiştir.[445] Bu gelişmelerin ardından padişah, Cezayir'e destek amacıyla donanmanın güçlendirilmesini emretmiş; bu doğrultuda savaş gemileri ile askerî teçhizatın hazırlanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, Cezayirlilere asker toplama izni vermiş ve asker taşıyan bir savaş gemisini hediye olarak göndermiştir.[446]

3.3. Fransa ile Cezayir Arasındaki Çatışma Sürecinde Osmanlı Hükümeti'nin Diplomatik Çabaları (1827-1830)

[443] "Reply of the Ottoman Chief Secretary to the Ambassadors of Britain, Russia, and Austria," 1819, F.O. 78/92, fol. 210, The National Archives (TNA), Kew, United Kingdom.
[444] *BOA*, HAT.49039/1267, 29 Zilhicce 1235 (7 Ekim 1820).
[445] "Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office," 9 September 1819, F.O. 78/92, fol. 237, The National Archives (TNA), Kew, United Kingdom.
[446] "Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office," 9 November 1819, F.O. 78/92, fol. 28, The National Archives (TNA), Kew, United Kingdom.

1818 yılında Hüseyin Paşa'nın Cezayir dayısı olarak göreve başlamasından sonra, Cezayir eyaletinin mali dengesini sağlamak amacıyla, ticaretle uğraşan ve Cezayir'de faaliyet gösteren iki Yahudi şirket olan Bacri ve Bouchnak'tan, uzun süredir ödenmeyen vergi borçlarının tahsil edilmesi yönünde talepte bulunulmuştur. Ancak bu tüccarlar, borçlarını ödeyebilmek için öncelikle Fransız hükûmetinden alacaklarını tahsil etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Bu alacaklar, Fransız İhtilali döneminde Fransa'ya yapılan tahıl satışlarından kaynaklanmakta ve uzun süredir ödenmemekteydi.[447] Bu çerçevede Dayı Hüseyin Paşa, Fransa hükumetinden borçlarını derhâl ödemesini talep etti. Aksi takdirde, borcun ödenmemesi ve oyalama politikasının sürdürülmesi hâlinde, Akdeniz'deki Fransız ticaret gemilerine yönelik saldırılar düzenleneceği tehdidinde bulunmuştur. Bu gelişmelerin ardından, Fransız borcunun görüşülmesi amacıyla Fransız konsolosu Pierre Deval ile Hüseyin Paşa arasında ilk resmî görüşme gerçekleştirildi. Görüşmede Fransız konsolosu, borç meselesinin çözümü için kendi hükûmetiyle birlikte çalıştığını belirterek dayıya ödeme konusunda söz vermiştir.[448]

Fransız konsolosu, dayının talebini Paris'e iletmesinin ardından, Cezayir'e olan borç Fransız Parlamentosu tarafından 24 Temmuz 1820 tarihinde resmî olarak kabul edildi. Buna göre, Fransa'nın borcu yedi milyon Frank olarak tespit edilmiştir.[449]

Her ne kadar Fransa, Cezayir'e olan borcunu resmî olarak kabul etmiş olsa da herhangi bir ödeme gerçekleştirmemiştir. Bu durum üzerine, Dayı Hüseyin Paşa, Fransa hükümetine yönelttiği tehdidini uygulamaya koyarak 1826 yılında bir Fransız ticaret gemisine saldırı düzenlemiştir. Ardından, Hüseyin Paşa ile Fransız konsolosu arasında ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Deval, saldırıya uğrayan gemi için tazminat talebinde bulunurken, Dayı ise bu talepleri geri çevirerek öncelikle Fransa'nın borcunu ödemesi gerektiğini vurgulamıştır.[450]

[447] Ali Rıza Paşa, *a.g.e.*, s.53.
[448] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.201.
[449] Bernard Augustin, *Histoire des colonies françaises et de l'expansion de la France dans le monde*, Paris: Société De l'Histoire Nationale, 1930, s.93.
[450] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.202.

3.3.1. Cezayir-Fransa İlişkilerinin Gerilmesi ve Osmanlı Hükümeti'nin Tutumu

Cezayir ile Fransa arasındaki borç meselesi, Fransa'nın ödemeleri sürekli ertelemesi nedeniyle giderek daha da gergin bir durum olmuştur. 29 Nisan 1827 tarihinde Ramazan Bayramı münasebetiyle, dönemin teamüllerine uygun olarak Fransız konsolosu Pierre Deval, Dayı Hüseyin Paşa'ya bayram tebriğinde bulunmak üzere bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Dayının meclisinde Avrupa devletlerinin diplomatik temsilcilerinin hazır bulunduğu bu törensel görüşmede, Hüseyin Paşa, Fransa hükümetinin borcun ödenmesine dair hâlâ bir çözüm bulamamasını gündeme getirerek konsolos Deval'e bu gecikmenin nedenini sormuştur.[451] Dayının ifadesine göre bu soru son derece nazik ve saygılı bir dille yöneltilmiştir. Ancak konsolos, bu meselenin önemsiz olduğunu ima ederek Fransa Kralı'na yazı göndermeyeceğini ve böyle bir talebin zaten yanıtsız kalacağını söylemesi, ortamın gerilmesine yol açmıştır. Bu cevap üzerine kendisini tutamayan Dayı Hüseyin Paşa, elinde bulunan yelpaze ile Deval'e vurmuştur.[452] Bu olay Fransız kaynaklarında dayının sert ve diplomatik teamüllere aykırı bir tavır sergilediği yönünde değerlendirilmiş; Deval ise meseleyi barışçıl yollarla çözmeye çalışan taraf olarak gösterilmiştir.[453]

Fransa, konsolosu Deval'e yönelik bu hadiseyi büyük bir hakaret ve diplomatik teamüllere aykırı bir davranış olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede, 1827 yılının Haziran ayında Fransa, Cezayir'e yönelik bir deniz ablukası başlatma kararı almıştır. Amiral Collet komutasındaki dört savaş gemisinden oluşan bir filo, Cezayir sahillerine gönderilmiş ve böylece Fransa ile Cezayir arasında ciddi bir diplomatik kriz resmen başlamıştır.[454]

Fransa'nın Cezayir kıyılarına uyguladığı deniz ablukasının gerçek nedenlerini irdelediğimizde, meselenin yalnızca Hüseyin Paşa'nın Fransız konsolosu Deval'e yönelik fiziki müdahalesiyle sınırlı olmadığı görülmektedir. Aksine, Cezayir'in Akdeniz havzasındaki stratejik konumu ve Fransa'nın, özellikle İngiltere ile bu bölgede

[451] De Grammont, *a.g.e.*, s.378.
[452] *BOA*, İ. DUİT. 138/75, 07 Rabiulevvel 1243 (27 Ekim 1827).
[453] Augustin, *a.g.e.*, s.93.
[454] Mercier, *a.g.e.*, s.145.

sürdürdüğü nüfuz mücadelesi, ablukayı tetikleyen asıl ve daha derin nedenler arasında yer almaktadır.[455]

Fransız hükümeti, Cezayir'e uyguladığı ablukayı Osmanlı Devleti nezdinde meşrulaştırmak amacıyla, söz konusu gelişmeleri resmî yollarla Babıâli'ye bildirme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda, İstanbul'daki Fransız elçisi, konsolos Pierre Deval'in Cezayir'de uğradığı hakareti ve bu olayın deniz ablukasının başlıca gerekçesi olduğunu belirten bir raporu Reisülküttaba sunmuştur. Ancak Osmanlı hükümeti, bu bildirimi hukuken geçersiz saymış; Reisülküttap, elçiye hitaben, Fransa'nın böyle bir askerî girişimde bulunmadan önce doğrudan Osmanlı hükümetine danışması gerektiğini ifade ederek, Fransa'nın tek taraflı hareketini diplomatik teamüllere aykırı bir davranış olarak değerlendirmiştir.[456]

Osmanlı hükümeti, Fransa'nın Cezayir'e uyguladığı deniz ablukasına ilişkin olarak yalnızca sözlü bir karşılık vermekle yetinmiş; krizin çözümüne yönelik herhangi bir diplomatik girişimde bulunmamıştır. Bu pasif tutumun devamında, Babıâli'nin mevcut durumdan duyduğu güvenin daha da arttığı gözlemlenmiştir. Bu güvenin pekişmesinde, Aralık 1827 tarihinde Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'nın Sultan II. Mahmud'a gönderdiği bir mektup da etkili olmuştur. Hüseyin Paşa, söz konusu mektubunda Fransız Konsolosu Pierre Deval ile yaşanan hadisenin ayrıntılarını aktarmış; Deval'in İslam'a ve Osmanlı sultanına hakaret ettiğini belirterek, bu hakaretin kendisini fiziksel müdahalede bulunmaya sevk ettiğini ifade etmiştir. Mektup aynı zamanda, Cezayir'in içinde bulunduğu abluka koşulları karşısında askerî destek talebini de içermekteydi.[457] Fransa ile Cezayir arasında artarak devam eden gerilime rağmen, Osmanlı hükümeti sessizliğini sürdürmüş ve bu süreçte herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.[458]

[455] Ali Rıza Paşa, *a.g.e.*, s.79.
[456] *BOA*, İ. DUİT, 138/73, 25 Zilkade 1242 (20 Haziran 1827).
[457] *BOA*, İ. DUİT. 138/75, 30 Cemazeyilevvel 1243 (19 Aralık 1827).
[458] Kuran, *a.g.m.*, s.190.

3.3.2. Fransa'nın Cezayir'i İşgali Sürecinde Osmanlı Hükümeti'nin Diplomatik Girişimleri

Eylül 1829'da Osmanlı-Rus Savaşı'nın Edirne Antlaşması ile sona ermesinin ardından, Osmanlı hükümeti Cezayir ile Fransa arasında devam eden krize karşı sessizliğini bozmuştur. Bu doğrultuda, Osmanlı hükümeti ilk diplomatik girişimini başlatarak, Fransız deniz ablukasını sona erdirmek amacıyla Müftü Halil Efendi'yi Cezayir'e göndermiştir.[459] Halil Efendi, Kasım 1829'da bir İngiliz gemisiyle Cezayir'e ulaşmış ve görevine, Hüseyin Paşa ile bir görüşme yaparak başlamıştır. Görüşmede Halil Efendi, Fransız hükümetiyle yaşanan krizin çözümünde daha yumuşak bir tutum benimsenmesini tavsiye etmiş; olası bir Fransız saldırısının Cezayir için ciddi bir tehdit oluşturduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için Fransa'ya giderek müzakerelerde bulunma teklifinde bulunmuştur.[460] Ancak dayı, Fransızlar lehine herhangi bir taviz vermeyi reddederek bu öneriyi kabul etmemiştir. Buna rağmen, nihayetinde Halil Efendi'nin kuşatma kuvvetlerinin başındaki komutana bir mektup yazmasına ve barış görüşmeleri çağrısında bulunmasına izin vermiştir. Bu girişimin, Halil Efendi ile İngiliz konsolosunun aracılığıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Halil Efendi, Hüseyin Paşa'nın barış şartlarını içeren mektubunu Fransız kuşatma kuvvetlerinin komutanına ilettiğinde, bu mektupta hem kendisinin görevini açıklamış hem de Osmanlı Hükümeti'nin barış girişimi çerçevesindeki önerilerini aktarmıştır. Dayı Hüseyin'in sunduğu başlıca şartlar arasında; ileride yeni bir ihtilafa yol açmamak adına Fransa'nın Annaba kıyılarındaki mercan avcılığı imtiyazlarından feragat etmesi, Fransız konsolosunun uluslararası teamüllere uygun şekilde hareket etmesi ve daha önce iki taraf arasında imzalanan antlaşmaların geçerliliğini koruması gibi hususlar yer almaktaydı. Ancak kuşatma komutanı, Fransız hükümetinden aldığı talimatlar doğrultusunda bu barış tekliflerini kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Fransa, Cezayir ile herhangi bir uzlaşmaya varmadan önce Hüseyin Paşa'nın, kendilerine iletilmiş olan özür taleplerini yerine

[459] *BOA*, HAT. 139/01, 25 Şaban 1245 (29 Şubat 1830).
[460] Ez-Zehar, *a.g.e.*, s.207.

getirmesini şart koşmuştu. Bu olumsuz tavır karşısında Halil Efendi, misyonunu gerçekleştirmekte başarısız olmuş ve İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştır.[461]

Osmanlı kuvvetlerinin 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda uğradığı ağır kayıplar ve bu savaş neticesinde Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki nüfuzunu büyük ölçüde yitirmesi, bölgede güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Akdeniz'de ortaya çıkan bu yeni dengeye karşılık olarak, Fransa hükümeti, Cezayir'e uyguladığı ablukanın ticari faaliyetlerde yol açtığı zararları telafi etmeye yönelik yeni bir adım atmıştır. Bu çerçevede, Fransa, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı Batı Akdeniz'deki tüm Osmanlı deniz eyaletlerini ele geçirme ve Cezayir meselesini kökten çözme göreviyle harekete geçirmeyi planlamıştır.[462] Ancak Osmanlı Devleti, bu teklifi kesin bir şekilde reddetmiş ve Cezayir ile Fransa arasında yaşanan krizi barışçıl yollarla çözmek amacıyla doğrudan bir Osmanlı arabulucusunu Cezayir'e göndermeye karar vermiştir. Bu tutum, Reisülküttap tarafından İstanbul'daki Fransız elçisinin tercümanına gönderilen resmî yazışmada açıkça ifade edilmiştir.[463] Fransız elçisi bu öneriyi kabul etmemiş, Fransa'nın halihazırda Mısır Valisi ile projeyi yürürlüğe koyduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin bu plana onay vermemesi durumunda, Fransa'nın askerî müdahalede bulunarak hem ulusal onurunu yeniden tesis edeceğini hem de Avrupa devletlerini Cezayir korsanlığından koruyacağını ifade etmiştir.[464] Ancak Osmanlı Devleti, Cezayir'e yönelik herhangi bir askerî müdahaleyi kesin bir dille reddetmiş ve Mısır Valisi'nin Cezayir ile Garp Ocakları üzerinde hâkimiyet kurma yönündeki planlarını da kabul etmemiştir. Bu projenin yerine, sorunun barışçıl yollarla çözülebilmesi için biri Osmanlı, diğeri Fransız olmak üzere iki elçinin Cezayir'e gönderilmesini önermiştir. Bu elçilerin birlikte çalışarak çözüm sürecini yürütmeleri beklenmiştir. Fransız elçiliği tercümanı ile yapılan görüşmede, Reisülküttap bu arabuluculuk teklifini yinelemiş ve Osmanlı

[461] "Letter from the British Consul to the Foreign Office," 10 December 1892, F.O. 3/32, fol. 23, The National Archives (TNA), Kew, United Kingdom.
[462] Augustin, *a.g.e.*, s.97.
[463] *BOA*, İ. DUİT. 139/6 29 Ramazan 1245 (24 Mart 1830).
[464] Alfred Nettement, *Histoire de la conquête de l'Algérie écrite sur des documents inédits et authentiques*, Paris: Lecoffre fils, 1867, s.292.

hükümetinin bu görev için Cezayirli olması ve Garp Ocakları'nın iç işleyişine vakıf bulunması sebebiyle Tahir Paşa'yı seçtiğini bildirmiştir.[465]

26 Şubat 1830 tarihinde İngiltere elçisi tarafından padişah II. Mahmud'a sunulan muhtıra incelendikten sonra, padişah Tahir Paşa'nın Cezayir'e gönderilmesine onay vermiştir. Bu gelişmenin ardından, Reisülküttap Fransız elçisinin Osmanlı elçisiyle birlikte bir temsilci göndermeye niyetli olmadığını kesin olarak anlayınca, ondan, Tahir Paşa'ya verilmek üzere Cezayir kıyılarını kuşatma altında tutan Fransız komutana hitaben yazılmış bir mektup talep etmiştir. Bu mektubun amacı, Tahir Paşa'nın Cezayir'e girişine izin verilmesini sağlamaktı. Reisülküttabın bu talebi Fransız sefiri tarafından kabul edilmiştir.[466]

Osmanlı hükümeti, Tahir Paşa'nın Cezayir'e gönderilmesine dair hazırlıklarını sürdürdüğü sırada, Fransa'nın Mehmed Ali Paşa ile yürüttüğü ortak girişimin başarısız olduğu anlaşılmıştır. Zira Mehmed Ali Paşa, garp ocaklarına yönelik bir seferin ancak dini bir meşruiyet taşıması hâlinde başarıya ulaşabileceğini belirtmiş; bu şartın ise Fransızlarla yapılacak açık bir iş birliğiyle sağlanmasının imkânsız olduğunu ifade etmiştir.[467]

Fransa, Mehmed Ali Paşa ile yürüttüğü projenin başarısız olduğundan emin olduktan sonra, Osmanlı hükümetine Cezayir'e askerî bir sefer düzenleyeceğini resmî olarak bildirmiştir. Olayların bu yönde gelişmesi üzerine, İstanbul'daki Fransız elçisiyle yapılan istişare sonucunda, Tahir Paşa'nın doğrudan Cezayir'e giderek krizi diplomatik yollarla çözmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Bu çerçevede Tahir Paşa, 16 Nisan 1830 tarihinde İstanbul'dan yola çıkmıştır.[468]

Fransız hükümeti, Osmanlı Devleti tarafından yürütülen arabuluculuk girişiminin başarıya ulaşmasını istememekteydi. Zira Fransa'nın asıl hedefi, Cezayir üzerine bir

[465] Hammache, *a.g.t.*, s.229.
[466] *BOA*, İ. DUİT. 139/6, 23 Zilkade 1245 (16 Mayıs 1830).
[467] Ali Rıza Paşa, *a.g.e.*, s.57.
[468] *BOA*, İ. DUİT. 138/77, 07 Muharrem 1245 (09 Temmuz 1829).

askerî harekât düzenleyerek şehri ele geçirmekti. Bu niyeti açıkça ortaya koyan gelişme ise, Tahir Paşa'nın İstanbul'dan ayrılmasından yalnızca dört gün sonra, Fransız Kralı Cezayir'e düzenlenecek seferin başkomutanı olarak General de Bourmont atayan bir kararname yayımlamasıydı. Bu gelişme, Tahir Paşa'nın barışçıl çözüm arayışıyla üstlendiği diplomatik misyonunun daha başından itibaren başarısızlığa mahkûm edildiğini gözler önüne sermekteydi. [469]

Tahir Paşa, 10 Mayıs 1830 tarihinde Tunus Limanı'na ulaştığında, Cezayir'e deniz yoluyla gitmenin Fransız ablukası nedeniyle tehlikeli olabileceğini değerlendirerek, kara yoluyla Tunus üzerinden Cezayir'e geçmeye karar vermiştir. Bu güzergâhın daha güvenli olacağı düşünülse de Tunus Valisi Hüseyin Bey, Fransız konsolosunun telkinleri doğrultusunda Tahir Paşa'nın bu güzergâhı kullanmasına izin vermemiştir.[470] Bunun üzerine Tahir Paşa Tunus'tan ayrılarak deniz yolculuğunu sürdürmek zorunda kalmış. Ancak yolculuğu sırasında, 25 Mayıs 1830 tarihinde Toulon Limanı'ndan yola çıkmış olan Fransız çıkarma filosu ile karşılaşmıştır. Bu tesadüfî karşılaşma üzerine Tahir Paşa, seferin komutanı General de Bourmont ile kısa bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmenin ardından, arabuluculuk misyonunu sürdüremeyeceğini anlayarak Cezayir'e gitmekten vazgeçti ve Paris'te Fransız hükümetiyle temaslarda bulunmak üzere Toulon'a yönelmiş.[471] Öte yandan, Fransız çıkarma filosu ise Cezayir'e yönelik askerî harekâtını sürdürmeye devam etmiştir.

Tahir Paşa, 27 Mayıs 1830 tarihinde Toulon Limanı'na ulaştığında yaptığı ilk iş, Paris'te bulunan Fransız Başbakanı Polignac'a bir mektup yazmak oldu. Bu mektubunda, Osmanlı Hükümeti tarafından Cezayir ile Fransa arasındaki krizi barışçıl yollarla çözmek amacıyla görevlendirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, doğrudan Cezayir'e ulaşmasının engellenmesi üzerine Toulon'a gelmek zorunda kaldığını ve bu durumun görevini icra etmesini engellediğini dile getirmiştir.[472]

[469] Hammache, *a.g.t.*, s.233.
[470] *BOA*, HAT. 831/37528, 22 Muharrem 1250 (30 Mayıs 1834).
[471] Nettement, *a.g.e.*, s.384.
[472] *BOA*, HAT. 1191/46895. Rabiulahir 1252 (Temmuz 1837).

Tahir Paşa, Polignac'a gönderdiği mektuba herhangi bir cevap alamadı. Zira Fransız Başbakanı, o dönemde Cezayir'e yönelik askerî harekâtın sonuçlarını beklemekteydi. Fransız ordusunun Cezayir'de zafer kazandığı ve Cezayir ordusunun mağlup edildiği kesinleşince, Polignac Tahir Paşa'ya herhangi bir müzakere yürütmesinin mümkün olmadığını, zira kendisinin Osmanlı Hükümeti tarafından resmî olarak tanınan bir temsilci olarak kabul edilmediğini bildirdi. Bununla birlikte, Fransa'da en fazla kırk gün daha kalabileceğini ya da İstanbul'a geri dönebileceğini ifade etmiştir. Nitekim 6 Ağustos 1830 tarihinde, Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçiliği tercümanı, Reisülküttaba sunduğu bir notada, Fransız ordusunun Cezayir'i ele geçirdiğini ve Tahir Paşa'nın 5 Temmuz 1830 tarihinde Toulon'dan ayrıldığını bildirdi. Bu tarih, aynı zamanda Cezayir'in Fransızlar tarafından resmî olarak işgal edildiği gündür.[473]

[473] Hammache, *a.g.t.*, s.238.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, 1798-1830 yılları arasında Osmanlı Hükümeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkiler, Akdeniz ve Avrupa'daki güç dengelerinin değişimi bağlamında çok boyutlu olarak ele alınmıştır. 18. yüzyılın sonlarında başlayan ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde derinleşen uluslararası dönüşümler, Osmanlı-Cezayir ilişkilerinde hem yapısal hem de işlevsel düzeyde önemli etkiler yaratmıştır.

Çalışma süresince ulaşılan en temel sonuçlardan biri, Cezayir Eyaleti'nin Osmanlı Devleti'ne sembolik sadakatle bağlı olmakla birlikte, fiilî anlamda geniş bir idarî ve diplomatik özerkliğe sahip olduğudur. Dayılar tarafından yönetilen Cezayir, kendi iç işleyişini ve dış ilişkilerini büyük ölçüde yerel dinamiklere göre şekillendirmiş, ancak bu süreçte Osmanlı sultanına ve Babıâli'ye yönelik sadakat ritüellerini titizlikle sürdürmüştür. Hediyeleşme, hil'at gönderimi, padişaha dua edilmesi ve atama fermanlarının onaylanması gibi sembolik uygulamalar, bu bağlılığın hem siyasî hem diplomatik düzeyde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Osmanlı-Cezayir ilişkilerinin yalnızca bir merkez-taşra modeliyle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğu da tezde ortaya konulan önemli bulgulardandır. Bu ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki çıkarlarını koruma ve Avrupa'daki güç dengeleri karşısında diplomatik manevra alanını genişletme çabalarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Cezayir'in Batı Akdeniz'deki stratejik konumu, hem Osmanlı diplomasisi için vazgeçilmez bir araç hem de Avrupa güçleri için sürekli bir hedef olmuştur.

Diplomatik iletişim süreci hem Osmanlı merkezi hükümeti hem de Cezayir Eyaleti açısından kurumsallaşmış çeşitli araçlara dayanmıştır. Osmanlı Devleti, Cezayir'e yönelik politikalarını genellikle fermanlar aracılığıyla bildirirken; Cezayir tarafı, Osmanlı hükümeti ile ilişkilerini çoğunlukla arzuhâller yoluyla sürdürmüştür. Bu arzuhâller, dayı tarafından İstanbul'a gönderilerek eyaletin genel durumu, karşılaşılan sorunlar ve beklentiler hakkında Osmanlı hükümeti bilgilendirilmiştir. Diplomatik aciliyetin söz konusu olduğu durumlarda ise, her iki taraf da özel heyetler ve elçiler göndermiştir. Ayrıca, Cezayir'in İstanbul'daki kethüda adlı temsilcisi, hem Osmanlı sarayındaki gelişmeleri takip etmekte hem de iki taraf arasındaki ilişkilerin sürekliliğini sağlamakla

görevliydi. Bunun yanı sıra, Cezayir'in Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde görevlendirdiği vekiller aracılığıyla devletin farklı noktalarıyla sürekli iletişim içinde olması sağlanmıştır. Bu durum, Cezayir'in Osmanlı sistemi içindeki özel yerini ve diplomatik özerkliğini pekiştiren önemli göstergelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'da yükselen yayılmacı eğilimler, Akdeniz'deki güç dengelerini önemli ölçüde etkilemiş ve Osmanlı-Cezayir ilişkilerini doğrudan yansımıştır. 1798 yılında gerçekleşen Fransız Mısır Seferi, Osmanlı Devleti ile Cezayir Eyaleti arasında diplomatik bir gerilime neden olmuş, zira Cezayir'in Babıâli'den gelen emirlere zamanında karşılık verememesi geçici bir güvensizlik doğurmuştur. Ancak Cezayir dayısının durumu hızla telafi etmesi ve Batı Akdeniz'deki Osmanlı çıkarlarını koruyarak Fransa ve İngiltere gibi büyük Avrupa güçlerinin baskısına rağmen bölgedeki dengeyi sağlaması, Osmanlı hükümeti nezdinde eyaletin önemini pekiştirmiştir.

Napolyon Savaşları süresince Osmanlı Devleti, Cezayir'i savaş ortamının dışında tutmaya özen göstermiş; bu çaba hem eyaletin güvenliğini sağlama hem de Batı Akdeniz'deki Osmanlı etkisini devam ettirme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Savaşların ardından, özellikle 1815 Viyana Kongresi ve Aix-la-Chapelle Konferansı gibi uluslararası platformlarda Cezayir'in korsanlık faaliyetlerinin gündeme taşınması, Avrupa devletlerinin Cezayir üzerindeki baskılarını artırmış; bu durum Osmanlı Devleti tarafından kendi egemenliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Babıâli, Cezayir'in Osmanlı topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulayarak bu girişimlere karşı çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Cezayir üzerindeki desteği, sadece söylemsel düzeyde kalmamış; diplomatik ve gerektiğinde askerî yardımlar yoluyla da sürdürülmüştür. Bu destek, Cezayir'in Osmanlı Devleti'nin Doğu-Batı eksenindeki diplomatik ağı içinde kilit bir rol oynadığını ve karşılıklı menfaat temelinde gelişen ilişki biçiminin iki taraf açısından stratejik önem taşıdığını göstermektedir.

Cezayir Eyaleti, dış ilişkilerinde geniş bir hareket alanına sahip olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin Batı Akdeniz'deki çıkarlarını korumayı diplomatik öncelik olarak benimsemiştir. Özellikle Avrupa devletleriyle yapılan barış antlaşmalarında, Osmanlı Devleti'nin saygınlığını ve bölgedeki çıkarlarını göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Avrupa güçlerinin Akdeniz'de giderek artan etkisi karşısında, Cezayir ile Osmanlı Devleti arasında ilişkiler daha da sıkılaşmış; iki taraf, kriz dönemlerinde özellikle diplomatik ve askerî dayanışma yoluyla iş birliğini güçlendirmiştir.

Bu bağlamda, 1827 yılında Fransa'nın Cezayir üzerindeki baskısını artırmak amacıyla uyguladığı deniz ablukası, Cezayir'in deniz gücünü zayıflatmış ve korsanlık gelirlerinde ciddi düşüşe yol açmıştır. Bu durum, eyaletin ekonomik ve askerî kapasitesini sarsarken, Osmanlı Devleti süreci yakından takip etmiş ve Cezayir üzerindeki baskının azaltılması amacıyla çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Babıâli, özellikle İstanbul'daki Fransız büyükelçiliği nezdinde girişimlerde bulunarak krizin barışçıl yollarla çözülmesini sağlamaya çalışmış; ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin Cezayir'i kendi siyasi bütünlüğünün bir parçası olarak gördüğünü ve bu doğrultuda diplomatik koruma sorumluluğu taşıdığını bir kez daha göstermiştir.

Fransa'nın 1830 yılında Cezayir'i işgali, Osmanlı hükumeti ile Cezayir Eyaleti arasındaki diplomatik ilişkilerin son halkasını teşkil etmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin, Cezayir üzerindeki egemenliğini sembolik düzeyde koruma çabası içinde olduğu, ancak fiilî bir müdahale gerçekleştiremediği görülmektedir. Bu durum, hem Osmanlı Devleti'nin uluslararası sistemdeki zayıflayan konumuna hem de Cezayir'in görece bağımsızlık arz eden yapısına işaret etmektedir.

Tezde kullanılan arşiv belgeleri ve konsolos raporları, yalnızca Osmanlı-Cezayir ilişkilerinin değil, aynı zamanda 19. yüzyılın başlarındaki diplomatik teamüllerin, ikili ilişkilerdeki temsil biçimlerinin ve uluslararası etkileşimlerin daha geniş bağlamda anlaşılmasına da katkı sağlamıştır.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, bu tezde ele alınan diplomatik ilişkilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yansımalarının daha mikro düzeyde incelenmesi; Cezayir Osmanlı ile kurduğu ilişkilerin mahiyetine dair daha fazla örneğe ulaşılması, Osmanlı dünyasındaki özerk eyalet yapılarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek adına anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA):

BOA, AE.SLM.III. 92/5523, 21 Rabiulevvel 1215 (12 Ağustos 1800).

BOA, AE.SSLM.III. 106/6431, 21 Rabiulevvel 1211 (24 Eylül 1796).

BOA, AE.SSLM.III. 159/9524, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

BOA, AE.SSLM.III. 92/5529, 21 Rabiulevvel 1215 (12 Ağustos 1800).

BOA, AE. SMHD.II. 119/9970, 10 Muharrem 1228 (13 Ocak 1830).

BOA, BOA, C.AS. 192/8276, 29 Zilhicce 1212 (14 Haziran 1798).

BOA, C.BH. 133/6463, 29 Zilkade 1205 (30 Temmuz 1791).

BOA, C.BH. 78/3743, 29 Rabiulevvel 1232 (16 Şubat 1817).

BOA, C.DH. 139/6912, 18 Rabiulahir 1245 (17 Ekim1829).

BOA, C.DH. 237/11842, 25 Cemazeyilevvel 1221 (10 Ağustos 1806).

BOA, C.DH. 237/11842, 29 Cemazeyilevvel 1221 (14 Ağustos 1805).

BOA, C.DH. 8/366, 20 Rabiulevvel 1216 (31 Temmuz 1801).

BOA, C.HR. 11/537, 27 Rabiulahir 1227 (10 Mayıs 1812).

BOA, C.HR. 133/6609, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).

BOA, C.HR. 143/7117, 29 Şevval 1217 (22 Şubat 1803).

BOA, C.HR. 15/748, 29 Safer 1213 (12 Ağustos 1798).

BOA, C.HR. 15/748, 29 Safer 1213 (12 Ağustos 1798).

BOA, C.HR. 29/8276, 20 Zilhicce 1211 (16 Haziran 1797).

BOA, C.ML. 469/20148, 29 Safer 1224 (15 Nisan 1809).

BOA, C.MTZ. 12/573, 29 Ramazan 1171 (6 Haziran 1758).

BOA, HAT, 1282/49689, 15 Zilhicce 1230 (18 Kasım 1815).

BOA, HAT, 1429/58516, 26 Zilkade 1196 (2 Kasım 1782).

BOA, HAT, 145/22, 29 Safer 1198 (23 Ocak 1784).

BOA, HAT. 1099/44515, 5 Cemazeyilahir 1230 (15 Mayıs 1815).

BOA, HAT. 1191/46895, Rabiulahir 1252 (Temmuz 1837).

BOA, HAT. 1267/49036, 15 Recep 1234 (10 Mayıs 1819).

BOA, HAT. 1280/49610, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

BOA, HAT. 139/01, 25 Şaban 1245 (29 Şubat 1830).

BOA, HAT. 140/5834, 7 Safer 1213 (21 Temmuz 1798).

BOA, HAT. 141/5855, 1 Şevval 1213 (8 Mart 1799).

BOA, HAT. 142/5876, 11 Rabiulahir 1213 (22 Eylül 1798).

BOA, HAT. 1435/58993, 16 Rabiulevvel 1213 (28 Ağustos 1798).

BOA, HAT. 1541/29, 4 Cemazeyilahir 1233 (11 Nisan 1818).

BOA, HAT. 1541/29, 4 Cemazeyilahir 1233 (11 Nisan 1818).

BOA, HAT. 278/16429, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

BOA, HAT. 281/16872, 29 Zilhicce 1231 (20 Kasım 1816).

BOA, HAT. 283/16872, 29 Zilhicce 1231 (20 Kasım 1816).

BOA, HAT. 286/17182, 06 Muharrem 1226 (31 Ocak 1811).

BOA, HAT. 455/22474, 25 Zilkade 1232 (6 Ekim 1817).

BOA, HAT. 455/22474, 25 Zilkade 1232(6 Ekim 1817).

BOA, HAT. 455/22486, 15 Zilkade 1231 (7 Ekim 1816).

BOA, HAT. 455/22486, 9 Zilkade 1231 (1 Ekim 1816).

BOA, HAT. 457/22514, 29 Zilhicce 1230 (02 Aralık 1815).

BOA, HAT. 457/22514, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

BOA, HAT. 458/22556, 7 Cemazeyilevvel 1233 (15 Mart 1818).

BOA, HAT. 581/28565, 5 Zilkade 1241 (11 Haziran 1826).

BOA, HAT. 632/31210, 5 Recep 1231 (1 Haziran 1816).

BOA, HAT. 637/32928, 29 Zilhicce 1240 (14 Ağustos 1825).

BOA, HAT. 672/32910, 19 Cemazeyilahir 1240 (8 Şubat 1825).

BOA, HAT. 685/33301, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

BOA, HAT. 81/3374, 15 Şaban 1219, (19 Kasım 1804).

BOA, HAT. 831/37528, 22 Muharrem 1250 (30 Mayıs 1834).

BOA, HAT. 890/39315, 12 Şevval 1241 (20 Mayıs 1826).

BOA, HAT.49039/1267, 29 Zilhicce 1235 (7 Ekim 1820).

BOA, İ. DUİT. 138/75, 07 Rabiulevvel 1243 (27 Ekim 1827).

BOA, İ. DUİT. 138/75, 30 Cemazeyilevvel 1243 (19 Aralık 1827).

BOA, İ. DUİT. 138/77, 07 Muharrem 1245 (09 Temmuz 1829).

BOA, İ. DUİT. 138/73, 25 Zilkade 1242 (20 Haziran 1827).

BOA, İ. DUİT. 139/6, 29 Ramazan 1245 (24 Mart 1830).

BOA, İ. DUİT. 139/6, 23 Zilkade 1245 (16 Mayıs 1830).

BOA, TSMA, 1/6456, 10 Zilkade 925 (3 Kasım 1519).

Fransa Milli Arşivi Archives du Ministère des Affaires étrangères, La Courneuve (France)

CCC/Alger, vol. 34, fol. 343, Lettre du consul de France à Alger, 28 octobre 1798.

CCC/Alger, vol. 34, fol. 310, Lettre de l'agent d'Espagne à Alger au gouvernement français, 30 décembre 1798.

CCC/Alger, vol. 34, fol. 309, Lettre de l'agent commercial de Marseille à Alger, 31 janvier 1799.

CCC/Alger, vol. 34, fol. 360, Lettre de l'ancien consul de France à Alger, Vallière, mai 1799.

CCC/Alger, vol. 35, fol. 204, Lettre du consul de France à Alger, 6 février 1801.

CCC/Alger, vol. 36, fol. 9, Traité de paix entre la France et la Régence d'Alger, 28 décembre 1801.

MD/Alger, vol. 10, fol. 303, Rapport sur le projet européen pour faire face à la piraterie marocaine, 29 août 1816.

İngiltere Milli Arşivi The National Archives (TNA), Kew – United Kingdom

F.O. 78/86, fol. 49, Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office, 10 December 1816.

F.O. 78/92, fol. 237, Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office, 9 September 1819.

F.O. 78/92, fol. 210, Reply of the Ottoman Chief Secretary to the Ambassadors of Britain, Russia, and Austria, 1819.

F.O. 78/92, fol. 28, Letter from the British Ambassador in Constantinople to the Foreign Office, 9 November 1819.

F.O. 3/32, fol. 23, Letter from the British Consul to the Foreign Office, 10 December 1892.

Amerikan Milli Arşivi Founders Online, National Archives – United States

"From Thomas Jefferson to George Washington, 27 October 1790, Founders Online, National Archives", https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-17-02-0241.

"Enclosure: Considerations on Policy toward Algiers, 1 April 1792, Founders Online, National Archives", https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-23-02-0311.

"To George Washington from Salamon Coen Bacri", 6 August 1792, FO.unders Online, National Archives, https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-10-02-0418

"To George Washington from the U.S. Senate, 11 December 1795, Founders Online, National Archives", https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-19-02-0185.

Telif Eserler

ABBOU Brahim, "Maritimes Poils and Their Commercial And Financial Role in The Eyalet of Algeria During The Ottoman Era", *El-Naciryia*, C.14, S.1, Algérie: Université Mascara, 2023, s.730-755.

ABDULKADIR Soudeni, "El-Korsanetu fi'l-Mutavassıt hilâle'l-fetreti'l-hadîse: el-Heytiyyât ve't-Tedâiyyât", *Lixus Magazine*, S.19, Maroco, 2017, s.34-48.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.3, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.

Ali Rıza Paşa, *Miratü'l Cezayir*, İstanbul: Akademik Titiz Yayınları, 2012.

ARNAUD Chabaud, "Attaque des Batteries Algériennes Par Lord Exmouth, En 1816", *Revue Africaine*, C.19, Alger: Société Histori que Algérienne, 1875, s. 194-202.

ASLAN Seyfullah, *Akdeniz'de Cezayir Korsanlığı (1770-1830)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

AUGUSTIN Bernard, *Histoire des Colonies Françaises et de L'expansion de La France dans Le Monde*, Paris: Société De l'Histoire Nationale, 1930.

BELHAMISSI Moulay, *el-Cezâir min Hilâli Reḥalâti'l-Maġāribe Fî'l-ʿahdi'l-ʿOsmânî*, Cezayir: eş-Şerikatu'n-Vaṭaniyyetu li'n-Neşri ve't-Tevzîʿ, 1981.

BELHAMISSI Moulay, *Histoire de La Marine Algérienne 1516- 1830*, Alger: Entreprise nationale du livre, 1983.

BELHAMISSI Moulay, *Les Captifs Algériens et L'Europe Chrétienne (1518-1830)*, Alger: Enterprise Nationale du Livre, 1988.

BENATTOU Belbraouate, "The Peace Treaty between Algeria and Spain in 1791", *Oussour Al-Jadida*, C.10, S.2, Algérie: Université Oran 1 Ahmed Ben bella, 2020, s.249-265.

BERNARD Lewis, *The emergence of modern Turkey*, London: Oxford UniversityPress, 1968.

BOSTAN İdris, *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul: Küre Yayınları, 2007.

BOUHEND Khaled, Fatima Benaissa, "El-Mesele el-Cezairiyye fi'l-Mu'temerât ed-Düveliyye 1815–1818", *Revue Maghrébine des Etudes Historiques et Sociologiques,* C.9, S.1, Université de Djillali Liabes: Algérie, 2018, s. 54-73.

BOURGEIS Emile, *Manuel Historique de Politique Étrangère*, Tome II, Les Révolutions (1789-1830), Paris: Librairie Classique Eugène Belin, 1946.

BRUUN Geoffrey, *A Survey Of European Civilization*, New York: Harper, 1939.

BUZPINAR Tufan, "Surre", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul: DiyanetVakfı,2009, s.567-569.

CANATAR Mehmet, “Vekilharç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.43, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2013, s10-11.

CATHCART James Leander, *The Captives*, La Porte: Herald Print, 1899.

CAT Edouard, *Petit Histoir de L’Algérie*, Tunisie, Maroc, Alger: Adolphe Jourdan, 1889.

CHAILLOU Lucien, *L’Algérie en 1781 / mémoire du consul C.-Ph. Vallière*, Toulon: Imprimerie Nouvelle, 1974.

CHOUDER Mobarek, “The Algerian Naval Activity During The Ottoman Empire Throughout Foreign And Local Writings”, *Elwahat Journal for Research and Studies*, C.18, S.1, Algérie: Université de Ghardaia, 2025, s.380-394.

CHOUITEM Arezki, “La Natüre du Règne Ottoman en Algérie (1519-1830)”, *Revue d’histoire Méditerranéenne*, Vol. 04, No. 01, Algérie: Université Abderrahmane Mira de Béjaia, 2022. s. 102-127.

COLOMBE Marcel, “Contribution a L’etudedurecrutement de L’odjak d’Alger dans Les Dernièresannées de L’histoire de La Régence”. *Revue Africaine*, C.87, Alger: Société historique algérienne,1943, s.166-183.

COTTRET Bernard, *Histoire de L’Angleterre. de Guillaume Le Conquérant À Nos Jours,* Paris: Tallandier, 2007.

ÇAĞRI Erhan, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Mağrib Ülkeleri ile İlişkileri (1776-1815)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.53, S.1, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1998, s.127-146.

ÇETİN Veysel, *Kuzey Afrika’da Bir Garp Ocağı: Cezayir (Cezayir-İ Garb Ocağı) (1789-1830),* (Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

DERMAN Uğur, “Tuğra”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2012, s.336-339.

DERRADJ Mohammed, *Osmanlıların Cezayir’e Girişi 1512-1543*, İstanbul: Akademik Titiz Yayınları, 2012.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, Ankara, 2010.

DEVOULX Albert, *Le raïs Hamidou*, Alger: Jourdan, 1859.

DEVOULX Albert, *Le Registre Des Prisesmari Times: Document Au Thentique et Inéditconcernant Le Partage des Captures Amenées Par Les Corsaires Algériens*, Alger: Jourdan, 1872.

DEVOULX Albert, “La Marine De La Régence d’Alger”, *Revue Africaine*, C.13, Alger: Société Historique Algérienne,1869, s.384-420.

DE BAUDICOUR Louis, *La Guerre et Le Gouvernement de L’Algérie*, Paris: Sagnier et Bray, 1853.

DE GRAMMONT Henri Delmas, *Histoire d'Alger Sous La Domination Turque 1515-1830,* Paris: Ernest Leroux, 1887, C.2.

DE HAËDO Diego, *Histoire des Rois d'Alger*, trad. Henri Delmas de Grammont, Alger: Libraire Editeur, 1881.

DE PARADIS Jean-Michel Venture, *Tunis Et Alger Au XVIII e Siècle*, Paris: Sindbad, 1983.

DE PARADIS Jean-Michel Venture, *Alger Au XVIII e Siècle*, Alger: Typographie Adolphe Jourdan, 1898.

DİA, "Hoca", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, s186-187.

DÜZDAĞ Mehmet Ertuğrul, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.

EL MADANI Ahmed Taoufik, *Harbü's-Selâsemî'eti Sene beyne'l-Cezâir ve İspâniyâ (1492–1792)*, Alger: El-Şerikatu El-Vataniya, 1984.

ERAVCI Mustafa, "Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Cezayir-i Garp", *Gazi Akademik Bakış*, C.10, S.20, 2017, s. 83-94.

ERKAL Mehmet, "Beytülmal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1992, s 90-94.

EROL Mine, "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785-1816)", *Tarih Dergisi*, S.32, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979, s.689–730.

EZ-ZEHAR Ahmed Eş-şerif, *Müzekirat el Hac Ahmed eş-şerif Ez-Zehar*, Cezayir: Eş-şerike El Vataniye, 1974.

EZ-ZEHRA Seyyidhem Fatima, "Mevârid Eyalet el-Cezayir el-Mâliyye fî Matlaʿi'l-Karn et-Tâsi Aşer", *Kan Journals*, C.4, S.13, Mısır, 2011, s.21-28.

FERAUD Charles, "Les Trois Attaques Des Espagnols Contre Alger Au 18ème Siècle", *Revue Africaine*, C.20, Alger: Société Historique Algérienne, 1876, S.300-319.

KARACA Filiz, "Pîşkeş", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2007, s.294-296.

GALE Caitlin, *Beyond Corsairs: The British-Barbary Relations Hipduring The French Revolutionary And Napoleonic Wars*, (Doktora Tezi), İngiltere: Oxford Üniversity, 2016.

G. R. Berridge, *Diplomatic Integration With Europe Before Selim III, Ottoman Diplomacy Conventionalor Unconventional*, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2004, s.114-130.

HAMMACHE Khalifa, *El-alakat beyna Eyalet El-Cezayir ve EL-Bab El-Ali min sanat 1798 ila 1830*, (Yüksek Lisans Tezi), İskenderiye: İskenderiye Üniversitesi, 1988, s.187.

HORNIKER Arthur Leon, "William Harborne And The Beginning Of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations", *The Journal Of Modern History*, C.14, S.3, Chicago: University of Chicago Press, 1942, s. 289-316.

HUREWITZ Jacob Coleman, *Diplomacy In The Near And Middle East,* New Jersey: Van Nostrand, 1956.

İLTER Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.1.

İLTER Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.2.

İLTER Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1937, C.2.

İPŞİRLİ Mehmet, "Beylerbeyi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1992, s 69-74.

JULIEN Charles Andre, *Histoire de L'Afrique du Nord*, Paris: Jules Payot, 1931.

KALMAN Julie, "Competitive Imperialism in The Early Nineteenth-Century Mediterranean", *The Historical Journal*, C.63, S.5, England: Cambridge University Press, 2020, s.1160-1180.

KEHL Camille, *Oran Et l'Oranieavant L'occupation Française*, Paris: Christian Lacour, 1996.

KENNAN Djamel, *Muʿâhedâtü'l-Cezâʾir maʿa Firânsâ*, Cezayir: Wizâretü'l-Mucâhidîn, 2007.

KHODJA Hamdan, *al-miraat*, Cezayir: ANEP, 2005.

KURAN Ercüment, "Lettre du Dernier Dey d'Alger au Grand-Vizir de L'Empire Ottoman", *Revue Africaine*, C.96, Alger: Société Historique Algérienne, 1952, s.188-195.

KURAT Akdes Nimet, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 1964, s.175-213.

KUZUCU Serhat, "XVIII. Yüzyılda Uluslararası Bir Sorun Olarak Garp Ocaklarının Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, C.9, S.17, 2015, s.165–180.

LACOSTE Louis, *La Marine Algerienne Sous Les Turcs*, Paris: Geographie Maritine Et Coloniale, 1931.

LADJRI Zehra, DJEBARİ Samia, "European Piracy On The Maghreb Coasts In Mediterranean During The Period Modern", *Maghreb Journal of Historical and Social Studies*, C.16, S.2, Algérie: Sidi Bel-AbbesUniversity, 2024, s.74-90.

LE MARCHAND Edgard, *L'Europe Et La Conquête d'Alger*, Paris: Perin et cie, 1913.

MEDAH Mouhammed, "Vaki'u'l-alakat es-siyasiyye el-Cezairiyye'l-Feransiyye hilal el-karn el-thamin 'aşar", *AL-Ibar From Historical And Archaeological Studies*, C.1, S.2, Algérie: Université Ibn Khaldoun de Tiaret, 2018, s.302-317.

MERAY Seha, "Bazı Türk Anlaşmalarına Göre Korsanlık ve Deniz Haydutluğunun Yasaklanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.18, S.3, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1963, s.106-188.

MERCIER Ernest, *Histoire de L'Afrique Septentrionale (Berbérie) Depuis Les Temps Les Plus Reculés Jusqu'à La Conquête Française (1830)*, Paris: Ernest Leroux, 1888.

MITTON Fernand, *La Presse Française Sous la Révolution*, Paris: Guy Le Prat, 1943.

MOIRET Joseph-Marie, *Mémoires Sur L'expédition d'Égypte*, Paris: Belfond, 1984.

NETTEMENT Alfred, *Histoire De La Conquête De L'Algérie Écrite Sur Des Documents Inédits Et Authentiques*, Paris: Le Coffre Fils, 1867.

NOUACER Abderrahmane, "Aspects Of The Effects Of Piracy in The Economic Activity Of The City Of Algeria From 1670 To 1815", *Qabas Journal Of Studies Human And Social,* C.7, S.2, Algérie: Université D'eloued, 2023, s.1005-1024.

ORHONLU Cengiz, "Hazine", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, S130-133.

ÖZCAN Tahsin, "Muhallefât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara: Diyanet Vakfı, 2020,405-406.

ÖZDEMİR Şenay, *Akdeniz Hâkimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

ÖZKAN Selim Hilmi, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", *Avrasya Etüdleri,* C.40, S.2, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 2011, s.287–300.

PANANTI Filippo, *Relation D'un Séjour À Alger*, Paris: Imprimeur Libraire, 1907.

PANZAC Daniel, *Barbary Corsairs, The End Of Legend 1800-1820*, Leiden-Boston: Brill, 2005.

PLANTET Eugene, *Correspondance des Deys D'Alger avec La Cour de France 1579-1833*, Paris: Ancienne Librairie Germer Bailliére, 1889 C.2.

PRIEST Saint, FRANÇOI-Emmanuel, *Mémoires sur L'ambassade de France en Turquie et Sur Le Commerce des Français dans Le Levant*, Paris: Ernest Leroux, 1877.

RANG Sander, DENİS Ferdınand, *Fondation De La Régence d'Alger: Histoire Des Barberousse, Chronique Arabe Du Xvıe Siècle*, Paris: Publié Sur un Manuscrit de La Bibliothèque Royale, 1837, C. 2.

RENAUDOT, *Tableau du Royaume de La Ville d'Alger*, Paris: P. Mongie Aîné, 1830.

RENÉ Lespès, "Oran, Ville et Port Avant L'occupation Française (1831)", *Revue Africaine*, C.75, Alger: Société historique algérienne, 1934, s. 277-335.

SAADALLAH Abou-Al-Kacem, *Târîḫu'l-Cezâir es-Sekâfî*, Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1998, C.1.

SAHILLIOĞLU Halil, "Darphane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul: Diyanet Vakfı,1993, 501-505.

SAIDOUNI Nasreddine, *Nizâmü'l-mâlîli'l-Cezâ'irevâhir El-ahd El-Osmanî (1792–1830),* Cezayir: el-Basâir.

SALVEMINI Gaetano, *The French Revolution 1788 – 1892*, London: Jonathan Cape Paperback, 1962.

SAYOUD Ibrahim, "El-Korsane el-Mutavassıtiyye hilâle'l-fetreti'l-hadîse", *Elwahat Journal for Research and Studies*, C.4, S.11, Algérie: Université de Ghardaia, 2011, s.145-162.

SEZER Ilgın, KIRVAL Levent ve YALÇIN Tamer. "Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti Arasında 1795 Yılında İmzalanan Denizcilikle İlgili Dostluk ve İş birliği Antlaşması". *DEHUKAM Journal of the Sea and Maritime Law*, C.1, S.1, Ankara: Ankara Üniversitesi Deniz Hukuku Ulusal Araştırma Merkezi, 2018, s. 133-149.

SHALER William, *Sketches of Algiers: Political, Historical, and Civil*, Boston: Cummings Hilliard and Company, 1826.

SHAW Thomas, *Voyage dans La Régence d'Alger*, trad. Mac Carthy, Paris: Marlin, 1830.

SILVERA Alain, "Egypt and The French Revolution, 1798-1801", *Outre-Mers. Revue d'histoire*, C.69, S.257, Paris: Française d'Histoire d' Outre-Mers, 1982, s.307-322.

SOBOUL Albert, *The French Revolution, 1787-1799: From The Storming Of The Bastille To Napoleon*, New York: Random House, 1975.

SOFIANE Louceif, "El-Müerrih Abou-Al-Kacem Saadallah ve Ketâbetü Târîẖi'l-Cezâir", *Dirassat & Abhath*, Vol. 9, No. 1, (2017), s.261-271.

SPENCER William, *Algiers In Theage Of Thecorsairs*, Norman: University Of Oklahoma Press, 1976.

ŞEKER Mehmet, "Hil'at", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul: Diyanet Vakfı, 1998, s 25-27.

TEMIMI Abdeljelil, *Le Beylik de Constantine et Hadj Ahmed Bey (1830-1837)*, Tunis: Les Presses de La Société Tunisienne, 1978.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.2.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.3\2.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, C.4\2.

WOLF John Baptiste, *The Barbary Coast: Algiers Under The Turks, 1500 to 1830*, New York: Norton, 1979.

WOMBWELL James, *The Long War Against Piracy: Historical Trends*, Kansas: Combat Studies Institute Press, 2010.

_____, “The Barbary Treaties 1786-1816Treaty of Peace and Amity, Signed at Algiers September 5, 1795”, *Yale Law School, Lillian Goldman Law Library*, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/bar1795t.asp (23.05.2025).